



Antti Kivijärvi toimii tutkijana Nuori-
sotutkimusverkostossa. Hänen aikaisemmat
tutkimuksensa ovat käsitelleet erityisesti
nuorten vapaa-ajan ja etnisyyden kysymyksiä.



Harri Nieminen on Suomen
Pakolaisavun Kurvi-projektin ohjaaja.



Kristiina Toivikko on ollut
suunnittelemassa Suomen Pakolaisavun
Kurvi-projektia ja toiminut sen hanke-
johtajana vuodesta 2012 lähtien.

Miltä Suomen koulutus- ja palvelujärjestelmät
näyttävät maahan muuttaneiden nuorten näkökul-
masta? Minkälaisiin esteisiin jotkut heistä törmäävät
tavoitellessaan hyvää elämää Suomessa, erityisesti
pääkaupunkiseudulla? Miten edistää konkreettisesti
pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten nuorten
kotoutumista, sen sijaan että vain toistetaan mantroja
kielen ja kulttuurin omaksumisesta?

Kiertoteitä vastaa näihin kysymyksiin nuorten
tarinoiden, sosiaali-alan ammattilaisten näkökulmien
ja tutkijan tulkintojen kautta. Ajankohtaisen kirjan
taustalla on Suomen Pakolaisavun Kurvi-hanke,
joka tukee maahan muuttaneita nuoria aikuisia
löytämään työ- ja opiskelumahdollisuuksia.

Pako^{Suomen}**aisapu**
into

www.intokustannus.fi
ISBN 978-952-264-475-6 KL 32.21



Harri Nieminen (toim.)
Antti Kivijärvi (toim.)
Kristiina Toivikko

KIERTOTEITÄ

into

into



MAAHAN MUUTTANEET
NUORET YHTEISKUNNALLISTEN
ESTEIDEN EDESSÄ

Harri Nieminen (toim.)
Antti Kivijärvi (toim.)
Kristiina Toivikko

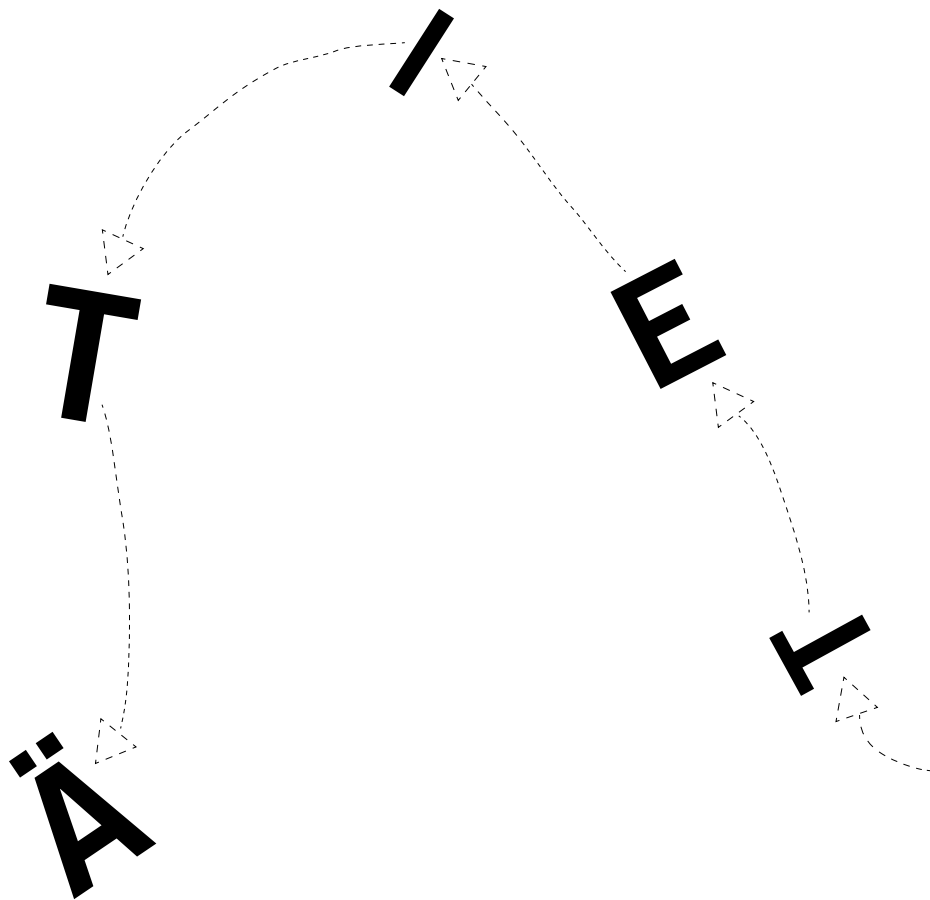


**”Tarkoituksena
on yhteis-
kunnallisten
esteiden
näkyväksi
tekeminen”**



KIERTOTEITÄ

Ä T I E T



A circular diagram consisting of five bold, black letters arranged in a circle: Ä, T, I, E, and T. The letters are connected by dashed lines in a clockwise cycle. Each letter has a dashed arrow pointing to the next letter in the sequence. The letters are: Ä (top-left), T (top), I (top-right), E (right), and T (bottom-right).



MAAHAN MUUTTANEET
NUORET YHTEISKUNNALLISTEN
ESTEIDEN EDESSÄ

into

Harri Nieminen (toim.)

Antti Kivijärvi (toim.)

Kristiina Toivikko

Kirja on tuotettu yhteistyössä Suomen Pakolaisavun Kurvi-projektin kanssa.
Raha-automaattiyhdistys on rahoittanut Kurvi-projektia.

Pako^{Suomen}aisapu



Kansi ja taitto: Elina Salonen

Kannen valokuvien kuvaajatiedot:

Antti Kivijärvi: Galina Barskaya / Scandinavian StockPhoto; Nuorisotutkimusseura

Harri Nieminen: Markus Lehtinen

Kristiina Toivikko: Saijariina Toivikko

Muut kannen kuvat: Laura Böök / Suomen Pakolaisapu

into

Into Kustannus

Meritullinkatu 21

00170 Helsinki

www.intokustannus.fi

ISBN: 978-952-264-475-6

Paino: Dardedze holografija, Riika 2015

1. ESTEET JA KIERTOTIET ... 11

2. YHTEISKUNNALLISIA ESTEITÄ ... 21

ASUNNOTTOMUUS ... 21

OPINTOPOLKUJEN HAASTEET ... 35

BYROKRAATTISET ESTEET ... 54

VUOROVAIKUTUKSEN VAIKEUS ... 68

3. KURVI-PROJEKTI TOIMIJUUDEN TUKENA ... 79

KURVIN TYYPILLINEN ASIAKAS ... 81

YKSILÖKESKEINEN OHJAUSTYÖ ... 84

ASIAKKAAN TOIMINTAYMPÄRISTÖÖN VAIKUTTAMINEN ... 96

TOIMINTAMALLISTA KÄYTÄNTÖÖN ... 104

4. NUORUUSVUOSINA SUOMEEN

MUUTTANEIDEN POLKUJA JÄLJITTÄMÄSSÄ ... 109

TUTKIMUS KURVI-HANKKEEN NUORTEN ELÄMÄNKULUISTA ... 109

SOSIOLOGIN NÄKÖKULMA: POLUN METAFORA

JA ELÄMÄNKULKUANALYYSI ... 113

NUORUUSVUOSIEN YLIRAJAISIA ELÄMÄNKULKUJA ... 118

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KOULUTUS- JA PALVELUJÄRJESTELMÄ

OSANA NUORTEN ELÄMÄNKULKUJA ... 137

KURKISTUS TULEVAAN: MINNE POLUT JOHTAVAT? ... 154

5. "SOSIAALISTA RAPORTOINTIA"

- SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN TULKINTOJA

JÄRJESTÖHANKKEISTA ... 159

SOSIAALINEN RAPORTOINTI: AMMATILLISEN

KOKEMUSTIEDON VÄLITTÄMISTÄ ... 162

JÄRJESTÖHANKKEET SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA ... 165

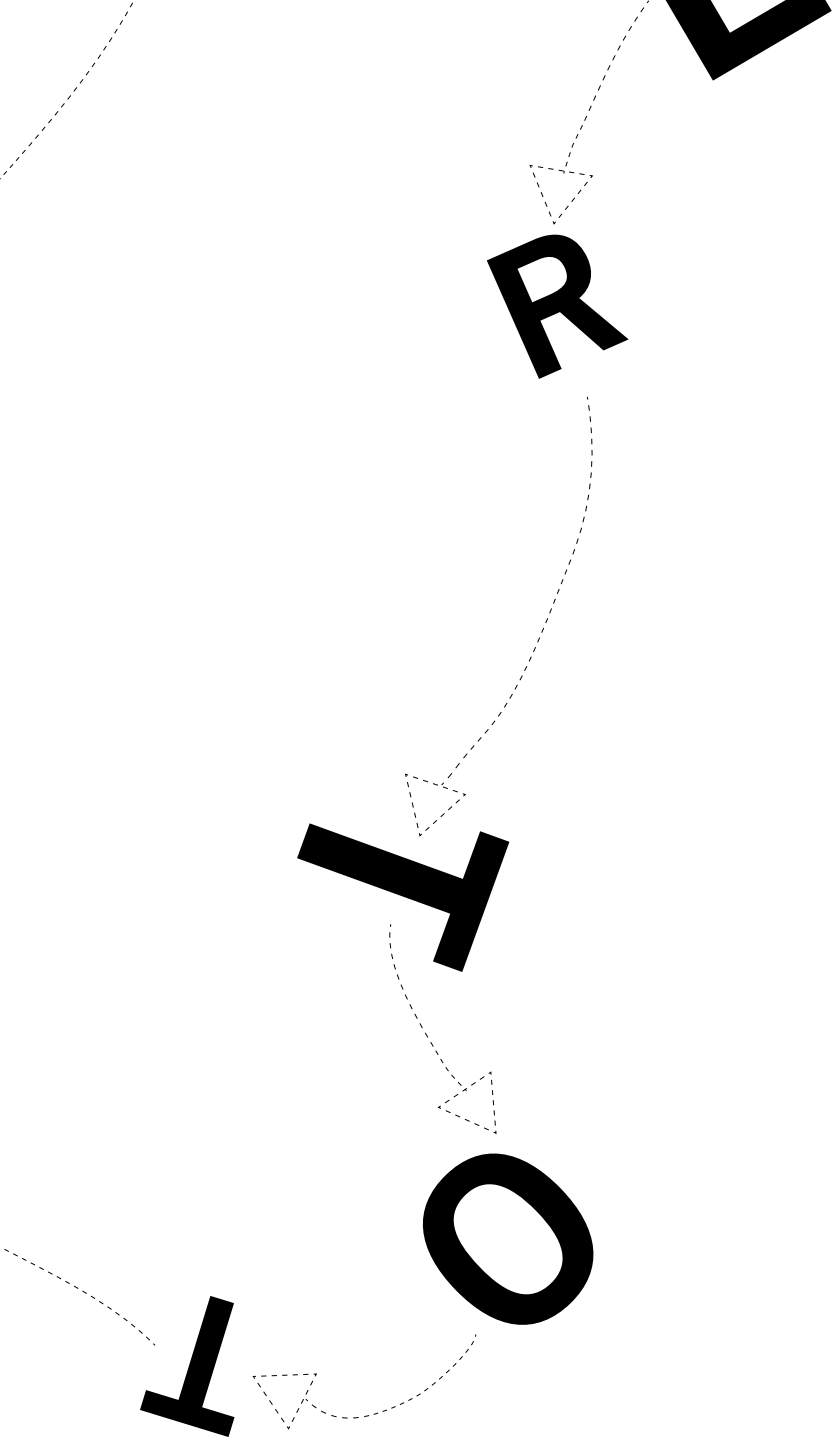
KOHTI RATKAISUJA ... 197

6. LOPPUSANAT: KRITIIKKI JA INNOSTUS ... 203

VIITTEET ... 207

KIRJALLISUUS ... 216

TO R



T O L R

ESIPUHE

MITEN AUTTAA YHTEISKUNNAN ulkopuolelle jääneitä maahan muuttaneita nuoria aikuisia? Halusimme löytää keinoja, ja siten Suomen Pakolaisavun Kurvi-projekti sai alkunsa.

Työn kulmakivenä on ollut vapaaehtoisuus. Projektiin mukaan lähteneet nuoret ovat sitoutuneet toimintaan omasta halustaan. Pakolaisavussa on puolestaan ollut vahva usko nuorten omiin kykyihin ja voimavaroihin, kunhan he vain saavat tarvitsemansa tuen päästäkseen alkuun.

Järjestönä olemme pystyneet kulkemaan joustavasti asiakkaiden mukana hoitamassa asioita eri virastoissa, tarvittaessa jopa eri kaupungeissa, sortumatta kuitenkaan tekemään asioita nuorten puolesta. Suuri kiitos kuuluukin projektin ohjaajille, jotka ovat laittaneet itsensä likoon ja kohdanneet nuoret tasavertaisina ihmisinä säilyttäen kuitenkin itse oman ammatillisen roolinsa edistäessään nuorten asemaa myös laajemmin yhteiskunnassa.

Kurvin keskeisimmäksi työmuodoksi nousi jo alkuvaiheessa nuorten henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta. Projektin aikana on kehitetty ja kokeiltu myös mentorointia ja erilaisia ryhmätoiminnan muotoja. Kurvin neljän toimintavuoden aikana siinä ovat työskennelleet ohjaajat Maryam Fathollahi, Kadar Gelle, Iina Helldan, Harri Nieminen, Mirjami Rustanius, Onni Sarvela sekä hankejohtaja Kristiina Toivikko. Myös Nuorisotutkimusverkosto ja sen tutkija Antti Kivijärvi ovat seuranneet työtämme tiiviisti alusta asti. Tämän yhteistyön tulos, Kivijärven tekemä elämänkulikututkimus Kurvin asiakkaista julkaistaan tässä kirjassa projektin työntekijöiden vahvaan kokemukseen perustuvien havaintojen lisäksi.

Toivomme kirjan hyödyttävän kaikkia, joita kiinnostaa se, mitkä ilmiöt ja taustatekijät vaikuttavat maahan muuttaneiden nuorten aikuisten elämäntilanteisiin ja miten heitä voi tukea heidän etsiessään paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Helsingissä 7.9.2015

Pia Lindfors

kotimaan toiminnan päällikkö

Suomen Pakolaisapu ry

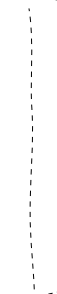
C



T



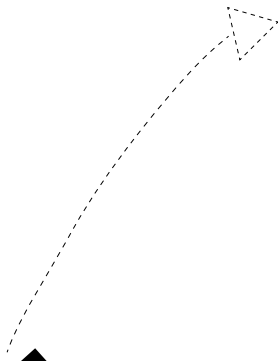
E



I



T



A

1.

ESTEET JA KIERTOTIET

Antti Kivijärvi, Harri Nieminen
ja Kristiina Toivikko

MATKALLA KOHDATTU ESTE pitää ylittää, murtaa tai kiertää.

Jos este on ylittämätön eikä kulkijan voimat riitä murtamaan sitä, jää kiertotien etsiminen ainoaksi vaihtoehdoksi. Usein esteen kiertäminen on mahdollista, mutta se vie aikaa ja uuvuttaa. Joskus esteet pitää kiertää pitkänkin matkan kautta ja tämä voi olla heikossa asemassa olevalle ihmiselle liian raskasta yksin. Matkalle voi eksyä tai se vähintäänkin kuluttaa voimia.

Tässä kirjassa kiertotie kuvaa maahan muuttaneiden nuorten etenemistä kohti hyvää elämää suomalaisessa yhteiskunnassa, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Taustoista riippumatta hyvä elämä tarkoittaa useimmille työllistymistä, itsenäisyyttä ja yhteyttä toisiin ihmisiin. Kirjan sivuilla kuvataan yhteiskunnallisia esteitä ja niitä kiertäviä reittejä, jotka osuvat erityisesti maahan muuttaneiden nuorten kohdalle erotuksena Suomessa syntyneistä ja täällä kasvaneista ihmisistä. Monien maahan muuttaneiden nuorten matka kohti hyvää elämää on siten muita pidempi, mutkikkaampi ja vaivalloisempi.

Keskitymme paljon maahan muuttaneiden, erityisesti pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten nuorten elämään suomalaisessa yhteiskunnassa. On kuitenkin syytä muistaa, että nuorten elämät eivät ole suljettavissa yhden valtion rajojen sisäpuolelle. Monet ovat kohdanneet esteitä ja joutuneet kulkemaan kiertoteitä jo kauan ennen Suomeen saapumistaan. Matka on saattanut kiertää usean maan tai pakolaisleirin kautta. Osan päätyminen Suomeen on täysin sattumaa ja täällä asuminen voidaan nähdä itsessään kiertotienä. Jotkut suunnittelevat paluuta kotimaahan tai muuttoa kolmanteen maahan.

Suomalaisesta yhteiskunnasta löytyy paljon esteitä, joihin maahan muuttaneet törmäävät. Monin paikoin ei oteta huomioon sitä, että ihmiset tulevat erilaisista lähtökohdista ja elämäntilanteista. Esimerkiksi suomalainen koulutusjärjestelmä on pitkälti rakennettu ottaen huomioon vain Suomessa

syntyneet ja suomalaisen peruskoulun läpikäyneet. Lisäksi eri maissa on erilaisia byrokraattisia käytänteitä, jotka aiheuttavat niiden väliin jääville ihmisille paljon työtä ja huolta. Nämä esteet työllistävät niihin törmäävien ihmisten lisäksi heitä auttamaan pyrkiviä tahoja sekä byrokratian kanssa työskenteleviä viranomaisia.

Kirjan taustalla oleva Suomen Pakolaisavun Kurvi-hanke on avannut kirjoittajille mahdollisuuden tarkastella lähietäisyydeltä maahan muuttaneiden nuorten kohtaamia esteitä ja kiertoteitä, joita he ovat joutuneet kulkemaan. Kurvissa on vuosina 2012–2015 tuettu koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden reunoille jääneitä 18–25-vuotiaita maahan muuttaneita nuoria. Tuen piirissä on ollut yhteensä noin 90 nuorta, joista 65 prosenttia on ollut miehiä ja 35 prosenttia naisia. Useimmat ovat olleet tuen piirissä noin vuoden tai enemmänkin ja he ovat ennen tukeen tuloa asuneet Suomessa 4–7 vuotta.

Projekti sai alkunsa vuonna 2011 Helsingin Maahanmuuttoyksikön työntekijöiden huolesta. Huoli koski hiljattain, mutta kuitenkin yli kolme vuotta sitten Suomeen muuttaneita nuoria, jotka eivät ole enää kotouttamisjärjestelmän piirissä. Maahanmuuttoyksikön työntekijöitä arvelutti nuorten selviytyminen yhteiskunnan vaatimusten edessä ilman erityistä tukea. Suomen Pakolaisapu päätti vastata järjestönä haasteeseen ideoimalla Kurvi-projektin yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa. Mukaan lähti kaksi sosiaaliviraston alueellista yksikköä itäisestä ja pohjoisesta

Helsingistä, joiden asiakkaina oli runsaasti maahanmuuttajataustaisia nuoria.

Samaan aikaan kun projektia ideoitiin, julkinen keskustelu työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista sekä syrjäytymisen kustannuksista oli vahvasti esillä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa selvityksessä¹ todettiin, että vieraskielisten nuorten riski jäädä koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle on nelinkertainen kantaväestöön verrattuna. Tutkimuksessa vieraskielisillä nuorilla tarkoitettiin tietynikäisiä nuoria, jotka ovat ilmoittaneet (tai heidän puolestaan on ilmoitettu) äidinkielekseen jonkun muun kuin suomen, ruotsin tai saamen.

Kirjassa on tarkoitus kiertoteiden ja esteiden kuvaimisen ohella ottaa kantaa. Tarkastelemme esteitä maahan muuttaneiden nuorten kokemana ja näkemänä. Samalla ajattelemme, että kiertoteille pakottamisen sijaan esteiden purkaminen hyödyttää laajemmin koko suomalaista yhteiskuntaa. Esteetön yhteiskunta on oikeudenmukaisempi kaikille. Joka tapauksessa tarkastelemme nuorten kohtaamia esteitä kriittisesti ja esitämme paikoin vaihtoehtoja. Kriittisen tarkastelun ja esteiden esille nostamisen ei ole tarkoitus lannistaa, vaan innostaa toimimaan. Esteitä voi olla paljon ja paikoin ne voivat ainakin yksittäisten ihmisten kannalta tuntua ylivoimaisilta. Usein kyse on kuitenkin melko pienistä asioista ja poliittisesta tahdosta asioiden muuttamiseksi.

Kirjassa termillä ”maahan muuttanut” viitataan siihen, että suurin osa Kurvin asiakkaista ja kirjan esimerkkitapauksista

on itse maahan muuttaneita ja vieläpä melko hiljattain. He eivät ole toisen polven maahanmuuttajia tai lapsuudesta lähtien Suomessa asuneita. Heitäkin on projektin tuen piirissä ollut, mutta he eivät ole tyypillisiä asiakkaita, eikä heitä ole päätynyt kirjaan esimerkkitapauksina. Kirjoitamme paikoin myös maahanmuuttajista tai maahanmuuttajanuorista ja -asiakkaista. Tällöin viittaamme laajempaan joukkoon Suomeen muuttaneita ihmisiä. Osa heistä on saattanut asua Suomessa lapsuudesta saakka ja osa on muuttanut Suomeen vasta aikuisiässä. Monet tässä kirjassa kuvatuista esteistä eivät koske heitä. Maahanmuuttoikä on keskeinen tekijä.

Maahanmuuttajataustaisuus kuvaa vieläkin laajempaa ihmisjoukkoa, kattaen myös Suomessa syntyneet, maahan muuttaneiden vanhempien lapset. Lisäksi voidaan käyttää monikulttuurisen nuoren käsitettä, jonka alle mahtuvat edellisten lisäksi adoptiolapset, etniset vähemmistöt (esimerkiksi romanit, ruotsinkieliset ja saamelaiset) ja ”kahden kulttuurin” parisuhteiden jälkeläiset.

Käsitteiden kirjo tekee näkyväksi kirjan fokuksen. Yhtäältä osa esteistä saattaa olla yhteisiä kaikille monikulttuurisille nuorille. Etnisyyteen perustuvan syrjinnän monet ilmenemismuodot ovat tästä yksi esimerkki. Toisaalta valtaosa tässä kirjassa esitellyistä esteistä osuu nimenomaan maahan muuttaneiden nuorten matkan varrelle.

Etnistä taustaa ja muuttoliikettä kuvaavien käsitteiden lisäksi puhumme kirjan sivuilla sekä nuorista että asiakkaista. Nuoruus on näistä laveampi termi viitaten ihmisten

institutionaaliseen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa, ei niinkään ikävuosiin. Omasta kokemuksestaan riippumatta Kurvi-hankkeessa mukana olleet ovat nuoria juuri tässä mielessä. Valtaosa heistä on vasta matkalla kohti aikuisuuden statusta työpaikkojen, vakituisten asuntojen ja perheellistymisen muodoissa. Täysi-ikäisyydestään huolimatta monet heistä istuvat koulun penkeillä ja hakevat paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Nuoren sijaan erityisesti luvussa 2 puhutaan asiakkaista. Vaikka nuorisolaki² määrittelee alle 29-vuotiaan nuoreksi ja Kurvin asiakkaiden elämäntilanteen perusteella heidät voisi lukea nuoriksi, puhutaan Kurvi-projektissa yleisesti asiakkaista. Tähän valintaan on päädytty tietoisesti useammastakin syystä. Ensinnäkin asiakas on neutraalimpi termi, joka viittaa Kurvin ja asiakkaan suhteeseen. Se ei määritä ketään lokeroon ”nuori”, josta eri taustoista tulevilla henkilöillä on hyvin erilaisia mielikuvia. Toisekseen nuoruus on tila, josta monet Kurvin asiakkaat haluavat päästä pois. He haluavat saada enemmän aikuisuuteen kuuluvaa vastuuta ja itsenäisyyttä. Heidän luokitteleminen nuoriksi voi siksi olla lannistavaa. Kolmanneksi osalla asiakkaista on omia perheitä ja heillä voi olla rankkojakin elämäkokemuksia, jotka huomioon ottaen on vaikea käsittää heitä länsimaalaisessa kontekstissa nuoriksi.

Käsillä olevaa kirjaa voi lukea monella tavalla. Lukujen on tarkoitus toimia sekä erikseen luettavina kokonaisuuksina että toisiaan täydentävinä, hieman erilaisina ja paikoin risti-riitaisinakin näkökulmina. Tämä johdantoluku ja kirjan loppusanat kietovat lukuja yhteen. Johdantoluvun jälkeen lukija voi jatkaa kirjaan perehtymistä mieleisessään järjestyksessä tai silmäillä vain itseään kiinnostavia osioita.

Luvussa 2, Yhteiskunnallisia esteitä, esitellään Kurvi-hankkeen aikana karttuneita kokemuksia maahan muuttaneiden asiakkaiden toimintaympäristöistä ja niiden rajoituksista. Tarkastelussa on asiakkaiden toimijuuden esteet, joita ympäristö asettaa. Toimijuus määritellään pitkälti aktiivisuuden, tavoitteellisuuden ja valinnanmahdollisuuksien kautta. Keskeistä on tunne, että pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä.³ Ympäristön asettamat esteet näkyvät Kurvin asiakkaiden kohdalla ennen kaikkea asumiseen, koulutukseen ja palvelujärjestelmään liittyvän byrokratian yhteydessä. Näitä käsitellään asiakastarinoiden kautta.

Asiakastarinoissa esiin nousevia epäkohtia olisi voinut käsitellä tarkemminkin, mutta tarkoituksena on luoda kokonaiskuva siitä, minkälaisen asioiden kanssa asiakkaat joutuvat kamppailemaan. Huomio on keskitetty asiakkaiden kokemuksiin, jotka ovat totta kai yksittäistapauksia, mutta eivät ainutlaatuisia. Samankaltaisia ongelmia ja esteitä ovat joutuneet kohtaamaan monet muutkin maahan muuttaneet nuoret. Tässä kirjassa ei avata kaikkia monimutkaisia viranomaiskäytäntöjä yksityiskohtineen. Paikoin lukijaa ohjataan

tarkempien lähteiden äärelle. Yhdessä tarinassa voi yhdistyä useamman henkilön kokemuksia, nimet on muutettu ja paikkoja vaihdettu anonymiteetin takaamiseksi.

Luvussa 3, Kurvi-projekti toimijuuden tukena, käydään läpi Kurvi-projektin toimintamalli, joka on sananmukaisesti yksinkertaistettu mallinnus toiminnasta. Luvun ei ole tarkoitus olla ohje siitä, miten maahan muuttaneita nuoria tulisi tukea, vaan se on yhden tietyissä paikassa ja ajassa toimineen projektin näkemys. Tarkoitus on, että mallinnuksen ja Kurvin kokemusten kautta muut samankaltaista työtä tekevät voivat arvioida ja suunnitella vastaavaa toimintaa. Koska toiminta ei ole irrallaan asiakkaista, myös toiminnan mallinnus käydään läpi suurimmaksi osaksi asiakkaiden kautta. Tällöin luku toimii myös syventävänä osana asiakkaiden elämäntilanteen esiin tuomisessa.

Luku 4, Nuoruusvuosina Suomeen muuttaneiden polkuja jäljittämässä, tarjoaa tutkimuksellisen näkökulman Kurvi-hankkeen nuorten elämänkulkuihin. Haastattelu- ja havainnointiaineistoihin perustuvassa tutkimuksessa maahan muuttaneita nuoria tarkastellaan toimijoina tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Luvussa avautuu näkymä yksilöistä, jotka pyrkivät löytämään parhaiksi ja realistisimmiksi katsomiaan reittejä kohti aikuisuuden statusta – käytännössä työllistymistä. Samalla vaikuttaa ilmeiseltä, että monet yhteiskunnalliset seikat yhdessä nuorten omien intressien kanssa vauhdittavat heidän päätymistään heikkoihin työmarkkina-asemiin.

Luvussa 5, 'Sosiaalista raportointia' – sosiaalityöntekijöiden tulkintoja järjestöhankkeista, esitellään Helsingin kaupungin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä syrjäytymisvaarassa oleville (maahanmuuttaja)nuorille tarjotuista palveluista, erityisesti järjestöjen hanketoiminnoista. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kirjan teemoista on tärkeä kuulla ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin he kohtaavat suuren määrän koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevia nuoria ja pyrkivät tarkastelemaan heidän elämäntilanteitaan kokonaisvaltaisesti. Toisekseen sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on asiakkaiden ohjaaminen erilaisiin tukipalveluihin, usein järjestöhankkeisiin. Jatkuvasti yleistyvän julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyön tarkastelu on tärkeää. Kolmanneksi sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kuullaan jostain syystä varsin harvoin. He ovat ainakin osin jääneet ammattilaisina ja asiantuntijoina viime vuosina velloneen nuorten syrjäytymiskeskustelun ulkopuolelle.

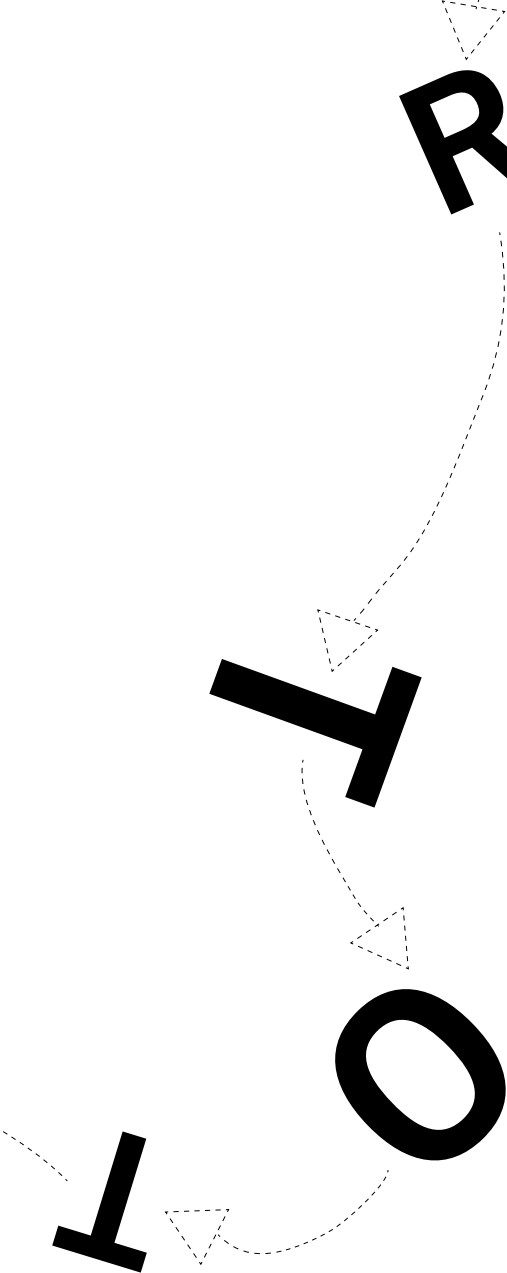
Kirjan päättävissä loppusanoissa palataan lähtöasetelmaan ja kirjan tarkoitukseen. Keskeisenä ajatuksena on osoittaa kirjan merkitys yhteiskuntapolitiikan ja ammatillisten käytäntöjen näkökulmista. Tarkoituksena on yhteiskunnallisten esteiden näkyväksi tekeminen ja niiden kriittinen tarkastelu. Lukijaa haastetaan ajattelemaan ja arvioimaan esteiden merkitystä oman elämän tai ammatillisen toiminnan kautta. Kyse ei ole käsikirjasta tai valmiiden toimintamallien tarjoamisesta eri ympäristöihin. Hyvien käytäntöjen luetteloja ja oppaita etsivien kannattaa katsoa muualle.

R

L

O

T



2.

YHTEISKUNNALLISIA ESTEITÄ

Harri Nieminen*

ASUNNOTTOMUUS

AFRAN OLI 24-VUOTIAS JÄÄDESSÄÄN asunnottomaksi. Hän oli asunut Nuorisoasuntoliiton soluasunnossa, jossa oli viiden vuoden enimmäisasumisaika. Tämä viisi vuotta oli kulunut umpeen, ja Afran joutui muuttamaan pois. Ennen

* Lukujen 2 ja 3 sisältö on tuotettu yhdessä kaikkien Kurvin työntekijöiden kanssa. Erityiskiitos kuitenkin Kurvin ohjaajalle Iina Helldanille ja Suomen Pakolaisavun tiedottajalle Anna-Maria Pasaselle, joiden osuus Kurvi-hankkeen vaikuttamistyön jäsennyksessä oli erityisen suuri.

asunnottomaksi jäämistään Afranin elämässä oli myös muita mullistuksia. Hänellä oli todettu aikuisiän diabetes, jonka vuoksi ammatilliset haaveet olivat menneet uusiksi. Afran oli työskennellyt muutamia kuukausia kuljetusalalla osa-aikaisena työntekijänä. Tämä oli ollut Afranin toiveammatti, johon hän oli aikonut panostaa opiskelemalla ja työskentelemällä ahkerasti. Sairastuttuaan diabetekseen hän ei Suomen lakien mukaan kuitenkaan voinut enää työskennellä kuljetusalalla.

Afran oli 17-vuotiaana Suomeen muuttaessaan käynyt maahanmuuttajien perusopetukseen valmistavan koulutuksen ja aloittanut aikuisille suunnatut peruskouluopinnot. Peruskouluopinnot olivat kuitenkin jääneet kesken, kun Afran oli nopean työllistymisen toivossa ottanut vastaan pakettiauton kuljettajan työn. Työttömäksi jäätyään Afran palasi opiskelemaan kesken jääneitä peruskouluopintoja. Hänen suunnitelmissaan olivat myös ammattiopinnot ja uusi työpaikka rakennustyömiehenä tai varastoalalla. Opinnot Afran suunnitteli rahoittavansa työskentelemällä opintojen ohessa; peruskouluopinnot sijoituivat iltaan ja ne oli suunniteltu päivätyössä käyvälle sopiviksi. Afran oli tehnyt aiemmin lyhyitä pätkiä siivousalan töitä ja hän uskoi saavansa ainakin osa-aikaista työtä siivousalalta.

Vaikka Afran oli asunut Suomessa jo miltei seitsemän vuotta, ja kaikille hänen kanssaan samaan aikaan Suomeen muuttaneille perheenjäsenille oli myönnetty pysyvä oleskelulupa, oli Afran jostain syystä saanut vain jatkoa

määräaikaiselle oleskeluluvulle. Se ei kuitenkaan haitannut Afrania, koska hän voisi pian hakea kansalaisuutta. Peruskouluopintojen suorittaminen suomen kielellä tarkoittaisi vielä sitä, että hänen ei tarvitsisi mennä erikseen kielikokeeseen todistaakseen kielitaitonsa. Elämä näytti siis haaveiden romahtamisesta ja suunnitelmien uusimisesta huolimatta hyvältä ja tulevaisuus sisälsi vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia.

Todelliset vaikeudet alkoivat, kun Afran jäi asunnottomaksi pian peruskouluopintojen aloittamisen jälkeen. Afranille oli kerrottu, että Nuorisoasuntoliiton asunnoissa ei voisi asua loputtomiin, mutta hän oli kuvitellut, että uusi asunto löytyisi muutamassa kuukaudessa. Tilanne oli kuitenkin toinen. Afran soitti sosiaalityöntekijälle, joka ei voinut auttaa muuten, kuin tarjoamalla Afranin tavaroille varastopaikkaa. Helsingin kaupungin tiukennettujen linjauksien mukaan Afran ei ollut oikeutettu kriisi- tai väliaikaisasuntoon, eikä sosiaalitoimisto välitä asuntoja.

Afran oli tullut Suomeen tätinsä perheen kanssa, mutta hän ei voinut mennä heidän luokseen asumaan edes väliaikaisesti, koska asuintilat olivat jo nyt ahtaat. Lisäksi tädin näkemyksen mukaan Afranin pitäisi pärjätä aikuisena jo yksin. Afranin ja tädin välit eivät olleet parhaat mahdolliset ja Afran oli aina tuntenut itsensä ulkopuoliseksi muusta perheestä. Afran jäi siis täysin asunnottomaksi. Osoitteekseen hän muutti poste restanten ja yöpaikan hän etsi yö tai viikko kerrallaan ystävien, tuttujen ja tuntemattomienkin nurkista. Nyt aikaisemmin todettu diabetes alkoi todella vaikuttamaan

hänen elämäänsä. Lääkkeet olisi pitänyt säilyttää kylmässä ja ottaa säännöllisesti, mutta tämä on miltei mahdotonta ihmiselle, joka ei välttämättä aamulla herätessään tiennyt missä hän seuraavan yön nukkuu.

Afranin rahatilanne heikentyi asunnottomuuden myötä olennaisesti. Opiskellessaan peruskouluopintoja Afran ei voinut saada opintotukea tai työttömyysetuutta, koska Kela tulkitsi opinnot osa-aikaiseksi ja TE-toimisto päätoimisiksi. Näin Afranin ainoaksi tuloksi jäi toimeentulotuki, josta hänen täytyi maksaa vaihtelevia summia yöpaikkaansa vastaan. Afran oli huomannut, että edes ystävien apu ei ole ilmaista, ja usein kuukauden tuloista miltei puolet menivät asumismenoihin. Asumiskuluja ei voitu myöskään ottaa huomioon toimeentulolaskelmaa tehdessä, koska Afran ei saanut maksuista kuittia, eivätkä ne siten olleet hyväksyttäviä asumismenoja.

Afran haki asuntoja monista paikoista ilman tulosta. Suurimpia ongelmia olivat vuokra-asuntojen kalleus, yksityisten vuokranantajien suhtautuminen määräaikaiseen oleskelulupaan ja näistä johtuva riippuvuus muutamasta vuokrataloyhtiöstä. Hoasilta Afran ei voinut hakea opiskelija-asuntoja, koska perusopetuksessa opiskeleva ei ole oikeutettu niihin. Helsingin kaupungin omistamaan Stadin asuntoihin Afran oli jättänyt hakemuksen kuukausia aiemmin, mutta jono-tusajat ovat erittäin pitkiä ja kiireellisiksi luokiteltuja haki-joitakin on reilusti enemmän kuin vapaita asuntoja. Saton ja VVO:n tarjoamien asuntojen vuokrahinnat menevät

useimmiten sosiaalitoimiston hyväksymän maksurajan yli. Nuorisoasuntoliiton asunnoissa Afran ei voinut enää asua asumisajan mentyä umpeen. Jäljelle jäi vain muutamia varteenotettavia asunnon vuokraajia, kuten S-asunnot ja Nuorisosäätiö. Hakemuksia Afran jätti kuitenkin kaikkialle. Asuntoa ei vain tuntunut löytyvän ja Afranin ahdinko syveni.

Asunnottomuus vaikutti Afranin elämään monin tavoin. Opiskelusta tuli haasteellisempaa ja terveydentila heikkeni lääkityksen vaikeutuessa. Kaikkien voimavarojen mennessä yöpaikan etsintään ja arjen koossa pitämiseen, työnhakuun ei enää riittänyt aikaa ja voimia. Tilanteen pitkittyessä Afranin mieliala alkoi painua alas ja sekavan arjen koossa pitamisestä tuli entistä raskaampaa. Afran tunsu tilanteessa epätoivoa ja tulevaisuus näytti vaihtoehdottomalta.

Afran haki tilanteeseen apua ystäviltä ja tutuilta ja yöpaikka yleensä löytyikin pienen etsinnän jälkeen. Toisinaan hän yöpyi myös täysin tuntemattomien ihmisten luona. Pelkästään hyvää hyvyttään kaikki ihmiset eivät Afrania autta-
neet, vaan vaativat rahan lisäksi erilaisia palveluja yöpaikkaa vastaan. Ruoan laittaminen ja huoneiston siivoaminen olivat tavanomaisia palveluksia, joilla Afran kuittasi osan maksusta. Alisteinen asema kävi henkisesti raskaaksi ja vaikutti Afranin ja häntä auttavien ihmisten välisiin suhteisiin vahingollisesti. Afran koki, että häntä ei nähty enää tasavertaisena ihmisenä ja ystäväenä, vaan palvelijana tai orjana, joka yöpaikkaa vastaan joutui täyttämään auttajiensa tarpeita.

Afran ei myöskään aina päässyt majapaikkaansa

lepäämään silloin, kun olisi sitä tarvinnut. Asunnon haltija halusi välillä viettää aikaa mies- tai naisystävänsä kanssa, eikä vieraan silloin sopinut tulla asuntoon. Toisinaan asunnon haltija vietti iltaa kaupungilla, kun Afranin olisi pitänyt päästä valmistautumaan seuraavaan koulupäivään. Harvemmin Afran sai omia avaimia asuntoon. Hän ei tuntenut majoittajaan niin hyvin, että niitä olisi voinut hänen huomaansa luottaa. Asunnottomuus merkitsi Afranille kodittomuutta: vaikka hänellä oli joskus pidempiaikainenkin asuinpaikka, se ei ollut hänen kotinsa, jossa hänellä olisi ollut määräysvaltaa. Afran oli täysin auttajiensa armoilla.

Asunnottomuus on suurinta Helsingissä ja maahanmuuttajien keskuudessa. Vuonna 2013 Suomessa oli 7 500 yksinäistä ja 420 perhettä asunnottomana. Enemmän kuin joka neljäs asunnoton oli maahanmuuttaja ja asunnottomien perheissä maahanmuuttajien osuus oli yli 60 prosenttia. Yli kaksi kolmasosaa kaikista asunnottomista oli pääkaupunkiseudulta⁴. Tullessaan Kurvin tuen piiriin kolmasosa asiakkaista on vailla vakinaista asuntoa. Neljännes näistä on täysin asunnoton ja loput väliaikaismajoituksessa.

Afranin tarina on, ikävä kyllä, pääpiirteittäin tuttu monille muillekin riippumatta siitä, ovatko he taustaltaan

maahan muuttaneita vai Suomessa syntyneitä. Asuntopula pääkaupunkiseudulla on suuri ja se vaikuttaa hyvin monen ihmisen elämään. Asunnottomuus ei kosketa vain ”syrjäytyneitä”, vaan asunnottomuuden ja sen uhan kanssa taistelee moni pärjääväkin ihminen. Asunnottomuus kyllä synnyttää syrjäytyneisyyttä, kun yksi elämisen keskeisimmistä perusedellytyksistä riistetään ihmiseltä.

Hiljattain maahan muuttaneella on kuitenkin Suomessa pidempään asuneeseen verrattuna enemmän esteitä asunnon saamisessa. Kurvin asiakasryhmä on suurelta osin teini-iässä Suomeen muuttaneita, joilla on heikko koulutustausta ja lähipiiriltä saatu tuki on vähäistä. Asunnottomuus on heillä usein saanut alkunsa rikkoutuneista perhesuhteista. Marja Katiskon⁵ tutkimuksen mukaan perhesuhteiden rikkoutuminen onkin merkittävä maahanmuuttajien asunnottomuuden aiheuttaja.

Heikko koulutustausta ja maahanmuutto oppivelvollisuusiän loppupuolella luovat tilanteen, jossa verrattain vanha ihminen opiskelee peruskouluopintoja. Kurvin asiakkaila on täysin tavallista, että reilusti yli 20-vuotias suorittaa opintoja, jotka Suomessa syntyneet ovat suorittaneet viimeistään oppivelvollisuusikään, 17-vuotiaaksi, mennessä. Näin ollen he ovat järjestelmän väliinputoajia. He eivät ole työttömiä, mutta eivät myöskään opiskelijoita, eivätkä he voi hakea opiskelija-asuntoja. Tällaisessa tilanteessa olevan matka työelämään voi kestää useita vuosia. Se luo pitkäkestoisen heikon taloudellisen tilanteen, joka jatkuu pitkälle aikuisvuosiin.

Yhteiskunnallinen ikä (joka perustuu asemaan), voi olla hyvin erilainen kuin todellinen ikä. 25-vuotias voi olla samassa asemassa kuin useimmat 18-vuotiaat. Tämä aiheuttaa paineita yksilölle itselleen, mutta vaikuttaa myös vuokranantajien suhtautumiseen. Heikossa sosioekonomisessa asemassa olevan on vaikea saada asuntoa yksityisiltä markkinoilta. Monet yleishyödyllisetkin asunnot on tarkoitettu joko päätoimisille opiskelijoille tai työssäkäyville nuorille, ja suuri osa Kurvin asiakkaista jää näiden kriteerien ulkopuolelle.

Suhtautuminen maahan muuttaneisiin näkyy vahvasti yksityisillä asuntomarkkinoilla, joilla asunnon saaminen vaatii erityistä luottamusta. Vuokranantajat haluavat vuokralaisen, joka heidän uskomuksensa mukaan kykenee maksamaan vuokran, eikä aiheuta häiriöitä. Lisäksi vuokranantajat haluavat usein asuntoonsa pitkäaikaisen vuokralaisen, koska he eivät halua etsiä uutta asukasta toistuvasti. Määräaikaisella oleskeluluvalla asuntoa hakeva voikin herättää epäluuloa. Onko vuokranhakijan oma tulevaisuus ja Suomessa asuminen turvattu ja tätä kautta myös vuokralla pysyminen ja vuokranmaksu taattu? Osaako hiljattain maahan muuttanut ihminen suomalaiseen asumiseen kuuluvat tavat ja säännöt?

Samat kysymykset, hieman muunneltuna, voisi toki kysyä myös Suomessa syntyneeltä vuokralaiselta. Työpaikkojen perässä muutetaan usein tiheäänkin tahtiin. Perhetilanne ja tätä kautta asumisen vaatimukset voivat muuttua kenellä vain. Asuntoja vaihdetaan mitä erilaisemmista syistä, eivätkä ne tule useinkaan ilmi vuokrasopimusta tehdessä. Kuka

tahansa voi olla luotettava ja rauhallinen, sääntöjä noudattava vuokralainen. Samoin kuka tahansa voi taustastaan riippumatta jättää vuokran maksamatta tai aiheuttaa häiriötä taloyhtiössä. Kuitenkin maahan muuttaneiden ihmisten tekemisiin ja asemaan kiinnitetään erityistä huomiota ja mitä erilaisemmat syyt vaikeuttavat heidän tilannettaan asuntomarkkinoilla. Marja Katiskon⁶ tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaiset kokevatkin joutuvansa syrjinnän ja ennakkoluulojen kohteeksi asunnonhaussa.

Kurvi-hankkeen näkemyksen mukaan asunto toimii avaimena kotoutumiseen ja kotiutumiseen. Asunnon kautta yksilö saa kosketuksen sekä yhteiskuntaan, että lähiympäristöönsä. Asunto ei aina ratkaise kaikkia elämän haasteita ja ongelmia, mutta sen saatuaan yksilön on helpompi tehdä konkreettisia asioita asemansa parantamiseksi. Opiskelu, työssäkäynti ja tulevaisuuden pitkäjänteinen suunnittelu muuttuvat erittäin vaikeiksi jos voimavarat menevät asunnon tai yöpaikan etsintään. Kurvin asiakkaat itsekin priorisoivat juuri asunnon saannin tärkeimmäksi asiaksi. Joskus ulkopuolisen auttajan on kuitenkin vaikea asettua asiakkaan asemaan ja nähdä tilannetta kokonaisvaltaisesti. Silloin työpaikan etsimisestä ja opiskeluista puhuttaessa ei huomata kokonaisuutta ja ymmärretä, minkälaisen tilanteiden ja asioiden kanssa asiakas arjessaan kamppailee ja mihin hänen voimavarat kuluvat. Harva auttaja on kuitenkaan itse ollut pitkäaikaisesti asunnottomana.

Asunnottomuuden ei tulisi määrittää ihmisen elämää,

vaikka niin tilanteen pitkittyessä miltei pakosti käykin. Monissa Kurvin asiakastapauksissa on päällisin puolin tarkasteltuna useita sosiaalisia ongelmia: asunnottomuutta, työttömyyttä, taloudellisia ongelmia ja haasteita opiskelussa. Kun asiakas saa sitten asunnon ja loput ongelmista ratkeavat miltei itsestään, huomataan, että ongelmia olikin vain yksi. Se vain heijastui muille elämänalueille ja määritti ihmistä niin syvästi, että hänen elämänsä näyttäytyi ongelmakeskeisenä. Todellisuudessa hänellä oli vain asunnottomuudesta johtuva ongelmallinen tilanne.

Asunnottomuus voi pahimmillaan aiheuttaa yksilön elämään negatiivisen kierteen: asunnottoman on vaikeampi saada töitä ja työttömän on vaikeampi saada ja pitää asunto. Yleisestikin integroituminen yhteiskuntaan vaatii omaa asuntoa, mutta heikossa sosioekonomisessa asemassa olevan on vaikeampi löytää oma asunto. Asunnottomuuden pitkittyessä sosioekonominen asema heikkenee entisestään ja asunnon saanti edelleen vaikeutuu. Kierre voi olla hyvin vaikea katkaista ja tilanteen pitkittyessä se voi vaatia ulkopuolista apua, jossa otetaan huomioon ihmisen elämäntilanne kokonaisvaltaisesti. Mitä aiemmin kaikkiin ongelmiin ja erityisesti asunnottomuuteen voidaan puuttua, sitä vähemmän tukea ja ohjausta yksilö tulee tarvitsemaan. Asunnon tulisi olla jokaisen ihmisen oikeus, eikä vuosien työn ja uurastuksen palkinto, jonka menettämisen vaarassa ihminen joutuu elämään.

Paradoksaalisesti asunnon saannin mahdollisuudet voivat

myös muuttua paremmiksi, jos yksilön tilanne muuttuu tarpeeksi huonoksi. Helsingin kaupungilla on tarjolla erityistä tuettua asumista, jota saadakseen asiakkaalla täytyy olla vaikeuksia elämänhallinnassa. Vaikka myös tuetun asumisen palvelut ovat ruuhkaisia, niitä on helpompi saada, kuin tukea asunnon saantiin muuten. Tämä luo tilanteen, jossa asunnottomuuteen itsessään on hyvin vähän tukea saatavilla, mutta jos tilanne luisuu pahemmaksi esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmien vuoksi, apua on helpompi saada. Kuitenkin juuri oma asunto voi toimia ehkäisevänä tekijänä monia syrjäytyneisyyden oireita vastaan.

Pääkaupunkiseudulla asunnottomuus on huomattavasti suurempaa kuin muualla Suomessa. Miksi sitten täällä halutaan asua? Tätä kysytään monesti, kun keskustellaan asuntopulasta maahan muuttaneiden kohdalla. Yhdenvertaisuuden nimissä silloin pitäisi kysyä myös miksi Suomessa syntyneet muuttavat pois pienemmistä kaupungeista ja kylistä pääkaupunkiseudulle ja muihin suuriin kaupunkikeskittymiin. Vastauksissa olisi varmasti paljon yhteneväisyyksiä, mutta myös eroja. Monet Suomessa syntyneet joutuvat jättämään sosiaalisen piirin ja -tukiverkon taakseen, kun he muuttavat synnyinseuduiltaan pois. Maahan muuttaneet taas muuttavat pienemmiltä paikkakunnilta asuinpaikkoihin, joissa heillä on ympärillä samoista lähtökohdista olevia ihmisiä. He siis muuttavat sosiaalisen tukiverkkonsa luokse.

Monilla maahan muuttaneilla voi olla myös kokemuksia rasismista ja syrjinnästä ja syy pääkaupunkiseudulle

muuttoon on toive suvaitsevammasta ilmapiiristä. Toki monet Suomessa syntyneetkin kokevat pienten kaupunkien sosiaaliset piirit ahdistaviksi ja hakevat elämiseen vapautta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta kasvukeskuksista. Kuitenkin suurin syy, miksi ihmiset taustastaan riippumatta muuttavat kasvukeskuksiin, on opiskelu- tai työpaikka. Ihmiset muuttavat sinne missä on elämää ja tulevaisuutta. Pitää myös muistaa, että asuinpaikan valinta on ihmisoikeus ja Suomen perustuslain takaama oikeus.

Kun pääkaupunkiseudulla mahdollisuudet saada vuokra-asunto ovat heikommalla kuin muualla Suomessa, varsinkin maahanmuuttajataustaisille, olisi hyvä, että yhteiskunnallista vastuuta kantavat asuntojen vuokraajat, kuten Y-säätiö ja Stadin asunnot voisivat auttaa. Tosiasia on kuitenkin se, että pääkaupunkiseudulla on enemmän avuntarvitsijoita kuin avuntarjoajia. Jonot ovat monesti todella pitkiä, ja esimerkiksi Helsingin kaupungin omistaman Stadin asuntojen kautta koko Kurvi-hankkeen olemassaolon aikana vain yksi asiakas on saanut asunnon.

Asunnottomille on hyvin vähän tarjolla väliaikaisiinkin ratkaisuja. Helsingissä Hietaniemen palvelukeskuksen kriisimajoitus on oikeastaan ainoa paikka nopeasti yösijaa tarvitseville, eikä se sovellu etenkin työssäkäyvälle tai opiskelijalle. Samaan paikkaan, isoihin huoneisiin, majoittuu paljon päihteiden käyttäjiä ja ihmisiä, joiden elämänhallinta on luisunut käsistä. Asuntolassa ei saa käyttää päihteitä, mutta päihtymystila ei ole este majoittumiselle. Sinänsä tämä on

oikea ratkaisu, mutta päihitteettömyyteen pyrkiville, työsäkävälle tai opiskelijalle arjen ylläpitäminen tällaisessa ympäristössä on varmasti vaikeaa. Osa Kurvin asiakkaista on joutunut yöpymään Hietaniemessä, mutta paikkaa pidetään pelottavana ja uhkaavana. Monet, joilla ei ole mahdollista mennä ystäville tai sukulaisille, valitsevatkin mieluummin yöpaikakseen julkiset tilat kuin kriisimajoituksen.

Mitä sitten voitaisiin tehdä, että asuntotilanne pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa paranisi, ja ihmiset voisivat valita vapaasti asuinpaikkansa sosiaalisten ja taloudellisten syiden, kuten työpaikan, opiskelupaikan tai sosiaalisten kontaktien perusteella? Lainsäädännön, rahoituksen ja kaavoituksen avulla voidaan varmastikin vaikuttaa asuntojen rakentamiseen, mutta näihin ei tässä kirjassa pureuduta. Kuitenkin muutama asia tulisi ottaa huomioon, kun päätetään asunnottomuuteen vaikuttavista keinoista.

Helsingissä samoista asunnoista kilpailevat useat eri ihmiset, mikä nostaa hintoja monien ulottumattomiin. Kuitenkin myös matalapalkka-aloilla työskentelevien, opiskelevien ja täällä elämäänsä aloittelevien nuorten tai maahan muuttaneiden pitäisi pärjätä. Jos asuntoja ei ole tarpeeksi, joku aina jää ilman asuntoa. Tätä ei voi korjata taloudellisilla tuilla, asumisneuvonnalla, ohjauksella tai muilla sosiaalisilla toimenpiteillä. Entistä useammat asuvat nykyään yksin ja varsinkin kohtuuhintaisista yksiöistä on pulaa.

Kun yhä enemmän ihmisiä putoaa asuntomarkkinoiden laitamille tai ulkopuolelle, myös yleishyödyllisten

asuntotoimijoiden kuten Settlementtiasuntojen tai Alku-asunnot Oy:n asuntoja on vaikeampi saada. Yleishyödyllisten asuntojenkin hintataso on korkea ja vuokralaisten valintakriteerit ovat tarkkoja. Esimerkiksi luottotietonsa menettäneen – eritoten jos tämä on johtunut vuokrarästeistä – on erittäin vaikea saada asuntoa. Kuitenkin kaikille kuuluisi asunto. Asunnottomuus ei saa olla rangaistus, vaan mahdollisten ohjaavien toimenpiteiden tulee olla toisenlaisia.

Helsingissä on paljon pienituloisia yksinasuvia, joille soluasuminen voisi olla hyvä väliaikaisratkaisu. Yhteisvastuu vuokrasta johtaa kuitenkin kohtuuttomiin tilanteisiin, kun täysi-ikäiset ihmiset, joilla voi olla hyvin vähän tekemistä keskenään, joutuvat taloudelliseen vastuuseen toisistaan. Soluasunto ei myöskään voi olla pysyvä ratkaisu.

Niin asunnon hakeminen kuin monet muutkin palvelut ovat muuttuneet sähköisiksi palveluiksi. Suunta on sinänsä vääjäämätön, mutta ei aina toimiva. Lomakkeiden täyttäminen suomen tai englannin kielellä voi olla monelle hiljattain maahan muuttaneelle hyvin vaikeaa, ja puutteellisesti täytetyt hakemukset vaikeuttavat entisestään asunnon saantia. Monet lomakkeet myös sisältävät kysymyksiä, joiden valmiit vastausvaihtoehdot eivät sisällä yksilön tilannetta. Lomakkeen täyttäminen oikein voi olla mahdotonta, eikä hakijan todellinen elämäntilanne tule koskaan esiin.

Miten tarinan Afranille sitten lopulta kävi? Terveystietilan heikentyessä ja ahdingon syventyessä hänen tilanteensa muuttui ”onnekkaasti” niin huonoksi, että hän sai asunnon

Nuorisosäätiön kautta erityisjärjestelyin. Silti asuntojonottaminen kesti vielä kolme kuukautta jo kuukausia kestäneen asunnottomuuden päälle. Asunnon saannin jälkeen Afranin elämäntilanne, jossa oli alkanut ilmetä asunnottomuuden lisäksi terveydellisiä, taloudellisia ja byrokratiaan liittyviä ongelmia, koheni kuin itsestään. Afran kykeni nyt selvittämään itsenäisesti asiat, joihin oli aiemmin saanut Kurvi-hankkeessa apua. Lopulta saattoi huomata, että asunnottomuus oli ollut Afranin ainoa ongelma.

OPINTOPOLKUJEN HAASTEET

Tullessaan Kurvin asiakkaaksi Fahad oli asunut Suomessa kolme vuotta. Hänellä oli vaimo ja pieni lapsi pakolaisina kotimaan ulkopuolella. Koska Fahad oli mennyt naimisiin vasta sen jälkeen, kun hän oli itse saanut turvapaikan, perheen saaminen Suomeen perheen yhdistämisen kautta ei ollut onnistunut. Uudessa kotimaassaan Fahad suoritti perusopetukseen valmistavat opinnot, joiden jälkeen hän aloitti varsinaisen peruskoulun. Opinnot etenivät nopeasti ja Fahadin suomen kielen taito kehittyi tasaisesti. Asuttuaan Suomessa kolme vuotta Fahadilla oli meneillään perusopetuksen viimeiset kurssit.

Oleskeluluvan myöntäminen perheenjäsenille vaatii, että koko perheen toimeentulo on turvattu. Tätä

kutsutaan toimeentuloedellytykseksi. Maahanmuuttoviraston ilmoittamat suuntaa antavat nettomäärät vuonna 2015 ovat kahdelle aikuiselle 1 700 euroa kuukaudessa. Yksi alaikäinen lapsi lisää summaa 500 eurolla. Aviopuolison ja yhden lapsen saaminen edellyttää siis 2 200 euron nettotuloja. Toimeentuloa ei edellytetä Suomen kansalaiselta tai kansainvälistä suojelua saaneelta, jos perhe on muodostettu ennen perheenkokoajan Suomeen tuloa.⁷

Vaikka Fahad oli saanut perheen yhdistämisestä kielteisen päätöksen, hänellä oli kuitenkin mahdollisuus saada perhe Suomeen. Se vaatisi hyväpalkkaisen työn, jonka avulla hän kykenisi huolehtimaan perheen toimeentulosta. Muussa tapauksessa Fahad joutuisi odottamaan kansalaisuuden saamista, ennen kuin perhe voisi anoa oleskelulupaa Suomesta. Fahad haaveili sairaanhoitajan opinnoista, mutta ne vaatisivat pitkän opintopolun, jolloin palkkatyön hankkiminen siirtyisi hamaan tulevaisuuteen ja perheen yhdistäminen onnistuisi nopeammin vain kansalaisuutta hakemalla. Hän oli kuitenkin hakenut yhteishaussa lähihoitajan opintoihin, joiden kautta myös sairaanhoitajan opinnot olisivat mahdollisia.

Fahadin vaimo ei ymmärtänyt, miksi työpaikan hankkiminen kesti niin kauan rikkaassa Suomessa. Sehän oli vaatimuksena perheen Suomeen saamiseksi ja luulisi, että se olisi

aviomiehen ensimmäisiä tavoitteita. Fahad itsekin kaipasi vaimoaan ja pientä lastaan, mutta hän tiedosti myös ammatillisten opintojen tärkeyden. Ensimmäisen kerran Fahad voisi hakea kansalaisuutta kahden vuoden sisällä. Aika ei välttämättä tunnu ulkopuolisista pitkältä, mutta kova ikävä vaikutti Fahadin päätöksiin. Hän ei ollut nähnyt kuin muutamia kertoja jo miltei kaksivuotiasta lastaan. Nopeaan työllistymiseen tuli paineita myös sosiaalitoimesta ja TE-toimistosta. Fahad oli opiskellut viimeiset vuodet toimeentulotuella, ja vaikka ammatilliset opinnot olivatkin kaikkien mielestä tärkeitä, tulisi Fahadin löytää töitä ainakin kesän ajaksi.

Kärsimättömyys, kiire ja ristiriitaiset suunnitelmat näkyivät Fahadista. Hänen oli vaikea odottaa seuraavaa syksyä ja mahdollista koulun alkua. Tulevaisuuden haaveet näyttivät kaukaisilta ja kaikki tuntui etenevän liian hitaasti. Fahad tarvitsi sekä työ- että opiskelupaikan, mutta töitä ei löytynyt edes kesäksi lukuisista lähetetyistä työhakemuksista huolimatta. Yli 20-vuotiaana, ilman työkokemusta ja vain peruskoulutuksen saaneena Fahad ei ollut työnantajien ensimmäisiä vaihtoehtoja.

Kun Fahad sai kesällä tietää, että häntä ei ollut valittu lähihoitajan koulutukseen, se tuntui hänestä murskaavalta. Miten hänen tulevaisuuden suunnitelmiensa nyt kävisi? Seuraavan kerran hän voisi hakea opiskelemaan syksyllä ja mahdollinen opiskelu alkaisi vuoden päästä keväällä. Se tuntui pitkältä lykkäykseltä. Kun töitäkään ei löytynyt, eikä perheen yhdistäminen edennyt tätä kautta, tuntui kaikki aika

hukkaan heitettylä.

Fahadin ahdistusta lisäsi se, että hän koki olevansa ikäisis-tään jäljessä. Hän oli 21-vuotias ja juuri päättänyt peruskou-luopinnot. Monet hänen ikäisensä olivat jo työelämässä tai suorittivat korkeakouluopintoja. Fahad tunsu olevansa yhteis-kunnallisen asemansa puolesta vähempiarvoinen ja yhteis-kunnan tukitoimien ja määräysten alla. Hän olisi halunnut ansaita oman toimeentulonsa, pärjätä itsenäisesti ja saada vaimon ja lapsen Suomeen.

Fahad yritti parantaa tilannettaan aktiivisesti monin eri tavoin. Hän otti usein yhteyttä TE-toimistoon ja kyseli eri-laisista koulutuksista ja työllistymismahdollisuuksista. Myös sanomalehtien työpaikka- ja koulutusosat sekä TE-toimiston internetsivut tulivat Fahadille tutuiksi. Kun Kurvin ohjaaja tai TE-toimiston virkailija kysyivät minkälaista koulutusta Fahad etsi, vastauksena oli useimmiten: ”Ei ole väliä.” Fahad oli siis luopunut haaveistaan opiskella terveydenhoitoalalle, ja nyt oli vain kiire löytää mikä tahansa työ- tai koulutus-paikka. Fahad toivoi, että ahkerasti työskentelemällä tulot riittäisivät perheenyhdistämiseen.

Fahad lähettikin hakemuksia miltei jokaiseen löytä-määnsä koulutukseen. Monessa oli ehtona tarpeeksi pitkä työttömyysaika ennen koulutukseen hakeutumista. Tämä ei täyttnyt Fahadin kohdalla, koska hän oli juuri lopettanut peruskouluopiskelun. Vaikka Kela ei ollut tulkinnut Fahadin iltaan sijoittuvaa peruskouluopiskelua päätoimiseksi, TE-toi-miston tulkinta oli päinvastainen. Aikuisena peruskoulu

opiskelevana, töissä käymättömänä, Fahad ei ollut järjestelmän mukaan opiskelija eikä työtön. Tästä syystä Fahad ei ollut saanut opintotukea eikä työttömyysetuutta. Tämä merkitsi myös sitä, että hän ei voinut hakeutua kaikkiin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Fahad oli ollut opiskellessaan järjestelmän väliinputoaja, ja se näkyi vieläkin hänen mahdollisuuksissaan saada tukea työmarkkinoille pääsyssä.

Työ- ja elinkeinoministeriön⁸ mukaan päätoiminen opiskelija ei ole oikeutettu työttömyysetuuteen edes loman ajaksi. Päätoimiseksi lasketaan kaikki opinnot, jotka sisältävät keskimäärin vähintään 25 viikkotuntia. Kansaneläkelaitos⁹ laskee opintotukeen oikeuttaviksi päätoimisiksi opinnoiksi korkeakouluopinnot, lukio-opinnot ja ammatilliset opinnot. Näiden tulee sisältää kuitenkin tarpeeksi kursseja tai opintopisteitä. Maahanmuuttajille ja vieraskielisille järjestettävä lukiokoulutukseen valmistava koulutus ja kaikki työhön ja itsenäiseen elämään valmentavat opinnot luetaan myös päätoimisiksi. Jos lukio-opinnot ovat aikuisopintoja, niiden pitää sisältää myös ammatillisen perustutkinto.

Fahad kuitenkin laittoi hakemuksia kaikkiin löytämiinsä koulutuksiin riippumatta siitä, mitä ne olivat tai keille ne oli

tarkoitettu. Ehkä joku niistä tärppäisi. Ulkopuolisen silmin oli nähtävissä epätoivoista tulevaisuuden suunnan etsimistä ilman suunnitelmallisuutta. Haaveet olivat romuttuneet ja nyt olisi kiire tehdä vain jotain. Perhe pitäisi saada Suomeen ja oma yhteiskunnallinen ikä pitäisi saavuttaa. Fahad halusi olla aikuinen, joka ansaitsee oman elantonsa ja pystyy ottamaan täyden vastuun itsestään. Miten tämä onnistuisi, oli kuitenkin ratkaisematta. Oma paikka ei tuntunut löytyvän.

Tilanne kärjistyi siihen, että TE-toimiston virkailija ja Kurvin ohjaaja, jotka monessa muussa tapauksessa yrittävät toimia motivoivina ja asiakasta eteenpäin rohkaisevina, yrittävät nyt jarruttaa asiakkaan intoa. Sokea eteenpäin meneminen ei luultavasti olisi pidemmällä aikavälillä hyödyllistä. Fahadin kanssa työskentelevät näkivät hänessä potentiaalia ja uskoivat hänen mahdollisuuteensa toteuttaa vanhat haaveet, vaikka sitä ennen pitäisikin tehdä väliaikaisesti jotain muuta. Fahad oli kuitenkin päättänyt, että vanhat unelmat saavat unohtua.

Syksyllä Fahadia vihdoinkin onnisti. Hän oli ollut työttömänä tarpeeksi kauan, jotta pystyi hakeutumaan TE-toimiston järjestämiin koulutuksiin ja pääsikin autoalalle varaosamyyjän rekrykoulutukseen. Rekrykoulutuksessa hän saisi suoritettua osan autoalan ammattitutkinnosta, ja jokaiselle kurssin onnistuneesti suorittaneelle oli luvassa työpaikka varaosamyymästä. Fahad ei koskaan aikaisemmin ollut ajatellut tekevänsä töitä autoalalla, hänellä ei ollut ajokorttia, eikä hän tiennyt mitään autoista. Nyt oli kuitenkin

mahdollisuus tehdä jotain, ja Fahad oli tyytyväinen eteenpäin menemisen tunteesta. Sitä paitsi se, mitä hän ei tiennyt, opetettaisiin varmasti koulussa.

Pian opintojen alkamisen jälkeen esiin nousi kuitenkin ongelmia. Ensinnäkin Fahadilla oli vaikeuksia opetella ammattisanastoa. Hän ei alun perinkään tiennyt mitään auton toiminnasta, ja vaikka hänen suomen kielen taitonsa oli hyvä, uuden vieraan ammattisanaston omaksuminen toisella kielellä oli haasteellista. Lisäksi Fahadin oletettiin oppivan myös auton perustoiminnot, jotta hän voisi auttaa asiakkaita ongelmatilanteissa. Hän ei kuitenkaan todella ollut kiinnostunut autoista, vaan yritti selvittää ulkoa opetellen ja vieläpä vieraalla kielellä.

Opintoihin kuului alkujakson jälkeen kartoitus, jossa opettaja arvioi, ketkä oppilaista voisivat jatkaa opintojaan loppuun saakka ja saada palkinnoksi osatutkinnon ja työpaikan. Alkukartoituksessa opettaja ja Fahad keskustelivat hyvässä hengessä, mutta tulivat siihen lopputulokseen, että Fahadin tulevaisuus ei ehkä olekaan autoalalla. Opinnot eivät olleet sujuneet siihen tahtiin kuin edellytettiin, eikä Fahad itsekään tuntenut alaa omakseen. Näin ollen hän palasi takaisin etsimään töitä, koulutusta tai opiskelupaikkaa.

Seuraavana talvena Fahad sai tiedon, että hänet oli hyväksytty opiskelemaan laitoshoitajan ammattiin uuden rekrykoulutuksen kautta. Hieman myöhemmin hänet myös hyväksyttiin opiskelemaan lähihoitajan ammattitutkintoa, johon hän oli hakenut syksyn yhteishaussa. Laitoshoitajan

rekrykoulutuksen kautta Fahadille oli luvassa työpaikka sairaalassa ja osatutkinto lähihoitajan ammattitutkinnosta. Rekrykoulutus kestäisi noin puoli vuotta ja sen aikana oli mahdollista saada työmarkkinatukea. Lähihoitajan perustutkinto taas kestäisi kolme vuotta ja sen aikana saisi opintorahaa, asumislisää ja opintolainaa. Fahad oli valinnan edessä, mutta hän ei miettinyt pitkään. Vaikka lähihoitajan ammattitutkinto takaisikin paremman koulutuksen, laitoshuoltajan lyhyt koulutus paremmalla taloudellisella tuella oli houkuttelevampi. Lisäksi laitoshuoltajan ammattitutkinnolla voisi hakeutua myöhemmin opiskelemaan lähihoitajaksi, vaikkapa oppisopimuksella.

Fahad aloitti siis laitoshuoltajan rekrykoulutuksen, jonka hän kävi läpi menestyksekkäästi. Koulutuksen jälkeen hän sai vuoden työsopimuksen sairaalaan. Yksi iso tekijä koulutusvalinnassa oli ollut perheenyhdistämisen mahdollisuus. Fahad toivoi, että työpaikan saatuaan hän voisi vakuuttaa maahanmuuttoviranomaiset kyvystään elättää perheensä. Työsopimuksen saatuaan Fahad hakikin perheenyhdistämistä uudelleen, mutta palkka ei kuitenkaan riittänyt takaamaan tarvittavaa tulotasoa ja perheenyhdistäminen epäonnistui jälleen. Nyt Fahadilla oli kuitenkin työpaikka, jonka avulla hän pystyi sekä elättämään itsensä että lähettämään perheelleen säännöllisesti rahaa. Pian hän voisi hakea Suomen kansalaisuutta, jonka turvin perheen tuominen Suomeen asumaan olisi huomattavasti helpompaa. Elämä ei ollut täydellistä eivätkä kaikki haaveet olleet toteutuneet.

Tärkeintä kuitenkin oli, että Fahad kykeni edistämään omaa ja perheensä asemaa askel askeleelta.

Fahad työskenteli yli vuoden sairaalassa laitoshuoltajana. Hän pyysi esimieheltään mahdollisuutta suorittaa oppisopimuskoulutuksella lähihoitajan tutkinto. Sairaalalla ei kuitenkaan ollut tarvetta uusille lähihoitajille, eikä Fahadin määräaikaista laitoshuoltajan työsopimustakaan voitu jatkaa. Nyt Fahad oli taas työtön. Olisiko hänen kannattanut ottaa lähihoitajan opiskelupaikka vastaan? Siinä tapauksessa hän olisi nyt opiskelemassa ja opinnot olisivat suunnilleen puolivälissä. Toisaalta nyt Fahadilla oli työkokemusta lähes vuoden ajalta ja osatutkinto suoritettuna. Hän voisi hakea työkokemuksensa ja tutkintonsa perusteella pätevänä ja kokemusta saaneena laitoshuoltajana toiseen työpaikkaan, tai hän voisi hakea uudestaan opiskelemaan lähihoitajan ammattitutkintoa. Jos Fahad jatkaisi opintoja, hän saisi vapautuksen isosta osasta ja voisi vaikka työskennellä vapautuneella ajalla.

Ainakin yhdestä asiasta oli ollut hyötyä. Ennen laitoshuoltajan rekrytoulutusta ja työskentelyä sairaalassa, Fahad ei ollut sataprosenttisen varma mitä työskentely hoitoalalla oikeastaan vaati. Nyt vuoden sairaalassa työskenneltyään Fahad oli saanut varmistuksen siitä, että hoitoala tavalla tai toisella toteutettuna oli hänen unelmansa. Työskennellessään sairaalassa Fahad haki Suomen kansalaisuutta ja saikin sen. Kansalaisuuden myöntämisen jälkeen Fahadin vaimo ja lapsi hakivat oleskelulupaa perhesiteen perusteella. Lähtömaan paperiepäselvyyksien vuoksi lapsen oleskelulupapäätöstä

jouduttiin odottamaan vielä yli puoli vuotta, mutta loppujen lopuksi Fahadin perhe pääsi muuttamaan Suomeen.

Oppivelvollisuusikäinen maahan muuttanut aloittaa opintonsa yleensä perusopetuksen valmistavasta luokasta, josta siirrytään vuoden päästä normaaliin peruskoululuokkaan¹⁰. Oppivelvollisuusiän ylittänyt voi taas hakeutua kotoutumiskoulutukseen, jonka tarkoituksena on vahvistaa maahan muuttaneiden kielitaitoa, arjessa pärjäämistä ja työelämään siirtymistä. Kotouttamiskoulutukset kestävät yleensä noin kymmenen kuukautta, ja sen jälkeen ne käynyt voi hakeutua koulutustaustastaan riippuen joko erilaisiin valmistaviin opintoihin, peruskouluun, toisen asteen opintoihin, korkeakouluihin tai suoraan työelämään.¹¹

Useimmat Kurvin asiakkaat ovat asiakkaisiksi tullessaan jo käyneet kotouttamiskoulutuksen tai perusopetuksen valmistavan luokan. Monet heistä eivät osaa kertoa niiden aikaisista kokemuksista paljoakaan, mutta kertomuksista tulee ilmi, että ne mielletään ennen kaikkea kielikouluiksi. Tästä huolimatta ensimmäiset vuodet Suomessa näyttäytyvät Kurvin asiakkaiden elämässä vajavaisen kielitaidon määrittäminä. Kertomuksissa istutaan luokassa, eikä ymmärretä mitä opettaja sanoo. Yritetään vain suoriutua jotenkuten seuraavalle

kurssille, jotta päästäisiin eteenpäin. Kokemus ei rajoitu vain kotouttamiskoulutukseen, vaan myös peruskouluopiskelun ensimmäisille vuosille ja arkielämään.

Maahan muuttaneita ihmisiä pyritään auttamaan pääsemään suomalaiselle opintopolulle. Tavoitteena on ollut järjestelmä, jossa maahan muuttanut voi vaeltaa samankaltaisen polun läpi, jonka suomessa syntynyt käy. Ensin käydään peruskoulu ja sen jälkeen joko lukio tai ammatilliset opinnot. Näiden jälkeen matkaa voi jatkaa korkeakouluissa. Maahan muuttaneelle on lisänä kotouttamiskoulutukset ja erilaiset valmentavat opinnot, joita on suunniteltu eri opintoasteiden alkuun: perusopetukseen valmentavat opinnot, ammatilliseen perusopetukseen valmistavat opinnot, lukioon valmentavat opinnot ja uusimpana ammattikorkeakouluopintoihin valmentavat opinnot. Ammatilliseen perusopetukseen valmentaviin opintoihin voidaan ottaa myös aikuisopiskelijoita, jotka eivät ole käyneet peruskoulua, jos heidän arvioidaan suoriutuvan opinnoista. Ajatus on yksinkertainen ja päällisin puolin tarkasteltuna toimiva. Maahan muuttaneen oma taitotaso ja koulutustausta vaikuttavat siihen, missä välissä hän astuu opintopolulle.

Käytäntö ei kuitenkaan toimi näin yksinkertaisesti. Kotouttamiskoulutukset, niin tarpeellisia kuin ne ovatkin, eivät näyttäydy selkeinä monille niitä käyneille. Kymmenen kuukauden aikana jatko-opintoihin tai työelämään tarvittavan kielitaidon hankkiminen on monille mahdotonta. Aina-kin useammilla Kurvin asiakkailla vaikuttaisi olevan tarve

myös pidempiaikaiseen kielitaidon tukemiseen. Kielikursseja toki järjestetään, mutta järjestelmä patistaa maahan muuttaneita nopeasti eteenpäin, joko työelämään tai koulutuspolulle. Kuitenkin juuri heikko kielitaito on suurimpana hidasteena monien Kurvin asiakkaiden opintojen etenemiselle.

Maahan muuttaneella voi myös olla taustallaan koulutushistoriaa, jota ei oteta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä huomioon. Esimerkiksi jos maahan muuttanut hakee muulla kuin suomalaisella peruskoulutodistuksella ammatilliseen koulutukseen, hän joutuu harkintaan perustuvaan valintaan, jossa ei huomioida peruskoulutodistusta. Tämä koskee myös niitä, jotka ovat käyneet ammatilliseen perusopetukseen valmistavat opinnot. Harkintaan perustuvassa valinnassa sisään pääsyn perusteet ja määrät vaihtelevat oppilaitoksittain ja vuosittain dramaattisestikin. Yhteen oppilaitokseen voidaan harkintaan perustuvan valinnan kautta ottaa opiskelijoita haastattelujen perusteella jokin prosenttimäärä hakijoista. Toisessa oppilaitoksessa samalle linjalle voidaan ottaa vain yksittäisiä hakijoita. Määriä ei voi tarkistaa mistään etukäteen, vaan jos haluaa hakea kouluun, johon pääseminen on helpointa harkintaan perustuvan valinnan kautta, on oppilaitoksen valinta täysin arvailun varassa. Lisäksi harkintaan perustuvan valinnan kautta hakevalla voi olla tietotaidot ja koulutus samaa tasoa kuin suomalaisella peruskoulun todistuksella hakevalla. Hänen todistuksellaan ei vain ole samanlaista arvoa kuin suomalaisella todistuksella.

Oppilaitokset voivat ottaa opiskelijoita koulutuksiin harkinnan perusteella. Valinta tehdään valintapistemääristä riippumatta ja huomioon otetaan hakijan koulutustarve. Myös opiskelijan mahdollisuuksista suoriutua opinnoista tehdään arvio. Yhteen hakukohteeseen voidaan valita tällä tavoin korkeintaan 30 prosenttia opiskelijoista. Harkintaan perustuvaan valinnan syitä ovat oppimisvaikeudet, sosiaaliset syyt ja koulutodistusten puuttuminen tai niiden vertailuvaikeudet.¹²

Näin kävi Isran tapauksessa. Isra oli muuttanut perheensä kanssa Suomeen 17-vuotiaana. Hänellä oli toisessa Euroopan unionin maassa suoritettu peruskoulutason koulutus, josta hänellä oli todistus. Lisäksi hän oli Suomeen muuton jälkeen käynyt sekä kotouttamiskurssin että ammatilliseen perusopetukseen valmistavan koulun. Ammattikouluihin yhteishaun kautta hakiessa Isra joutui kuitenkin harkintaan perustuvaan valintaan. Vaikka hänellä oli samankaltainen koulutus pohja ja riittävä kielitaito, ei hän siltikään ollut yhdenvertaisessa asemassa suomalaisen peruskoulun suorittaneiden kanssa. Ymmärrettävästi standardit ja tasot ovat erilaisia eri maiden koulutuksissa. Voisiko osaamisen kuitenkin osoittaa jotenkin muutenkin kuin suomalaisella todistuksella, jonka saaminen on pitkän työn takana?

Monesti maahan muuttaneille esitetään vaatimus nopeasta työllistymisestä. Aina ei ymmärretä, että työllistyminen on Suomessa pitkän opintopolun takana ja monet maahan muuttaneet ihmiset haluaisivat itsekkin nopeuttaa töihin pääsyään. Mahdollisuudet tähän ovat kuitenkin hyvin vähäiset. Maahan muuttaneita, kuten muitakin hakijoita, arvioidaan työhaussa opintotodistusten ja työkokemusten perusteella, mutta jos maahan muuttanut henkilö haluaa samanlaiset paperit kuin Suomessa syntynyt, voi hänen opintopolkunsa perusopetukseen valmistavista opinnoista ammattiin valmistumiseen kestää pisimmillään kahdeksan vuotta. Yksi vuosi perusopintoihin valmentavia opintoja, puolestatoista kolmeen vuotta perusopetusta, vuosi ammatilliseen perusopetukseen valmistavia opintoja ja kolme vuotta ammatillisia opintoja. Aika on pitkä sekä yhteiskunnan että yksilön itsensäkin kannalta. Lisäksi tämä aika on pois työkokemuksen hankkimisesta. Matkattuaan opintopolun kokonaisuudessaan läpi, maahan muuttanut voi olla 25-vuotias ja ilman työkokemusta. Tämäkään ei näytä työnantajien mielestä hyvältä.

On hyvä, että maahan muuttaneilla on mahdollisuus astua samankaltaiselle opintopolulle kuin Suomessa syntyneillä. Onko se kuitenkin aina tarkoituksenmukaista? Etenkin, kun polku on selkeä vain paperilla. Todellisuudessa selkeää ideaa hämmentää se, että perusopintoihin valmentavia opintoja järjestetään hieman erilaisina ja erinimisinä eri oppilaitoksissa. Lisäksi suomalainen peruskoulutodistus on selvästi arvokkaampi paperi verrattuna vastaavaan

ulkomaiseen, tai valmistavan opetuksen todistukseen. Kun tähän lisää muiden opintoasteiden valmentavat opinnot, työvoimapoliittiset koulutukset, rekrykoulutukset ja oppilaitosten erilaiset harkintaan perustuvaan valintaan liittyvät sisäänpääsyvaatimukset, muodostuu opintopolusta ryteikkö, jossa maahan muuttaneen on vaikea edetä ja jossa hän yrittää löytää harvoja oikoteitä ammattiin.

Kurvin tukeen tullessaan 23-vuotias Asad opiskeli kolmi-vuotiseksi suunnitellussa perusopetuksessa jo neljättä vuotta. Opinnot eivät näyttäneet edistyvän millään aikataulun mukaisesti. Viimeisimpien vuosien kesät Asad oli ollut kesätöissä, mutta muuten hän omistautui opiskelulle. Suomen kielen taito oli kehittynyt ja suullisesti kommunikointi oli helppoa. Kirjoittaminen oli Asadille hieman haastavampaa, koska kirjoittaessa hän ei pystynyt tarkistamaan kysymällä, oliko toinen ymmärtänyt mitä hän tarkoittaa. Töissä oli kaikki aina sujunut hyvin, mistä kertoi sekin, että hän oli ollut useampana kesänä töissä samalla työnantajalla. Opiskeluissa eniten vaikeuksia tuotti se, että Asadin suomen kielen taito ei riittänyt monien aineiden opiskeluun. Maantieto ja biologia tuottivat eritoten vaikeuksia. Käännöksiä luonnontieteellisestä sanastosta omalle äidinkielelle ei ollut löydettävissä ja matematiikan tehtävät olivat vaikeita silloin, kun kielitaito ei riittänyt kysymyksenasettelun ymmärtämiseen. Asad ei kuitenkaan halunnut jättää peruskoulun opintojaan kesken, jotta hänellä olisi paremmat mahdollisuudet päästä ammatillisiin opintoihin. Aika vain kului nopeasti, eikä opintopolulla

etenemistä tuntunut tapahtuvan.

Asadin tapaus herättää kysymyksiä: onko opintojen suorittaminen välillä itsetarkoituksellista? Kuinka tärkeää on, että 23-vuotias kohtalaista suomea puhuva nuori päättää perusopetuksessa laattatekniikkaa tai kasvisolujen yhteyttämistä? Voisiko järjestelmää kehittää suuntaan, jossa siirtyminen opinnoista työelämään tai jatko-opintoihin olisi porrastettu?

Myös virallisen opetusjärjestelmän ulkopuolelta löytyy väyliä ammatillisiin opintoihin ja työelämään. Fahadin tapauksessa tämä löytyi rekrykoulutuksesta. Toinen vastaväylä on ammatillinen työvoimakoulutus. Työllistymisen mahdollisuudet ovat näissä paremmat, kuin normaalin ammattiopetuksen kautta käydyssä koulutuksessa. Työvoimakoulutuksia järjestetään vain aloilla, joihin tarvitaan työntekijöitä, ja rekrykoulutuksen kautta opiskelija saa suoraan työsuhteen. Opiskelija on molemmissa oikeutettu työttömyysetuuteen, mikä parantaa opiskelijoiden taloudellista asemaa huomattavasti.

Työ- ja elinkeinopalvelut tuottavat rekrykoulutuksia. Ne räätälöidään toimeksiantajana toimivan yrityksen tarpeisiin ja sen hyväksytysti suorittaneet työllistyvät yritykseen. Koulutus on työelämälähtöistä ja tavoitteena on joko perus-, lisä-, täydennys- tai

ammattinvaihtoon tähtäävä koulutus. Ammatillisen työvoimakoulutuksen kautta työtön tai työttömyysuhan alainen yli 20-vuotias, joka on suorittanut oppivelvollisuuden, voi opiskella ammatti- tai erikoissammattitutkinnon tai niiden osia. Lisäksi ammatillisen työvoimakoulutuksen kautta voi opiskella jatko- ja täydennyskoulutuksia.¹³

Opintoraha, asumislisä ja opintolaina eivät riitä ainakaan pääkaupunkiseudulla elämiseen, ja jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla täysi-ikäisellä on oikeus toimeentulotukeen huolimatta siitä, opiskeleeko hän perusopintoja, ammat- tiopintoja tai opiskeleeko hän ollenkaan. Moni itsenäisesti asuva täysi-ikäinen saakin opintotuen lisäksi toimeentulotukea. Kun tulot koostuvat eri lähteistä tulevista tuista, syntyy helposti tilanteita, joissa toimeentulon hakeminen ja perusteet ovat epäselviä. Sekä rekrykoulutuksessa että ammatillisessa työvoimakoulutuksessa on olennaista se, että molemmissa tulonlähde on selkeä ja riittävä. Tämä vapauttaa opiskelijan voimavaroja opiskeluun ja tulevaisuuden suunnitteluun. On toissijaista, minkä palvelujärjestelmän toimijan myöntämänä toimeentulo tulee, tai millä perusteilla toimeentuloa voi saada ja millä nimellä sitä kutsutaan. Tärkeää on vain se, että tuki on tarkoituksenmukaista ja riittävää.

Varsinaisen koulutusjärjestelmän ulkopuolisia, suoraan

työllistymiseen tähtääviä koulutuksia järjestettäessä pitää huomioda, että niillä ei saa olla eriarvostavaa vaikutusta työelämässä. Kokonaan tätä ei voi pois sulkea, koska osatutkinnolla työskentelevä ei koskaan voi olla täysin samanarvoisessa asemassa saman alan opinnot kokonaan suorittaneen kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole suuri ongelma, jos jatkokouluttautuminen tehdään kaikille mahdolliseksi. Vaarana on, että vähemmän kouluttautuneilla aletaan teettämään samoja töitä kuin täyden tutkinnon suorittaneille, mutta pienemällä palkalla.

Maahan muuttaneista ja työelämästä keskusteltaessa mainitaan monesti, että koulutettuja ammattilaisia halutaan ja tarvitaan Suomeen. Maahanmuuton rajoittamisen perusteena taas käytetään väitettä, että Suomeen tulevat maahanmuuttajat eivät ole tarpeeksi koulutettua väkeä. Suomeen tulevat ihmiset ovat siis vääränlaisia. Ensinnäkin tässä väittämässä usein sekoitetaan maahanmuutto ylipäänsä ja pakolaiset tai turvapaikanhakijat. Toiseksi keskustelusta unohtuu miltei kokonaan se vaihtoehto, että maahan muuttavia ihmisiä koulutustaustastaan huolimatta koulutettaisiin yhteiskunnan tarpeisiin.

Maahan muuttavien ihmisten vertailussa esiintyy usein kuvitelma, että Suomeen muuttaa korkeasti koulutettuja ihmisiä ilman minkäänlaista julkista panostusta ja vain kouluttaminen vaatii yhteiskunnalta aikaa, rahaa ja vaivaa. Tämä ajatusmalli on vääristynyt sekä faktoiltaan että inhimillisesti tarkasteltuna. Totta kai myös koulutettujen ihmisten

houkutteleva Suomeen vaatii toimia. Nämä ovat henkilöitä, joiden työpanoksesta kilpaillaan. Vielä tärkeämpää on kuitenkin tietoisuus siitä, että maahanmuutto ei ole, eikä voi olla, pelkästään taloudelliseen hyötyajatteluun perustuvaa. Emme näe Suomessa syntyneitäkään pelkkinä hyödykkeinä, joiden arvo on puhtaasti välineellinen. Tämän takia emme voi tarkastella Suomeen muuttavia ihmisiä vain taloudellisen arvon kannalta. Maahanmuutosta keskusteltaessa tulee muistaa sen humanitaarinen puoli.

Ihmisiä muuttaa maasta toiseen mitä moninaisemmista syistä. Jos rajoitamme maahan muuttoa kysymyksellä: ”Miten sinä voit uutena maahantulijana hyödyttää meitä?”, olemme väärillä linjoilla. Tämä ei ole houkuttelevaa kenenkään maahanmuuttajan näkökulmasta. Mitä maahanmuuttovastaisempi maa on, sitä vaikeampaa myös koulutetuilla ihmisillä on sopeutua uuteen ympäristöön. Jos taas pystymme luomaan ilmapiirin, jossa osaamme ottaa eri taustoista lähtöisin olevien ihmisten tarpeet huomioon, voimme huomata luoneemme maan, joka on oikeasti avoin ja houkutteleva erilaisille ihmisille työskennellä. Tähän kuuluu myös niiden tukeminen, jotka tukea tarvitsevat. Keskittymällä tämän tuen kehittämiseen voisimme nopeuttaa ja yksinkertaistaa heikon koulutustaustan saaneen maahan muuttaneen matkaa kouluttautuneeksi työntekijäksi.

BYROKRAATTISET ESTEET

Saada saapui Suomeen 18-vuotiaana ja haki turvapaikkaa, koska syntymämaassaan hän joutui pelkäämään henkensä puolesta. Saadan isä ja veli olivat kadonneet, luultavasti poliittisten vainojen takia, ja Saada itse oli joutunut pakenemaan maasta nopeasti. Saada sai kuitenkin kielteisen turvapaikkapäätöksen, mutta koska hän oli hakuprosessin aikana löytänyt itselleen töitä siivousalalta, hänelle myönnettiin työperäinen oleskelulupa. Vaikka Saadalla oli vakituinen työpaikka ja tulevaisuus Suomessa näytti turvatulta, arki ei suinkaan ollut ongelmatonta.

Työntekijän oleskelulupaa hakiessa täytyy olla työpaikka valmiina ennen oleskeluluvan hakemista. Töitä ei kuitenkaan voi aloittaa ennen kuin oleskelulupa on myönnetty. Työntekijän oleskelulupa myönnetään yleensä tietylle ammattialalle, jolloin samalla luvalla voi tehdä useampaa saman alan työtä. Poikkeustapauksissa oleskelulupa myönnetään kuitenkin yhden työnantajan palveluksessa tapahtuvaan työhön.¹⁴

Kun Saada oli aikoinaan tullut Suomeen, hänellä ei ollut oman maansa kansallista passia. Suomalaisilta viranomaisilta hän oli kuitenkin saanut muukalaispassin ja työperäisen

oleskelulupakortin. Molemmat olivat voimassa vain vuoden ja ne olivat hänen ainoat Suomessa kelpaavat viralliset asiakirjat. Omasta kotimaastaan Saadalla oli mukana syntymätodistus, mutta ei minkäänlaista kuvallista henkilöllisyystodistusta.

Kun Saada haki umpeutuvaan oleskelulupaansa ensimmäisen kerran jatkoa, hän huomasi kuinka huteralla pohjalla hänen asemansa Suomessa todellisuudessa oli. Jatkoluvan hakemuksen käsittely kesti yli puoli vuotta, ja tänä aikana Saadan muukalaispassi ehti vanheta. Uutta muukalaispassia ei Saadalle myönnetty, koska sen myöntämisen kerrottiin olevan mahdollista vasta myönteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen. Tärkeän asiakirjan myöntäminen oli siis kiinni toisesta, yhtä tärkeästä asiakirjasta. Mitään väliaikaista henkilöllisyystodistusta Saadalla ei ollut mahdollisuutta saada. Hän kuitenkin sai oleskella ja työskennellä laillisesti Suomessa ainakin hakemuksen käsittelyyn saakka.

Saada oli myös asunnoton ja posti oli tullut hänelle poste restante -osoitteeseen. Nyt hän ei voinut hakea postiaan, koska hänellä ei ollut voimassa olevaa henkilöllisyyden todistavaa asiakirjaa. Myös pankissa asioimisessa oli vaikeuksia. Nordea ja silloinen Sampo Pankki olivat kieltäytyneet avaamasta Saadalle tiliä vedoten suomalaisen henkilöllisyystodistuksen puuttumiseen. Osuuspankissa tilin avaaminen oli onnistunut, mutta verkkopankkitunnuksia hänelle ei kuitenkaan myönnetty.

Laskujen maksu oli Saadalta onnistunut pankin palvelutiskillä, vaikka tähän olikin mennyt ylimääräistä rahaa.

Nyt Saadalla ei ollut edes muukalaispassia, joten palvelutiskilläkään häntä ei voitu auttaa. Laskuja ei myöskään voinut maksaa maksuautomaatilla, koska Osuuspankki oli poistanut kaikki maksupäätteet muutamia vuosia aiemmin. Myös asunnonhaku keskeytyi, koska hakiessaan asuntoa eri toimijoilta Saada olisi tarvinnut vähintään voimassa olevan oleskelulupakortin.

Postin Saada käänsi Kurvin toimistoon, josta hän haki sen viikoittain. Saada olisi myös voinut kirjoittaa jollekin tutulle valtakirjan, jolla kyseinen henkilö, todistamalla oman henkilöllisyytensä, olisi pystynyt hakemaan Saadan postit. Laskuja maksaessaan Saada joutui nostamaan rahaa automaatilta ja etsimään ihmisen, joka voisi maksaa hänen laskunsa käteisrahaa vastaan. Saadalla oli siis pankkitili, jonne hänen palkkansa maksettiin, mutta hän ei voinut käyttää pankkipalveluja kuin erittäin rajoitetusti. Pankkikortin kadotessa Saada olisi vielä suuremmissa ongelmassa, koska uuden saamiseksi häneltä vaadittaisiin henkilöllisyytodistusta. Tällöin hänen palkkansa olisi tilillä, jonne hänellä ei olisi pääsyä.

Kun Saada lopulta sai oleskelulupapäätöksen, se oli kielteinen. Tämä tarkoitti sitä, että hän joutuisi poistumaan Suomesta, vaikka olikin aina elättänyt itsensä. Saada ei ollut koskaan hakenut minkäänlaisia sosiaalisia etuuksia tai tukia. Kielteinen päätös perustui TE-toimiston lausuntoon, jonka mukaan hakijalla oli epäsäännölliset ja riittämättömät tulot. Tulot olivat kuukausittain vaihdelleet yli ja alle Saadan esimiehen lupaamien tulojen, ja keskiarvo oli jäänyt hieman

alle Kelan määrittämän työssäoloehdon rajan, johon myös TE-toimiston lausunto perustuu.

Yksi työssäoloehdon täyttymisen vaatimus on vähintään 1 165 euron kuukausipalkka¹⁵. Työ- ja elinkeinotoimisto käyttää tätä viitteellisenä rajana tehdessään työntekijän oleskelulupaan liittyviä osapäätöksiä. Keskimääräisten tulojen tulee siis olla yli 1 165 euroa. Se, että työntekijä ansaitsee alle 1 165 euroa kuukaudessa, ei vielä tarkoita sitä, että hän saisi mitään tukia tai etuuksia. Toisaalta myös yli 1 165 euroa kuukaudessa ansaitseva voi saada esimerkiksi asumistukea.

Saada kävi keskustelemassa tilanteestaan lakimiehen kanssa. Koska Saadan tulot olivat lähellä myönteiseen päätökseen tarvittavia, ja hän pystyi todistamaan kykenevänsä elättämään itsensä, hänen kannatti hakea kielteiseen päätökseen muutosta. Lisäksi Saada voisi uuden käsittelyn aikana pyytää esimieheltään enemmän töitä ja nämä tulot otettaisiin huomioon uutta päätöstä tehtäessä. Vaikka lakimiehen mukaan Saadalla oli hyvät mahdollisuudet lopulta saada uusi työntekijän oleskelulupa, uusi käsittely kuitenkin pitkitti aikaa, jolloin Saada joutuisi tulemaan toimeen ilman henkilöllisyystodistusta. Tilanne aiheutti paljon työtä, vaivaa ja ylimääräistä stressiä.

Palveluiden sähköistyessä verkkopankkitunnuksista on tullut tärkeä tunnistautumisen väline. Esimerkiksi TE-toimiston, Stadin asuntojen ja Kelan palvelut vaativat sähköistä tunnistautumista, jotta niitä voisi käyttää kokonaisuudessaan. Kun kaikki eivät voi saada verkkopankkitunnuksia, joutuvat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Osan pitää käydä palvelutiskillä paikan päällä, jolloin palvelut ovat heikompia, hitaampia ja usein maksullisia. Toiset taas voivat nauttia modernin järjestelmän tuomista eduista. Esimerkiksi omien tietojen ja päätösten tarkastaminen vaikkapa Kelan ja TE-toimiston sivuilta on mahdollista ilman verkkopankkitunnuksia. Työssä käyvän tai opiskelevan voi olla erittäin vaikea päästä käymään virastoissa, joiden aukioloaika on suhteellisen lyhyt.

Varsinkin TE-toimistojen palvelut ovat vaikeasti saavutettavissa. Jos haluaa varata ajan työvoimaneuvojalle, pitää asiakkaan, jolla ei ole mahdollisuutta sähköiseen tunnistautumiseen, käydä varaamassa aika paikan päällä. Tämän jälkeen hän odottaa, että virkailija ottaa yhteyttä puhelimitse. Jos asiakas ei vastaa puheluun, joka tulee viikkojen päästä tuntemattomasta numerosta, tai hän ei puutteellisen kieli- taidon takia ymmärrä puhelimesta annettuja ohjeita, voivat sanktiot olla koviakin. Vaarana on etuuksien menettämisen lisäksi erilaisten työllistymistä edistävien toimenpiteiden ohi meneminen.

Verkkopankkitunnusten tai muun sähköisen tunnistautumisen mahdollisuuden kuuluisi olla kansalaisoikeus. Ne ovat miltei välttämättömiä nyky-yhteiskunnassa. Maksaminen ja

palvelut siirtyvät verkkoon väijäämättömästi, mutta monet Suomessa asuvat jäävät tämän kehityksen ulkopuolelle. Jo nyt tiettyjen linja-autoyhtiöiden liput maksavat verkkomaksuna monta kertaa vähemmän kuin käteisellä. Myös ne ovat etuja, joista verkkopankkitunnuksettomat jäävät paitsi. Olemme luomassa yhteiskuntaa, jossa ihmiset käyttävät kahta eri systeemiä. Toista systeemiä kehitetään ja palveluita parannetaan, sitä mukaa kuin toista systeemiä ajetaan alas. Ihmiset eivät voi kuitenkaan aina itse valita kehittyneempää systeemiä, vaan heidät jätetään tietoisesti sen ulkopuolelle.

Muukalaispassin saa aina henkilö, joka on saanut oleskeluluvan Suomeen toissijaisen tai tilapäisen suojelun perusteella, mutta jolla ei ole matkustusasiakirjaa. Harkinnan mukaan muukalaispassin voi saada henkilö, joka ei voi saada kotimaansa passia tai henkilö, jolla ei ole kansalaisuutta. Muukalaispassin saamiselle pitää olla erityinen syy, kuten esimerkiksi tarve matkustaa kotimaahan noutamaan kansallista passia.¹⁶ Jos ulkomaalaisen henkilöllisyyttä ei ole pystytty varmistamaan tulee siitä muukalaispassiin tai pakolaisen matkustusasiakirjaan merkintä. Vuonna 2010 myönnettiin yhteensä 5 900 muukalaispassia ja pakolaisen matkustusasiakirjaa. Näistä puoleen tuli merkintä siitä, että henkilöllisyyttä ei pystytty varmistamaan.¹⁷

Vaikka lain mukaan kaikille tulee taata peruspankkipalvelut, eivät kaikki palveluntarjoajat ole yhtä mieltä siitä, mitä näihin peruspankkipalveluihin kuuluu. Ulkomaan kansalainen tai ihminen, joka ei kykene täysin pitävästi todentamaan henkilöllisyyttään, ei voi valita palveluntarjoajia. Suomessa on yksi posti, joten kaikki ihmiset ovat sen linjausten armoilla. Pankkeja on useampia, mutta niiden linjaukset tuntuvat olevan yhteneväisen tiukkoja. Suurin osa ei tarjoa edes tiliä ihmiselle, jolla on muukalaispassi ja siinä merkintä henkilöllisyyden varmentamattomuudesta. Vaikka jostain pankista saisikin tilin, ei kyseinen henkilö yleensä saa käyttöönsä kaikkia olennaisia pankkipalveluja, koska tärkeydestään huolimatta nämä luetaan peruspalvelujen ulkopuolelle. Tilanteen absurdi byrokratia tulee esiin tapauksissa, joissa asiakas ei ole saanut täysiä pankkipalveluja muukalaispassilla, mutta saa ne ajokortilla. Henkilöllisyyttä ei ole tunnistettu sen varmemmin, kyse on vain erilaisesta kuvallisesta kortista.

Henkilöllisyyden varmentamattomuudesta kertova merkintä muukalaispassissa on laajempikin ongelma. Merkintä on sinänsä ymmärrettävä, sen seuraukset eivät ole. Räikeimpänä esimerkkinä tästä on postipalvelut. Kyseisellä asiakirjalla ei voi käyttää kaikkia postipalveluja. Kuitenkin sama henkilö voi anonymisti, todentamatta henkilöllisyyttään, ohjata postin uuteen osoitteeseen täyttämällä osoitteen muutosilmoituksen. Hän voi myös antaa valtakirjan toiselle henkilölle, mutta itse hän ei voi hakea saapunutta pakettia tai postia poste restante -osoitteesta. Säännöt eivät ole

tarkoituksenmukaisia, jos ne ovat suhteellisen helppoja kiertää, mutta aiheuttavat ihmisille ylimääräistä vaivaa ja kiusaa.

Jos hakijalle myönnetään muukalaispassi, se toimitetaan postiin, josta hakija voi noutaa sen todistamalla henkilöllisyytensä. Maahanmuuttoviraston nettisivuilla opastetaan ihmisiä, joilla ei ole postin vaatimaa henkilöllisyystodistusta (kuten muukalaispassia) kirjoittamaan valtakirja henkilölle, joka voi noutaa passin heidän puolestaan.¹⁸

Vaikka ihminen ei maahan tullessa olisikaan voinut todistaa täysin pitävästi henkilöllisyyttään, se ei tarkoita, että henkilö ei ole se kuka hän väittää olevansa, tai edes sitä, että tätä epäiltäisiin. Kaikkialla maailmassa kodeistaan, esimerkiksi vainon tai sodan takia, nopeasti pakenevat ihmiset eivät voi aina saada mukaansa Suomen viranomaisille kelpaavia asiakirjoja. Myös heille pitäisi taata yhdenvertaisesti yhteiskunnan peruspalvelut. Ihmiset, jotka ovat asuneet vuosia Suomessa ilman, että heidän henkilöllisyyttä on kyetty todentamaan, muuttuvatkin tunnistetuiksi kansalaisiksi yhdessä yössä kun he saavat Suomen kansalaisuuden. Jos he ovat tämän jälkeen se henkilö, joka he sanovat olevansa, miksi he eivät ole tätä samoilla papereilla ja todistuksilla aiemmin?

Saada joutui viettämään vielä toiset puoli vuotta ilman

minkäänlaista henkilöllisyystodistusta. Lopulta hän sai myönteisen oleskelulupapäätöksen, minkä jälkeen muukalaispassin hakeminen tuli mahdolliseksi. Ongelmaksi muodostui se, että hänen olisi pitänyt ensimmäisen kerran muukalaispassin saattuaan käyttää sitä kansallisen passin hakemiseen. Saada ei ollut tiennyt tätä, eikä hän muutenkaan ollut halukas palaamaan synnyinmaahansa. Menneisyyden traumaattiset tapahtumat painoivat liikaa mielessä, ja lyhytkin käynti entisessä kotimaassa tuntui pelottavalta. Saadalla oli kuitenkin vaihtoehtot vähissä. Hän alkoi suunnitella käyntiä synnyinmaassaan ja anoi muukalaispassia uudestaan, voidakseen noutaa kotimaansa passin. Sen avulla hän voisi todistaa henkilöllisyytensä luotettavasti ja hakea suomalaista henkilökorttia. Se taas toimisi pätevänä henkilöllisyystodistuksena pankeissa ja postissa, ja Saada voisi vihdoinkin saada verkkopankkitunnukset.

Saada oli varautunut siihen, että passin saamisessa voisi kestää kauankin, mutta onneksi hänellä oli kuukausi kertynyttä lomaa. Aluksi kaikki näytti menevän hyvin. Saadan matka entiseen kotimaahan onnistui peloista huolimatta turvallisesti ja passihakemus otettiin vastaan. Passin saamisessa piti ennakkotietojen mukaan kestää muutamia viikkoja, mutta kun Saadan kuukauden pituinen loma alkoi lähestyä loppuaan, ei passia vielääkään kuulunut. Lopulta Saada joutui ilmoittamaan työnantajalleen, että ei voisi palata vielä töihin, koska hän joutui odottamaan passin myöntämistä. Aika kului ja passista ei kuulunut mitään. Saada ei myöskään saanut viranomaisilta minkäänlaista vastausta kysellessään

passihakemuksen käsittelyn etenemistä. Lopulta hän joutui luovuttamaan ja palaamaan takaisin Suomeen tyhjin käsin.

Suomessa Saada odottaa edelleen tietoa kansallisen passin myöntämisestä. Jos sitä ei myönnetä hänelle, mikä on hyvinkin mahdollista, Saada joutuu selvittämään Suomen viranomaisille, miksei hän voinut saada kansallista passia. Tämä on vaikeampaa miltä se kuulostaa. Saadan lähtömaan viralliset asiakirjat poikkeavat hyvin paljon suomalaisista asiakirjoista ja niiden aitouden todentaminen voi olla vaikeaa. Kaiken lisäksi Saada ei ole saanut kielteistä päätöstä passista. Viranomaiset eivät yksinkertaisesti vain vastaa kyselyihin. Tällaisessa tilanteessa on mahdotonta todistaa, että on hakenut passia, mutta ei ole sitä saanut.

Suomalaisessa järjestelmässä tuntuu välillä olevan vaikea ymmärtää, ettei koko muu maailma elä samanlaisessa todistuksiin ja standardisoituihin lomakkeisiin perustuvassa yhteiskunnassa kuin me. Kaikkialla maailmassa järjestelmä ei ole yhteensopiva suomalaisen järjestelmän kanssa. Tästä syntyviä ongelmia ei tulisi sysätä yksilön niskaan. Tilanteesta voi tulla äärimmäisen ahdistava, jos pieni ihminen on kahden erilaisen, musertavan voimakkaalta ja järkähtämättömältä tuntuvan systeemin välissä. Toinen voi vaatia papereita, joita toinen ei myönnä. Tilanteen tekee ahdistavaksi se, että systeemi ei vaadi papereita, selvennyksiä ja todisteita toiselta systeemiltä. Näitä edustavat virkamiehet eivät ole tekemisissä keskenään, vaan vaatimukset ja kieltäytymiset esitetään ihmiselle, joka on systeemien välissä.

Aina byrokraattisiin ongelmiin ei tarvita kahta eri valtiota. Tästä toimii esimerkkinä Marwan tarina. Marwa syntyi eräässä Lähi-idän valtiossa, jonne hänen vanhempansa olivat tulleet pakolaisina. 18-vuotiaana Marwa oli jo naimisissa, ja perheellä oli vuoden ikäinen tytär. Marwan mies oli saanut turvapaikan Suomesta ja hakenut onnistuneesti perheen yhdistämistä. Marwan ja lapsen ollessa jo lentokentällä lähdössä Suomeen, perheen tyttären matkustaminen evättiin paperiepäselvyyksien vuoksi. Marwa joutui tekemään vaikean valinnan nopeasti, ennen koneen lähtöä. Matkustaako yksin ilman tytärtä vai jäädäkö lapsen kanssa ja vaarantaa perheen yhdistäminen? Marwa päätti jättää tyttären isovanhempien luokse hoitoon ja selvittää perheen yhdistämiseen ja matkustamiseen liittyvät asiakirjat Suomesta käsin. Sanomattakin on selvää, että päätös oli vaikea ja Marwan ikävä lasta kohtaan oli suuri.

Marwan tullessa Kurvin asiakkaaksi hän oli asunut Suomessa jo kolme vuotta. Hän oli saanut toisen tyttären ja eronnut väkivaltaiseksi osoittautuneesta miehestään. Paljon oli siis tapahtunut, mutta esikoinen oli vielä lähtömaassa. Ennen Kurvin asiakkuutta Marwa oli saanut apua toisaalta uuden perheen yhdistämisen käynnistämiseksi ja saanutkin myönteisen päätöksen. Vaikka perheen yhdistämisellä oli myönteinen päätös, esikoistytärtären Suomeen saaminen ei siltikään ollut ongelmatonta. Esteenä oli lapsen sairaalasta saatu syntymätodistus, jonka Marwa oli onnistunut hankkimaan Suomesta käsin. Se olisi pitänyt toimittaa lapsen syntymämaassa

valtion virastoon, jossa se olisi pitänyt hyväksyttää viralliseksi asiakirjaksi. Tätä virallistettua syntymätodistusta näyttämällä Marwan tytär olisi voinut matkustaa Suomeen äitinsä kanssa. Ongelmana oli, että kyseisessä maassa ainoastaan miehet voivat asioida virastoissa. Marwan isä oli kuitenkin liian sairas hoitamaan asiaa eikä maahan pakolaisina tullut perhe tuntenut ketään muutakaan, joka olisi voinut auttaa.

Kurvi-projektin työntekijät yrittivät auttaa tilanteen ratkaisemisessa. Selvitystyötä tehtiin niin Marwan tyttären synnyinmaan suurlähetystössä Helsingissä kuin Suomen suurlähetystössä kyseisessä maassa. Viesti oli kuitenkin aina sama: miespuolisen henkilön tulisi käydä hoitamassa paperit kuntoon paikan päällä. Ilman virallistettua syntymätodistusta miespuolisen sukulaisen pitäisi käydä noutamassa lapsi, koska naisen kanssa hän ei voisi matkustaa. Lopulta vuoden työn, selvittelyn ja odottelun jälkeen lasten isän isä, joka asui Suomessa, lähti noutamaan pojantytärtään. Maan lakien mukaisesti hän yksinkertaisesti matkusti lapsenlapsensa kanssa Suomeen ilman ylimääräistä byrokratiaa. Marwa sai tyttärensä luokseen pitkän odotuksen jälkeen ja perhe oli onnellisesti koossa. Kun lähtömaan byrokratiasta ja absurdeiltakin kuulostavista vaatimuksista oli selvitty, osoitti suomalainen byrokratia kykeneväisyytensä yhtäläiseen toimintaan.

Marwan hakiessa elatustukea ja lapsilisää sekä asumistuen tarkistusta perheen lapsimäärän kasvaessa, ilmeni, että vaikka esikoistytär oli rekisteröity maistraattiin ja saanut

sosiaaliturvatunnuksen, hänelle ei oltu merkitty huoltajaa. Kun asiaa selviteltiin Helsingin maistraatissa, tuli ilmi, että maahanmuuttoviranomaisten hyväksymät paperit eivät olleet maistraatille riittäviä. Maistraatti vaati aiemmin mainitun viralliseksi todetun syntymätodistuksen tai kalliin DNA-testin. Epäselvissä tapauksissa maahanmuuttoviranomaiset teettivät DNA-testin, mutta Marwan tapauksessa heillä ei ollut epäilystä siitä, kuka lapsen äiti oli. Jo toimitetut asiakirjat ja todistukset olivat riittäviä. Maistraatti ei niitä kuitenkaan kelpuuttanut, eikä suostunut merkitsemään Marwaa huoltajaksi oikaisuvaatimuksen jälkeenkään.

DNA-testeihin meneminen olisi ollut helpoin ja varmin tapa todistaa maistraatille, että Marwa tosiaan oli tyttärensä äiti. Toinen, epävarmempi mahdollisuus olisi toimittaa sairaalasta saatu syntymätodistus ulkomaalaispoliisille aitouden todistamiseksi. Näin päätettiinkin toimia, koska Marwalla ei ollut varaa DNA-testiin. Tulosten saamisessa kestäisi kuitenkin useampia kuukausia, eikä Marwa voisi tänä aikana hakea hänelle kuuluvia tukia ja etuuksia.

Papereiden ollessa ulkomaalaispoliisin käsittelyssä Marwan ja hänen entisen miehensä huoltajuusasioita käsiteltiin käräjäoikeudessa. Marwa määrättiin molempien tyttäriensä yksinhuoltajaksi ja tämän päätöksen perusteella myös maistraatti merkitsi Marwan esikoistytären huoltajaksi. Lapsella oli vihdoinkin usean kuukauden jälkeen huoltaja, joka oli oikeutettu tekemään päätöksiä esimerkiksi terveydenhuollon yhteydessä. Lisäksi Marwalla oli vihdoinkin mahdollisuus

saada myös lapsilisää ja elatustukea, jotka helpottivat opiskelun, kahden lapsen yksinhuoltajaäidin tilannetta huomattavasti. Maistraatti ei kuitenkaan huoltajuuden lisäksi tunnustanut Marwan olevan esikoistyttärensä äiti.

Kuukausien päästä ulkomaalaispoliisista ilmoitettiin, että heidän tutkimuksissaan oli todettu syntymätodistuksen olevan aito, mutta ei maistraatin vaatima, kyseenomaisen maan viranomaisten myöntämä virallinen asiakirja. Asian olisi voinut jättää tähän, koska Marwa oli molempien lapsiensä virallinen huoltaja lain edessä. Marwa kuitenkin halusi kaikkien menetettyjen vuosien jälkeen asettaa molemmat lapsensa samanarvoiseen asemaan ja olla äiti kaikilla mahdollisilla tavoilla myös vanhimmalle tyttärelleen.

Ainoa mahdollinen keino tähän oli DNA-testin teettäminen. Maksutta se onnistui vain lastenvalvojan tai käräjäoikeuden päätöksellä, mikä Marwan tapauksessa ei ollut mahdollista. Useiden kuukausien rahan säästämisen jälkeen ja lainattuaan rahaa ystäviltään Marwa teetätti maistraatin vaatiman DNA-testin. Tämän tuloksena, kymmenen kuukautta sen jälkeen, kun hänen esikoistyttärensä oli saapunut Suomeen, Marwa oli vihdoinkin myös suomalaisten viranomaisten silmissä molempien tyttäriensä äiti.

Edellä mainitut Saadan ja Marwan tapaukset ovat ajankohtaisia tätä kirjaa kirjoitettaessa. Vaikeuksia aiheuttaneet viranomaiskäytännöt voivat muuttua, ja toivottavasti muuttuvatkin, mutta uusia vastaavia tilanteita voi myös nousta esiin. Perimmäinen ongelma ei olekaan yksittäinen tilanne, johon

maahan muuttanut törmää, vaan se, että tällaisia ongelmia ei ole pystytty ennakoimaan. Palveluja kehitettäessä ja uusia systeemejä rakennettaessa on unohdettu, että Suomi ei ole maa, jossa asuu ja toimii vain yhdenlaisessa asemassa olevia ihmisiä.

Kaikki Suomessa asuvat eivät ole Suomen kansalaisia, vaikka he sitä voivat tulevaisuudessa ollakin. Myös heidän yhdenvertaisuudestaan pitää huolehtia. Muuten rakennamme esteitä niiden ihmisten tielle, joiden haluamme integroituvan yhteiskuntaan. Kuinka voimme vaatia integraatiota, jos olemme itse estämässä sitä konkreettisilla säännöillä? Samalla muistutamme yhä uudestaan, että toiset eivät ole samanlaisessa asemassa kuin me. Heille ei kuulu samat oikeudet, eivätkä he ole yhteiskunnan varsinaisia jäseniä. Velvollisuuksien ja oikeuksien tulisi kulkea käsi kädessä. Jos ihmisellä on velvollisuus integraatioon, on se myös hänen oikeutensa.

VUOROVAIKUTUKSEN VAIKEUS

Theo asui yleishyödyllisen vuokrataloyhtiön asunnossa, johon hän oli muuttanut neljä kuukautta aiemmin. Eräänä kesäviikonloppuna Theon seinänaapurin luona oli kylässä iso joukko ihmisiä, jotka juhlivat äänekkäästi ja viettivät aikaa pihapiirissä. Sekä Theon että kyseisten naapureiden asunnot sijaitsivat katutasossa, joten pihan tapahtumat välittyivät Theon kotiin erittäin selvästi. Kun Theo oli illalla lähdössä tapaamaan ystäväänsä läheiselle juna-asemalle, hän näki kahden naapurin vieraan tappelevan keskenään.

Theon puutuessa sanallisesti tilanteeseen, osa vieraista yritti käydä myös hänen kimppuunsa. Theo pääsi pakenemaan, mutta muutama aggressiivisen oloinen henkilö lähti hänen peräänsä.

Lopulta Theo sai karistettua takaa-ajajat kannoiltaan. Hän oli kuitenkin epävarma kotipihansa tilanteesta ja pelkäsi oman turvallisuutensa puolesta. Theo soitti paikalle poliisit, jotka ottivat mukaansa hänen kimppuun käyneet henkilöt. Theo palasi kotiinsa ja uskoi tilanteen rauhoittuneen. Hän tunsu naapurinsa ulkonäöltä ja oli aina tervehtinyt heitä pihalla. Naapurit vaikuttivat mukavilta, eikä hän osannut odottaa enempää vaikeuksia.

Myöhemmin samana yönä kaikki Theon asunnon ikkunat rikottiin kivillä ja hänen asuntonsa ulko-ovi yritettiin murtaa. Theo joutui soittamaan uudestaan poliisille, jotka saapuivatkin nopeasti paikalle. Tilanne rauhoittui, kun poliisi vei lisää naapurin vieraita mennessään. Naapurit ja osa vieraista olivat pahoillaan tapahtuneesta ja kertoivat avoimesti poliiseille ketkä olivat osallistuneet ikkunoiden rikkomiseen. Myös tekijät tunnustivat tekonsa, eikä tapahtumassa pitänyt olla mitään epäselvää.

Noin kuukausi tapahtuneen jälkeen Theo sai ilmoituksen, että hänen vuokrasopimustaan ei jatkettaisi. Aikaa muuttaa asunnosta pois olisi kuukausi. Se, että vuokrasopimusta ei jatkettu, tuntui erittäin oudolta. Vuokrat oli maksettu ajallaan ja hyökkäyksen kohteeksi joutumisen lisäksi ei asumisen aikana ei ollut tapahtunut mitään erikoista. Kurvin ohjaaja

oli ollut Theon mukana vuokrasopimusta tehtäessä ja yhtenä vuokrasopimuksen solmimisen ehdoista oli ollut, että epäselvyyksien ilmetessä myös ohjaajaan otettaisiin yhteyttä. Tähän järjestelyyn päädyttiin siksi, että Theolla oli ollut edellisen asunnon yhteydessä ongelmia vuokranmaksussa ja näistä oli kertynyt vuokrarästejä. Kurvin ohjaajan tuki ja mahdollinen apu ongelmatilanteissa oli siis vuokrasopimuksen tekemisen yksi ehto. Nyt ohjaajaan ei kuitenkaan oltu otettu yhteyttä.

Ohjaaja lähti yhdessä Theon kanssa vuokrayhtiön toimistolle selvittämään mistä oli kyse.

Kun ohjaaja ja Theo tiedustelivat miksi vuokrasopimusta ei jatkettu, virkailija kertoi, että syyksi oli kirjattu ikkunoiden rikkominen. Sinänsä tämä olisi ollut riittävä syy jopa vuokrasopimuksen irtisanomiselle, mutta nyt asukas ei ollut rikkonut ikkunoita. Hän oli itsekin rikoksen uhri. Kun vuokrayhtiön kiinteistöä oli tuhottu, oli samalla hyökätty myös Theon kotiin. Kaiken lisäksi poliisit tutkivat tapahtumaa ja syylliset olivat tiedossa. Myös vuokrayhtiön huoltomies oli käynyt kyseisenä yönä paikalla toteamassa tapahtuneen. Asiassa ei olisi pitänyt olla mitään epäselvyyttä. Kaiken lisäksi selvisi, että Theolle oli lähdössä usean tuhannen euron lasku ikkunoiden korjaamisesta.

Tapahtuma selitettiin kokonaisuudessaan vuokrayhtiön virkailijalle ja tuotiin esille, että eihän Theoa voida rangaista siitä, että hän oli joutunut rikoksen uhriksi. Virkailija myönsi asian olevan juuri näin. Tämän jälkeen Theo, ohjaaja ja virkailija ihmettelivät yhdessä mikä oli mennyt vikaan.

Jos kaikki olivat sitä mieltä, että vuokrasuhdetta olisi pitänyt jatkaa, miksi sitä ei sitten jatkettu? Selvisi, että ainakin tiedonkulussa oli jossain välissä ollut katkos. Virkailijan mielestä asukkaan olisi pitänyt soittaa vuokrayhtiöön ja kertoa tapahtuneesta. Theo ja ohjaaja huomauttivat, että vuokrayhtiön huoltomies oli ollut paikalla tapahtumayönä ja keskustellut poliisien kanssa. Ja vaikka tieto tapahtumien kulusta ei ollutkaan mennyt vuokrayhtiön toimistolle, eikö siellä ketään kiinnostanut mitä sen omistamissa kiinteistöissä tapahtuu? Oliko jokaisen epäselvyyden ja ilkeiden seurauksena se, että asukkaat häädetään selvittämättä asiaa? Kyseessä oli vieläpä yleishyödyllinen yhtiö, joka mainosti olevansa nuorisoasumisen asiantuntija.

Keskusteltaessa asiasta tultiin kuitenkin siihen tulokseen, että tärkeämpää, kuin selvittää mikä oli mennyt vikaan, oli löytää keino kaikkia tyydyttävän lopputuloksen saavuttamiseksi. Asunto oli luvattu jo toisille asukkaille, eikä vuokrayhtiöllä ollut muuta kuin asukkaan sana tapahtumien kulusta. Virkailija ehdotti, että asiakas hoitaa maksun ikkunoista ja hakee itse korvausta poliisin kautta. Ohjaajan mielestä tämä ei kuulostanut siltä, miten asioiden kuuluisi mennä. Eihän asukkaan omaisuutta rikottu, vaan vuokrayhtiön. Vähän aikaa asiaa mietittyä sovittiin, että ohjaaja käy yhdessä Theon kanssa selvittämässä asiaa poliisiasemalla ja virkailija ottaa selvää, mitä Theon asuntotilanteelle voitaisiin tehdä.

Poliisiasemalla selvisi, että vuokrayhtiön olisi pitänyt periä korvauksia ikkunoiden rikkojilta. Asiaa tutkiva poliisi

oli tuohtunut siitä, että asukas oli laitettu asialle. Poliisi toi esiin, että jos omaisuutta rikotaan tahallisesti usean tuhannen euron edestä, siitä pitää tehdä rikosilmoitus ja selvittää kuka on teon takana. Nyt olikin tehty niin, mutta vuokrayhtiö toiminta ja logiikka eivät seuranneet tätä kaavaa. Samalla poliisi kertoi, että asukas ei ole korvausvelvollinen, eikä hänen tule maksaa mitään. Eivätkä syyllisetkään ole korvausvelvollisia osapuolelle, jonka omaisuutta ei ole vahingoitettu. Poliisi ohjeisti Theoa käskemään vuokrayhtiön edustajaa ottamaan yhteyttä asiaa tutkivaan poliisiin. Yhdessä vielä ihmeteltiin, miksi huoltomies ei ollut toiminut näin.

Theo arveli, että häntä oli kohdeltu väärin hänen ulkomaalaistaustansa vuoksi. Ennakkoluulot olivat vaikuttaneet siihen, että vuokrayhtiö ei ollut ottanut häneen yhteyttä, vaan hänen oli suoraan oletettu olevan syyppää ilkivaltaan. Kun Theo meni seuraavan kerran vuokrayhtiön toimistolle selvittämään asiaa, hän oli jo valmiiksi tuohtunut, vihainen ja peloissaan. Asunnottomaksi jääminen olisi katastrofi. Theon suomen kieli oli kohtalaista, mutta kun hän kiihtyneessä mielentilassa yritti selittää poliisiasemalla käyntiä ja vaatia uutta asuntoa, ei virkailija ymmärtänyt hänen puheensa sisältöä tarkasti. Ainoa asia mikä tuli selväksi, oli Theon suuttumus.

Ilman ohjaajan läsnäoloa lukkiutuneesta vuorovaikutustilanteesta olisi voinut olla vaikea päästä eteenpäin. Nyt asia kuitenkin saatiin selvitettyä ja tilanne ratkesi lopulta onnellisesti. Vuokrayhtiö otti yhteyttä poliisiin ja korvausvaatimusten käsittely siirtyi virkavallalle. Theolle löytyi uusi asunto,

ja mukana oli myös onni onnettomuudessa. Theolle löytyi kahden hengen soluasunto, johon myös hänen pitkään asunnottomana ollut ystävänsä pääsi muuttamaan.

Kurvin ohjaajat ovat tavanneet hyviä ja omistautuneita työntekijöitä kaikkialla, missä he ovat asiakkaidensa kanssa käyneet. Toisinaan taas asiakastilanteissa on voinut huomata ristiriidoista ja väärinkäsityksistä johtuvia konflikteja. Näiden havaitsemista on monesti helpottanut se, että Kurvin ohjaajat ovat lähteneet tilanteisiin ulkopuolisina tukihenkilöinä, jotka näkevät sekä asiakkaan että hänet kohtaavan virkailijan tilanteen kokonaisvaltaisesti. Myös Kurvin ohjaajat joutuvat totta kai tilanteisiin, jossa asiakkaan kanssa ei synny yhteisymmärrystä.

Organisaatiot eivät aina toimi niin kuin niiden pitäisi, ja tämä synnyttää vuorovaikutuksen ongelmia. Työntekijät joutuvat taipumaan työympäristön vaatimuksiin, eivätkä he välttämättä pysty auttamaan asiakasta parhaaksi katsomallaan tavalla. Näitä tapauksia tulee usein esiin sosiaalitoimistossa. Esimerkiksi asunnottomuuden kohdalla sosiaalityöntekijän auttamismahdollisuudet ovat hyvin vähäiset. Vuonna 2015 yksittäiset sosiaalityöntekijät eivät voi myöntää edes väliaikaista hätämajoitusta, vaan päätökset näistä menevät erillisen työryhmän pohdittavaksi. Samalla yksittäisen työntekijän on kuitenkin selitettävä asiakkaalle, miksi he eivät saa tarvitsemaansa apua.

Välillä taas palvelujärjestelmän tekninen toteutus aiheuttaa vuorovaikutuksen esteitä ja huonoa palvelua. Useita

tällaisia tilanteita on tullut vastaan TE-toimistossa asioi-
dessa. Maahan muuttaneet, joilla ei ole mahdollisuutta
verkkotunnistautumiseen, joutuvat asioimaan internetpal-
veluiden sijaan palvelutiskillä ja puhelimitse. Palvelutiski ei
ole ongelma, mutta puhelut ovat. TE-toimistojen ajanvaraus
toimii niin, että asiakas jättää palvelutiskillä tapaamispyyn-
nön työvoimaneuvojan luokse. Työvoimaneuvoja taas soittaa
asiakkaalle muutaman viikon sisällä ja vahvistaa ajan.

Ongelma on se, että asiakkaat eivät aina pysty vastaa-
maan puhelimeen, eikä TE-toimistosta välttämättä soiteta
kuin yhden kerran. Asiakkaat taas eivät ole ymmärtäneet
soittaa takaisin tuntemattomaan numeroon, tai heillä ei ole
ollut saldoa prepaid-liittymässä. Vaikka asiakas vastaisikin
puheluun, voi ongelmaksi muodostua kielitaito. Kommuni-
kointi heikolla kielitaidolla puhelimen välityksellä on monin
verroin vaikeampaa kuin kasvotusten, eikä oleellinen tieto
ehkä välitykään. Vuorovaikutuksen selkeys ja sen toimimisen
varmistaminen on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa asiakas
ei puhu suomea äidinkielenään.

Vuorovaikutustilanteissa ympäristö antaa puitteet, mutta
lopulta on kyse kahden osapuolen välisestä kohtaamisesta.
Myös osapuolten aiemmat kokemukset vaikuttavat tilan-
teeseen. Jos asiakkaalla on ollut huonoja kokemuksia pal-
velujärjestelmän työntekijöiden kanssa aiemmin, hän voi
tulla seuraavaan kohtaamiseen jo valmiiksi taisteluvalmiina.
Samoin työntekijä, jolla on ollut kokemuksia asiakkaista, jotka
syyttävät häntä palvelujärjestelmän toimimattomuudesta, voi

olla jo valmiiksi puolustuskannalla. Pahin mahdollinen jatko tällaisille kohtaamisille on se, että omat ennakkoluulot vievät molempia keskustelun osapuolia eteenpäin, eikä yhteisen ymmärryksen luomiselle jää yhtään tilaa. Tällöin vuoropuhelun ja dialogin syntyminen on vaikeaa ja väärinkäsitysten mahdollisuus suuri.

Joskus kohtaamisissa ei ole laisinkaan kyse vuorovaikutustilanteista. Neuvonnaksi ja ohjaukseksi luokiteltu palvelu voi osoittautuakin tilaisuudeksi, jossa työntekijä on toimija ja asiakas vain toiminnan kohde. Näin kävi Daolle, kun hänelle tehtiin TE-toimistossa ensimmäistä kotoutumissuunnitelmaa. Dao oli asunut jo muutaman vuoden Suomessa, mutta tämän ajan hän oli huolehtinut kotona pienestä lapsestaan. Nyt lapsi oli menossa päivähoitoon ja Dao suunnitteli opintojen aloittamista ja työelämään siirtymistä. Hän oli aiemmin käynyt vain kielikoulun, jonka perusteella kielitaito oli tasoa A2.1¹⁹. Dao ei kuitenkaan kokenut tämän olevan hänen todellinen taitotasonsa, koska kielikurssista oli jo yli vuosi, eikä hän ollut puhunut Suomea pitkään aikaan.

TE-toimistossa tehtävän alkukartoituksen perusteella laaditaan kotoutumissuunnitelma, jonka tarkoituksena on maahanmuuttajan tukeminen ja ohjaaminen koulutusta edistäviin palveluihin. Työttömällä tai toimeentulotuen varassa elävällä maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan.²⁰

Kun ohjaaja meni Daon kanssa TE-toimistoon kotoutumissuunnitelman alkukartoitukseen, TE-toimiston virkailija ei olisi halunnut päästää häntä mukaan. Asiaa kuitenkin kysyttiin Daolta, joka tulkin välityksellä ilmaisi haluavansa myös ohjaajan paikalle. Tapaamisen aluksi virkailija ilmoitti, että kyseessä on arviointi, jossa hän tekee kysymykset ja Daon on vastattava niihin. Muuten Daon pitäisi olla hiljaa eikä ollut suotavaa, että Kurvin ohjaaja puhuisi mitään itse tilaisuudessa. Työntekijä teki arvion Daon kielitaidosta vain paperien perusteella, eikä ottanut huomioon Daon omaa tulkintaa kielitaidostaan. Daon ei siis ollut mahdollista aloittaa opintoja, jotka alkaisivat alemmalta tasolta kuin A2.1. Jäi epäselväksi, oliko tämä TE-toimiston vai pelkästään työntekijän oma linjaus.

Tapaamisen lopuksi alkukartoituksen tehnyt virkailija ilmoitti, että seuraavalla kerralla hän ei haluaisi tulkkia tai Kurvin ohjaajaa mukaan. Daon pitäisi tulla yksin paikalle. Syyksi hän ilmoitti, että Daolla oli papereiden mukaan riittävä kielitaito asioiden hoitamiseen. Tapaamisen perusteella työntekijä suositteli Daolle ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavia opintoja, joiden kielitaitovaatimus aloittamiseen oli A2.2, eli korkeampi kuin Daolla. Koulutus, johon Dao oli suunnitellut hakevansa ja johon hän oli tutustunut yhdessä ohjaajan kanssa, ei virkailijan mielestä ollut välttämättä sopiva Daolle ja sen hyväksyminen osaksi kotoutumissuunnitelmaa oli epävarmaa.

Möhemmin samalla viikolla Dao hyväksyttiin halumaansa koulutukseen. Amiedun järjestämässä koulutuksessa

pääpaino oli suomen kielen opiskelussa ja työelämään tutustumisessa. Ei ollut kuitenkaan varmaa hyväksyisikö TE-toimisto Daon suunnitelmat. Kun Dao ja ohjaaja veivät koulutusta koskevia tietoja ja papereita TE-toimistoon, heidät ottikin vastaan eri virkailija kuin edellisellä kerralla. Nyt ohjaajalla ei ollut vaikeuksia päästä Daon mukaan ja koulutus hyväksyttiin osaksi kotoutumissuunnitelmaa enempiä kyselemättä. Lisäksi virkailija antoi ystävällisesti neuvoja siitä, miten Daon pitäisi toimia, jotta hän saisi tukia koulutuksen ajalle ja varmisti asiat vielä ohjaajan kanssa.

Palvelujärjestelmässä työskentelevillä virkailijoilla on ymmärrettävästi kiire ja paineita työn suorittamisesta on paljon. On tärkeää kuitenkin muistaa, että työntekijöillä on suurempi vastuu vuorovaikutuksen rakentamisessa. Se on osa heidän työtään ja ammattieettistä velvollisuuttaan. Eri-tyyppisen haastavaa vuorovaikutuksen rakentaminen voi olla tilanteissa, joissa asiakkaan kielitaito tai käsitys työntekijän asemasta ja toimesta ovat heikkoja. Tällöin asiakas ei välttämättä osaa tuoda esiin tarpeitaan tai pitää huolta omista oikeuksistaan. Myös asiakkaan kulttuuritaustalla voi olla vaikutusta. Eri paikoista kotoisin olevilla ihmisillä on erilaisia kokemuksia viranomaisista ja tämä heijastuu myös vuorovaikutustilanteeseen. Toisille kaikki viranomaiset voivat olla pelottavia auktoriteetteja, joiden päätöksiä ja mielipiteitä ei kyseenalaisteta.

Asiakas voi myös esittää työntekijälle epärealistisia vaatimuksia. Esimerkiksi pienemmästä kaupungista muuttanut

ei välttämättä ymmärrä miksi Helsingissä sosiaalityöntekijä ei pysty auttamaan asunnon saamisessa, kun se onnistui niin nopeasti edellisessä asuinkunnassa. Asiakkaiden voi myös olla vaikea hahmottaa kokonaiskuvaa ja ymmärtää oman tilanteensa ainutlaatuisuutta. Joku on voinut kuulla tapauksesta, jossa ystävä sai asunnon Helsingin kaupungilta nopeasti, tai toisen kansalaisuushakemus käsiteltiin lyhemässä ajassa, mitä itsellä on nyt kestänyt. Ihmisille voi nousta tunne epärealiteetista ja epäoikeudenmukaisuudesta, vaikka tilanteet olisivatkin yksityiskohdiltaan erilaisia. Tällaisissa tilanteissa tarvitaan työntekijältä kärsivällisyyttä ja kykyä selvittää asian tila asiakkaalle.

Työntekijän vastuulla on asennoitua vuorovaikutustilanteeseen siten, että ristiriitatilanteiden oletetaan johtuvan väärinkäsityksistä. Tämä ei tarkoita sitä, että työntekijät eivät saisi tuoda omaa näkemystään esiin, vaan sitä, että kohtaamisiin lähdetään avoimesti. Yhdessä asiakkaan kanssa pyritään selvittämään sotkeutunutta tilannetta, selventäen sekä asiakkaan että työntekijän vastuita ja velvollisuuksia. Kysymällä, selvittämällä ja tekemällä jatkokysymyksiä päästään pitkälle.

3.

KURVI-PROJEKTI TOIMIJUUDEN TUKENA

Harri Nieminen

ABAAS MUUTTI ISÄNSÄ luokse Suomeen 17-vuotiaana. Hän oli kotoisin rauhattomasta ja epävakasta maasta ja ennen Suomeen saapumistaan hän oli asunut kotimaansa ulkopuolella pakolaisleirissä. Turvapaikan saatuaan Abaas aloitti innokkaana uutta elämää uudessa maassa. Ensin hän kävi läpi kymmenen kuukautta kestävät perusopetukseen valmistavat opinnot, joiden jälkeen opintopolku jatkui aikuisille suunnattuun perusopetukseen. Opinnot sujuivat hyvin, numerot

olivat kiitettäviä ja suomen kielen taito kehittyi hyvää tahtia.

Pian peruskouluopintojen aloittamisen jälkeen, Abaasin täytettyä 18-vuotta, hänen isänsä ilmoitti, että poika ei voisi enää asua kotona. Alle vuoden uudessa kotimaassaan eläneenä, vähäisillä yhteiskunnallisilla taidoilla varustettuna, Abaas joutui kadulle. Onnekseen hän kuitenkin muisti, että Suomessa on sosiaalitoimisto, joka voi auttaa vaikeissa elämäntilanteissa. Abaas saikin ajan sosiaalityöntekijälle, joka auttoi häntä asuntohakemuksen tekemisessä. Abaasille järjestyi poikkeuksellisen nopeasti soluasunto Nuorisoasunoliitolta ja hän alkoi opetella yksin elämistä uudessa maassa ja kulttuurissa. Abaas ei ollut aiemmin edes tehnyt itselleen ruokaa, joten hänen piti opetella elämisen perustaitoja yksinkertaisimmista asioista lähtien.

Elämä soluasuunnossa osoittautui levottomaksi. Asuintoverit elivät epäsäännöllistä elämää, pitivät öisin melua ja polttivat sisällä tupakkaa. Abaas taas kävi koulua ja yritti opetella itsenäistä, aikuisen ihmisen elämää, ilman vanhempien tukea ja neuvoja. Stressaava tilanne alkoi näkyä Abaasin arvossanoissa, jotka romahtivat rajusti. Samalla kurssien suorittamisvauhti hidastui ja peruskouluopintojen valmistuminen näytti lykkääntyvän kauemmaksi ja kauemmaksi.

Abaas sai peruskouluopintoihinsa toimeentulotukea, mutta koska se katsotaan viimesijaiseksi toimeentulon turvaksi, sosiaalitoimi vaati selvitystä siitä, miksi hän ei saa opintotukea tai työmarkkinatukea. Abaas ei tuntenut suomalaista palvelujärjestelmää ja asian ymmärtäminen oli hankalaa.

Lisäksi kielitaidon puutteen vuoksi asioiminen ja ennen kaikkea tiedon välittäminen palvelujärjestelmän osasta toiseen oli erittäin vaikeaa. Asiat eivät edenneet, kun Abaas ei saanut toimitettua vaadittavia papereita Kelaan, TE-toimistoon ja sosiaalitoimeen. Ongelmat tuntuivat vain kasaantuvan.

Levoton elämä soluasunnossa kostautui myös asunnon menettämisen vaarana. Isännöitsijältä tuli varoituksia, jotka oli suunnattu kaikille asukkaille, eikä häiriötä aiheuttavia henkilöitä oltu erotettu muista asukkaista. Lopulta tilanne kärjistyi siihen, että Abaas sai muiden asukkaiden kanssa hädän soluasunnosta. Nyt hänen elämänsä oli entistä vaikeampaa ja edelleenkin ainoa tuki elämässä oli sosiaalityötoimiston työntekijä. Tässä vaiheessa sosiaalityöntekijä otti yhteyttä Kurvi-projektiin.

KURVIN TYYPILLINEN ASIAKAS

Kurvi-projektin saadessa alkunsa asiakasryhmän määritelmä tuli ulkopuoliselta toimijalta ja yhteistyökumppanilta. Tämä oli suuri ja epämääräinenkin ryhmä: maahanmuuttajanuoret, jotka ovat sosiaalitoimen asiakkaita. Yhteistyössä Suomen Pakolaisavun kanssa projektia lähti kehittämään Helsingin kaupungin sosiaalityön Idän ja Pohjoisen tiimien alle 25-vuotiaiden yksiköt. Tästä muodostui ensimmäiset asiakasryhmän tarkemmat rajaukset: 18–25-vuotiaat maahanmuuttajanuoret, jotka olivat sosiaalitoimen asiakkaita tietyllä alueella.

Kurvin toiminnan edetessä sen piiriin alkoi ohjautua asiakkaita muualtakin kuin sosiaalitoimesta. Vanhemmat,

opettajat ja vanhojen asiakkaiden ystävät ottivat yhteyttä Kurviin ja pyysivät apua. Samalla kun ohjautuminen Kurviin laajeni, asiakkaiden määritelmät tiukentuivat muilta osin. Ohjaajat oppivat huomaamaan, minkälaisessa tilanteessa olevat asiakkaat tarvitsivat eniten apua, ja keiden avun tarpeeseen Kurvi pystyi parhaiten vastaamaan.

Vaikka asiakaskunnan kirjo pysyi laajana, muodostui tyypillisimmäksi asiakkaaksi teini-iässä maahan muuttanut henkilö, jolla on heikko koulutustausta ja jolla ei ole Suomen kansalaisuutta. Perhesuhteet asiakkailla olivat vähäisiä tai niitä ei ollut ollenkaan, ja asiakasta vaivasi yksin pärjäämisen taakka. Asiakkaiden elämäntilanne ja yhteiskunnallinen asema muodostivat yhdistelmän, jossa heidän toimijuutensa oli heikko.

Kurvin asiakkaiden tapauksessa toimijuutta pystyttiin kuvaamaan yksinkertaisesti mahdollisuutena toimia oman tilanteen parantamiseksi. Tyypillisen asiakkaan haasteet toimijuudelle olivat asiakkaan omat puutteelliset tietotaidot ja ennen kaikkea toimintaympäristön asettamat esteet. Yhdistelmästä muodostui asiakas, jonka tuen tarve oli kokonaisvaltainen, mutta jolle eriytynyt palvelujärjestelmä tarjosi lähinnä yksittäisten palveluntarjoajien neuvontapalveluja.

Kun Kurvin ohjaajilla selkiytyi kuva asiakkaista, joita pystyttiin parhaiten projektissa auttamaan, selkiytyi myös kuva asiakkaista, joiden avun tarpeeseen Kurvi ei pystynyt vastaamaan. Kaksi ryhmää erottui selkeästi: he, jotka jo pärjäsivät itsenäisesti tai saivat jo tarvitsemansa avun muualta,

ja he, joilla oli selkeä kohdennetun tuen tarve. Joskus Kurvin tukeen ohjautui asiakas, joka tarvitsi apua asunnon etsintään. Pian ohjaaja kuitenkin huomasi, että asiakas osasi täyttää asuntohakemukset itsenäisesti, tai sai jo apua siihen muualta. Jos muuta avuntarvetta ei ilmennyt, ei Kurvin avustakaan ollut mitään lisähyötyä. Toisinaan taas asiakas vain kärsi yksinäisyydestä tai harrastusten puutteesta, mutta muuten elämä oli mallillaan. Kurvi ei pystynyt vastaamaan näihin tarpeisiin omilla toiminnoillaan, joten asiakkaat ohjattiin sellaisten palveluntarjoajien pariin, jotka pystyivät vastaamaan asiakkaiden toiveisiin paremmin.

Toisinaan taas Kurvin tuen aikana asiakkaalla ilmeni ongelmia esimerkiksi päihteiden tai mielenterveyden kanssa. Kurvin tuki ei tällaisissa tapauksissa ollut riittävää, joten asiakas pyrittiin ohjaamaan oikeiden palvelujen pariin. Tämä osoittautui ohjaajille yhdeksi haasteellisimmista tehtävistä. Esimerkiksi kulttuurisensitiivisiä päihde- tai mielenterveyspalveluita oli erittäin hankala löytää. Lisäksi asiakkaat eivät itse aina nähneet avuntarvetta, eivätkä he halunneet kohdennettuja sosiaalipalveluja. He kokivat Kurvin tuen riittäväksi, vaikka ohjaajilla olikin tunne omien ammatillisten rajojen ylittämisestä. Asiakkaita ei kuitenkaan voinut jättää tyhjän päälle, joten Kurvi jäi edelleen heidän ainoaksi tuekseen. Toisinaan taas Kurvin tuki jatkui, vaikka asiakas saikin kohdennettuja palveluita muualta. Tällöin Kurvin tuki keskittyi esimerkiksi työ- ja opiskelupaiden etsimiseen ja kohdennettu tuki tuli muualta.

YKSILÖKESKEINEN OHJAUSTYÖ

Kurvissa tehdään ohjaustyötä, jonka voi jakaa kolmeen eri työmuotoon asiakkaan tuen tarpeen perusteella: palveluohjaukseen, henkilökohtaiseen ohjaukseen ja voimaannuttamiseen. Edellä mainitut voidaan jaotella myös tuen määrän ja aktiivisuuden perusteella. Palveluohjaus on kevyintä tukea ja siinä painottuu eniten neuvonta, henkilökohtaisessa ohjauksessa mennään syvemmälle asiakkaan elämään ja arkeen, ja voimaannuttamisessa taas keskitytään asiakkaan psyykkisen puolen tukemiseen. Voimaannuttaminen on monesti aikaa vievintä ja asiakkaat, jotka tarvitsevat paljon tukea tässä, tarvitsevat yleensä myös paljon tuen muita muotoja. Kun asiakkaan toimijuus vahvistuu, hän tarvitsee vähemmän voimaannuttamista, mutta henkilökohtaisen ohjauksen ja palveluohjauksen tarve voivat vielä säilyä.

Yksinkertaistettuna Kurvin tuessa on kolme porrasta, joita ylöspäin mennessä asiakkaan toimijuus kasvaa ja tuen tarve vähenee. Asiakas voi Kurvin tukeen tullessaan olla millä tahansa näillä kolmella askelmalla, eikä niillä liikkuminen ole vain yksisuuntaista. Elämänmuutoksen tai kriisien seurauksena asiakkaan toimijuus voi myös vähentyä ja tuen tarve kasvaa asiakkaan jo ollessa Kurvin tuen piirissä. Tarkoituksena kuitenkin on, että pitkällä aikajänteellä asiakas kykenee askel askeleelta, vaikkakin välillä takapakkia ottaen, eteneään sellaiselle toimijuuden tasolle, että hän ei enää tarvitse Kurvin tukea.

Sosiaalialalla yksi tapa hahmottaa asiakastyötä on jaotella se karkeasti neuvontaan ja ohjaukseen. Neuvonta katsotaan työksi, jossa asiakas itse tekee päätökset ammattilaisten antamien neuvojen pohjalta. Neuvonnasta puuttuu syvälinen dialogi ja yhteisen ymmärryksen rakentaminen. Neuvonnassa oletetaan, että asiakkaalla on jo jonkinlainen käsitys palveluista, joita hänelle tarjotaan. Siinä työntekijä pääasiassa tekee kysymykset ja ehdottaa asiakkaalle omaan ammatilliseen näkemykseensä perustavia toimia. Neuvonta nojautuu siis asiantuntijakeskeiseen vuorovaikutukseen, jossa asiakas on pitkälti toiminnan kohde²¹. Luvun alun tarinan Abaas sai tukea tilanteeseensa palvelujärjestelmässä. Tämä tuki oli kuitenkin pitkälti neuvontaa, vaikka Abaas olisi tarvinnut kokonaisvaltaisempaa tilanteensa huomioon ottamista, jota voidaan tarjota ohjauksellisin keinoin.

Ohjauksessa, joka rakentuu neuvontaa enemmän dialogin pohjalle, yritetään yhdessä asiakkaan kanssa rakentaa kuvaa asiakkaan elämästä ja tarpeista kokonaisvaltaisesti. Asiakas on tilanteessa oman elämänsä asiantuntija ja ammattilaisen tehtävänä on tuoda mukaan asiantuntijatieto. Yhteistä ymmärrystä on vaikea rakentaa yksittäisten, harvakseltaan tapahtuvien kohtaamisten kautta, joten yksi ohjaustyön vaatimuksia onkin ajan antaminen ja kiireettömyys. Kiireessä tuki on usein pelkkää neuvontaa, jolloin asiakkaan auttaminen jää parhaassakin tapauksessa pintapuoliseksi ja tilannekohtaiseksi. Kurvin ohjaustyön yksi ominaispiirre on myös liikkuvuus. Koska ohjaajalla on aikaa, hän voi myös liikkua

ympäri kaupunkia tilanteisiin ja paikkoihin, joissa asiakas tarvitsee tukea.

Molempia, sekä neuvontaa että ohjausta, tarvitaan asiakkaiden tukemiseen. On tilanteita joissa toinen on toimivampi tapa kuin toinen. On kuitenkin huomattava, että tällä hetkellä yhteiskunnalliset palvelut nojautuvat pääasiassa neuvontaan ja ohjausta tarvitsevat asiakkaat jäävät monesti tyhjän päälle. Palvelujen tiukka eriytyminen, suuret asiakasmäärät ja asiakkaalle varatun ajan lyhyys luovat tilanteita, joissa ammattilainen voi nähdä asiakkaan tarpeen ohjaukselle, mutta ei kykene sitä organisaation puitteissa syvällisesti antamaan.

Se, missä ohjausta tulisi järjestää, on toisarvoinen seikka. Tärkeintä olisi, että sitä olisi saatavilla tarpeen vaatiessa. Nyt maahan muuttaneista ja nuorista puhuttaessa ohjausta tarjoavat ainakin pääkaupunkiseudulla lähinnä kolmannen sektorin toimijat, joista yksi on Kurvi. Niin TE-toimisto, sosiaalitoimi kuin Kela tekevät arvokasta työtä ja asiakkaat kohtaavat näiden palvelujen parissa hyviä, omistautuneita työntekijöitä. Muutamaa asiaa kyseisten toimijoiden työntekijät eivät kuitenkaan voi järjestelmällisesti tarjota. Näitä ovat aika, asiakkaan arkeen meneminen ja liikkuminen fyysisesti sinne, missä asiakas tarvitsee apua.

PALVELUOHJAUS

Kun Abaas tuli Kurvin asiakkaaksi, ohjaaja teki hänen kanssaan suunnitelman elämäntilanteen parantamiseksi. Yhdessä tultiin siihen tulokseen, että ensisijaisena asiana oli tukien

jatkumisen varmistaminen. Kurvin toiminnan jäsenyksessä tämä määriteltiin palveluohjauksen alle. Koska Abaasille oli epäselvää mitä tukia ja millä perusteella hänen pitäisi hakea, asiaa käytiin läpi yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Abaas oli saanut toimeentulotukea ja vaikka toisten samanlaisten tapausten perusteella sekä sosiaalityöntekijä että Kurvin ohjaaja tiesivät, että Abaas ei saisi työmarkkinatukea eikä opintotukea, pitäisi Abaasin kuitenkin hakea näitä. Syynä oli se, että toimeentulotuki on viimesijainen tuki ja muiden tukien mahdollisuudet pitäisi ensin selvittää.

Abaasin oli vaikea ymmärtää, miksi hänen pitäisi hakea tukia, joita hän ei kuitenkaan saisi. Yhdessä ohjaajan kanssa Abaas kuitenkin lähti Kelaan täyttämään opintotukihakemuksen. Samalla Kelan työntekijä neuvoi, mitä liitteitä Abaasin pitää laittaa hakemuksen mukaan. Tämän jälkeen ohjaaja selvensi Abaasille, mitä kyseiset oppilaitoksesta haettavat liitteet ovat ja mistä ne voi saada. Abaas toimitti kaikki tarvittavat tiedot Kelaan ja sai odotetusti kielteisen opintotukipäätöksen.

Samaan aikaan kun opintotukipäätös oli käsittelyssä, Abaas haki myös työmarkkinatukea ohjaajan avustuksella. Myös tästä tuli kielteinen päätös ja nyt sosiaalitoimi sai todisteet siitä, että Abaas oli yrittänyt saada muita, toimeentulotukeen nähden ensisijaisia etuuksia. Abaasille itselleen selvisi prosessin aikana palvelujärjestelmän toiminta paremmin, kun ohjaaja pystyi olemaan mukana askel askeleelta ja selittämään sen monimutkaisia ja turhaltakin vaikuttavia

toimintoja. Ohjaajan ollessa mukana epäselvyydet ja väärinymmärrykset vähenivät, ja Abaas sai tarvitsemaansa palvelua. Esimerkiksi Kelassa neuvottiin ensin, että opintotukea ei kannata hakea, koska sitä ei kuitenkaan myönnettäisi. Ohjaajan ollessa mukana asian selvittäminen oli helpompaa ja viesti palvelujärjestelmän osasta toiselle välittyi selvemmin.

Palveluohjaus on tarkoitettu asiakkaille, joiden tuen tarve tulee esiin lähinnä sosiaali- ja terveystalvelujen yhteydessä. Muutoksen tarve ja toimijuuden puute näkyy siinä, että asiakas ei täysin ymmärrä palvelujärjestelmän tarkoitusta, eikä hän löydä itselleen sopivia palveluja. Samalla henkilöllä voi olla useampia asiakkuuksia palvelujärjestelmän eri osissa. Tavanomaisia asiakkuuksia ovat TE-toimiston, eri terveydenhuollon palveluiden, Kelan ja sosiaalitoimen asiakkuudet. Palveluohjauksen lisäksi asiakas voi saada Kurvin tukea myös muiden työmuotojen avulla. Tällöin asiakkuus on vain monimuotoisempaa.

Yksinkertaisimmillaan palveluohjaus on oikeiden palvelujen pariin ohjaamista. Ne voivat olla mitä tahansa ryhmätöimintojen, Kelan asiakkuuden ja terveydenhoitopalveluiden pariin ohjaamisen väliltä. Asiakkaan kanssa keskustellaan tuen ja avun tarpeesta, ja pyritään yhdessä löytämään oikeat palvelut. Ohjaaja ei kuitenkaan tee päätöksiä asiakkaan puolesta, vaan auttaa asiakasta tekemään päätökset itse.

Asiakkaan tietämyksen lisääminen onkin olennainen osa palveluohjausta. Työntekijällä tulee olla asiantuntijatietoa palvelujärjestelmästä, tai hänen tulee vähintäänkin

tietää, mistä tietoa löytää. Tämän asiantuntijuuden jakaminen on asiakkaan tietojen lisäämistä, jotta asiakas osaisi tehdä harkittuja ja pitkäjänteisesti häntä hyödyttäviä valintoja. Asiantuntijuutta jaetaan kaikkialla palvelujärjestelmässä ja tämä onkin osa neuvontaa. Kaikilla ei ole vain aikaa ja mahdollisuutta palata annettujen neuvojen äärelle ja käydä niitä läpi asiakkaan kanssa useamman kerran ymmärryksen varmistamiseksi.

Palveluohjaukseen kuuluu myös asiakkaan edunvalvonta. Kurvin asiakkaat eivät aina ymmärrä päätöksiä, joita heitä koskien tehdään. Puutteellinen kielitaito ja tietämättömyys palvelujärjestelmästä estävät heitä vaatimasta heille kuuluvia palveluja ja etuuksia. Näissä tapauksissa ohjaajan pitää toimia asiakkaan puolestapuhujana. Edunvalvonnan toinen puoli on asiakkaan velvollisuuksien selventäminen. Oikeudet ja velvollisuudet kulkevat käsi kädessä ja tämän esille tuominen on Kurvissa palveluohjauksen keskeisiä osia. Jos asiakas ei ymmärrä velvollisuuksiaan, voi hän tahtomattaan huonontaa asemaansa. Ymmärtämättömyys velvollisuuksista voi aiheuttaa väärinkäsityksiä ja ristiriitatilanteita.²²

HENKILÖKOHTAINEN OHJAUS

Toinen kiireellinen kohta Abaasin asioiden hoitamisessa, uuden asunnon löytäminen, luettiin Kurvin työssä henkilökohtaiseen ohjaukseen. Ohjaaja auttoi Abaasia asuntohakemusten täyttämässä ja kävi hänen kanssaan vuokrayhtiössä puhumassa hädästä, jonka Abaas koki epäreiluksi. Ohjaajan

tuki tuli tarpeeseen, koska sähköisten asuntohakemusten täyttäminen oli Abaasille vaikeaa. Kysymykset oli aseteltu niin, että ne valmiit vastausvaihtoehdot eivät vastanneet Abaasin tilannetta ja heikko kielitaito pahensi asiaa. Varsinkin vapaamuotoisesti kirjoitettavien, omaa tilannetta ja asunnon tarvetta kuvaamaan tarkoitettujen tekstien tuottaminen oli haasteellista. Mitä niissä pitäisi sanoa? Eikö riitä, että tarvitsee asunnon? Mitä selitettävää siinä on?

Erään kerran, kun ohjaaja meni Abaasin kotiin auttamaan asuntohakemuksen täyttämisessä, selvisi sattumalta, että hänellä on iso kasa maksamattomia laskuja ja avaamattomia kirjeitä. Abaas ei ollut huonon taloudellisen tilanteen vuoksi uskaltanut tarttua asiaan tai ymmärtänyt, että raha-asioita pitää hoitaa, vaikka sillä hetkellä ei olisikaan varaa maksaa kaikkia laskuja. Ohjaaja keskusteli Abaasin kanssa tilanteesta ja yhdessä päätettiin siirtää asunnonhaku toiseen kertaan. Raha-asioden hoito oli kiireellisempää, koska se vaikutti osaltaan myös asunnon hakemiseen. Abaasin kanssa selvitettiin tulot ja menot, ja laskettiin, paljonko hänellä olisi varaa lyhentää velkoja kuukaudessa. Lopuksi soitettiin velkojille ja sovittiin maksusuunnitelmasta.

Asunnon suhteen Abaas oli onnekas. Hän ei löytänyt asuntoa eikä saanut jatkettua vuokrasopimusta, mutta sosiaalitoimen kautta hänelle löytyi väliaikainen hätämajoitus soluasuunnosta. Asuttuaan vuoden tässä soluasuunnossa, ja osoitettuaan olevansa hyvä vuokralainen, joka maksaa vuokran ajoissa ja pitää huolta asunnon kunnosta, Abaas

sai yksiön samalta vuokrayhtiöltä. Abaasin onneksi hänen asunnottomuutensa osui aikaan, jolloin Helsingin kaupunki vielä myönsi väliaikaista hätämajoitusta asiakkailleen. Nyt kriteerit ovat tiukentuneet huomattavasti ja nykyisessä tilanteessa Abaasin ainoaksi mahdollisuudeksi olisi jäänyt Hietaniemen hätämajoitus, jossa isoissa yhteishuoneissa yöpyy pääasiassa päihdeongelmaisia. Voi vain kuvitella miten tämä olisi vaikuttanut Abaasin opiskelumahdollisuuksiin.

Henkilökohtaisessa ohjauksen yhteydessä tulee selvästi esiin Kurvin asiakasryhmän tausta ja erikoispiirteet. Kulttuuriset tiedot ja taidot voivat olla heikkoja, vaikka niihin olisikin saanut tukea kotouttamiskoulutuksesta tai peruskoulusta. Kulttuuristen taitojen puute voi näkyä esimerkiksi terveyskeskuksessa asioitaessa, kerrostaloasumisessa ja työhaussa. Ansioluettelon tekeminen voi olla hankalaa erilaisten kulttuuristen tapojen vuoksi. Omien taitojen arvioiminen esimerkiksi kielitaidon yhteydessä voi toisille olla erittäin haastavaa. Omien taitojen esiin tuominen on kulttuurisidonnaista, mutta ansioluettelossa tämä ei saisi näkyä. Kulttuurista tietoa on myös kerrostalosääntöjen omaksuminen. Väärinkäsityksiä ja ristiriitailanteilta nousee ajoittain esiin ja niiden syyksi selviää useimmiten tiedon puute. Joskus voi olla vaikea ymmärtää kuinka monia kirjoittamattomia sääntöjä yhteiskunnassa on. Ne ovat pitkälti näkymättömiä ja ne huomataan vasta silloin, kun joku rikkoo niitä.

Arjen hallintaan kuuluvat muun muassa raha-asioiden hoitamiseen, opiskeluun ja kodinhoitoon liittyvät asiat.

Joskus asiakasryhmän erityisyys näkyy siinä, että yksinkertaisimmissakin asioissa voi tarvita tukea ja neuvoja. Ruoanlaitto, postimerkkien ostaminen ja pankissa asioiminen ovat esimerkkejä asioista, jotka voivat tuottaa vaikeuksia. Asiakkaan myöhäinen maahantuloikä yhdistettynä vähäiseen lähipiiriin tukeen näkyy tuen tarpeessa. Miten voi tietää mistä saa ostettua postimerkkejä, jos sitä ei ole koskaan tehnyt? Mistä voi tietää kuinka keittää pastaa, jos kukaan ei ole koskaan neuvonut eivätkä suomenkieliset keitto-ohjeet paketin kyljessä avaudu?

Kurvin toimintamallissa henkilökohtaiseen ohjaukseen kuuluu myös asiakkaan tukeminen tavoitteiden asettamisessa ja suunnitelmallisesti toimimisessa. Kun ympäristö ja arki ovat vaikeasti hahmotettavia, eteen tuleviin uusiin tilanteisiin monesti vain reagoidaan. Tällöin valintojen pitkäaikaisia vaikutuksia omaan elämään ei osata ennakoida. Tietojen ja taitojen lisääntyessä myös mahdollisuudet suunnitelmallisempaan ja pitkäjänteisempään toimintaan lisääntyvät ja asiakas osaa toimia reagoinnin sijaan strategisesti. Aluksi ohjaaja on enemmän asiakkaan tukena strategioiden luomisessa ja sen hahmottamisessa, mikä on mahdollista. Ajan kuluessa tuen on tarkoitus vähentyä ja asiakkaan oman toimijuuden lisääntyä.

VOIMAANNUTTAMINEN

Voimaannuttaminen on haastavin tuen muoto sekä työntekijän että asiakkaan kannalta katsoen. Siinä mennään syvälle asiakkaan kokemuksiin, tunteisiin ja psyykkiseen hyvinvointiin, ja työntekijä joutuu usein pohtimaan omaa ammatillisuuttaan ja ammatillisia rajojaan. Välillä ohjaaja huomaa, että asiakkaan tuen tarve on suurempi, kuin mitä Kurvissa pystytään antamaan. Asiakas ei kuitenkaan itse välttämättä näe asiaa samalla tavoin, vaan on tyytyväinen Kurvista saamaansa tukeen. Asiakasta ei voi jättää tilanteessa omilleen, mutta riittämättömyyden tunne ja tilanteen eettiset puolet voivat kuormittaa ohjaajaa.

Kulttuuri-identiteetin tukeminen on yksi voimaannuttamisen osa-alueista. Monet asiakkaista ovat ehtineet kasvaa lapsuuden ja nuoruuden eri kulttuurissa ja vaikka uuden asuinmaan kulttuuri halutaankin omaksua, ei omaa kulttuuria haluta hylätä täysin. Asiakkaiden kanssa keskustellaan eri kulttuurien hyvistä ja huonoista puolista sekä siitä, mitä hän itse haluaisi mistäkin ottaa osaksi elämäänsä.

Osa asiakkaista taas kokee ulkopuolisuuden tunnetta kaikista kulttuureista. Voi olla, että he ovat asuneet monessa eri maassa ja kulttuurissa elämänsä aikana ja heidän on vaikea tuntea kuuluvansa mihinkään. Tämä aiheuttaa juurettomuuden tunnetta, joka heijastuu myös muuhun elämään. Ilman tunnetta, että kuuluu johonkin, sitoutuminen, avun pyytäminen ja pitkäjänteinen tulevaisuuden suunnittelu voi olla hankalaa.

Joskus asiakkaille voi tulla paineita perheen ja suvun suunnalta erilaisen kulttuuri-identiteetin omaksumiseen kuin mitä he haluaisivat. Tämä herättää syvän ristiriidan, jonka selvittämiseen tarvitaan puolueettoman ulkopuolisen apua. Asiakkaat tarvitsevat peilauspintaa, tukea ja keskusteluapua, jotta voisivat itse pohtia ja prosessoida tilannettaan. He eivät tarvitse taas yhtä ulkopuolista, joka kertoo, mitä heidän tulisi olla.

Joillakin Kurvin asiakkailla voi olla vaikeuksia tunnistaa omia kykyjään ja voimavarojaan. Itsetuntemus ja itsetunto voivat olla todella heikkoja ja heiltä on voinut puuttua tukea antava lähipiiri. Kokemukset Suomessa sekä aiemmissa elämänvaiheissa eivät ole olleet rohkaisevia, ja ympäristö, kielitaito ja asenteet vaikeuttavat oman toimintakyvyn tunnistamista. Epävarmuus ja matalat tavoitteet estävät potentiaalin toteutumisen. Kurvin ohjaajan tehtävä on toimia rohkaisevana ja motivoivana tukihenkilönä, johon voi luottaa. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen onkin voimaannuttamisessa erittäin tärkeää. Kurvin työntekijä voi toimia peilinä, jonka avulla asiakas voi turvallisesti reflektoida omaa toimintaansa ja suunnitelmiaan.

Omien voimavarojen tunnistamiseen liittyy myös niiden puuttumisen tunnistaminen. Oma toiminta voi olla haitallista, jos epäonnistumiset seuraavat toisiaan omien kykyjen ja voimavarojen tunnistamisen vaikeuden vuoksi. Liiallisen epävarmuuden sijaan asiakkaalla voikin olla korkeat kuvitelmat siitä, mitä hän voi saavuttaa ja minkälaisella työllä.

Ohjaajan tehtävä ei kuitenkaan ole sanoa, mikä voi ja mikä ei voi onnistua, vaan hänen tulee keskusteluiden, neuvojen ja reflektointiin rohkaisemisen avulla tukea asiakasta. Asiakas loppujen lopuksi kuitenkin tekee elämäänsä koskevat suunnitelmat ja päätökset.

Joskus avun tarve voi olla niin suurta, että ohjaajan mielestä asiakas saisi parempaa tukea esimerkiksi mielenterveyspalveluissa. Tämän hyväksyminen voi olla asiakkaalle kuitenkin erittäin vaikeaa. Kurvin ohjaajan tehtävänä on ensinnäkin auttaa asiakasta tunnistamaan omat voimavaransa, mutta myös auttaa häntä hyväksymään avun ja tuen tarve. Joskus tämä on ensimmäisiä tehtäviä, mitä ohjaaja ja asiakas käyvät läpi, koska myös Kurvin asiakkaaksi tullessaan asiakas joutuu hyväksymään sen, että hän tarvitsee ulkopuolista apua.

Vaikka kaikki meistä tarvitsevatkin joskus apua ja tukea, voi sen hyväksyminen olla vaikeaa. Avun vastaanottaminen voi tuntua siltä, ettei pysty huolehtimaan itsestään. Avun tarve asettaakin yksilön riippuvaiseksi toisista. Kurvin asiakkaat kokevat lisäksi olevansa yhteiskunnalliselta iältään muita jäljessä. He haluaisivat tuntea olevansa aikuisia, jotka kykenevät huolehtimaan itsestään. Tällöin apu, joka on tarkoitettu parantamaan asiakkaan tilannetta, voikin paradoksaalisesti vain pahentaa avuttomuuden tunnetta. Avun vastaanottamisen hyväksyminen liittyy sekä Kurvin toimintaan että muihin toimijoihin. Joskus asiakas ei halua hakea hänelle kuuluvia etuuksia tai apua, koska haluaa pärjätä itsenäisesti. Tällainen

toiminta voi kuitenkin vain heikentää taloudellista tilannetta pitkällä aikajänteellä ja syventää myöhempää avun ja tuen tarvetta.

Joskus voimaannuttaminen on vain sitä, että ohjaaja on asiakkaalle luotettava henkilö, johon voi hädän tullen tukeutua. Monilta Kurvin asiakkaista tällainen tuki puuttuu kokonaan, ja toimintakykyä alentaa juuri yksinäisyyden ja yksinpärjäämisen tunne. Kuten Abaas asian ilmaisi: ”Mulla ei ole koskaan ollut ketään, joka soittaisi ja kysyisi mitä mulle kuuluu.”

ASIAKKAAN TOIMINTA- YMPÄRISTÖÖN VAIKUTTAMINEN

Kurvin asiakkaiden kanssa työskennellessä ohjaajat huomasivat, että toimijuuden lisääntyminen ei ole vain asiakkaasta itsestään kiinni. Ympäristö joko mahdollistaa tai rajoittaa yksilön toimintaa ja antaa tätä kautta puitteet elämänmuutokselle. Mahdollisuus asiakkaiden elämäntilanteen muutokseen riippui siis myös yhteiskunnallisista toimijoista ja ennen kaikkea heistä, jotka ovat olleet tekemässä suuria linjauksia asuntorakentamisesta, koulutuksesta, perheenyhdistämisestä, oleskelulupapäätöksistä ja muuhun byrokraatiin liittyvistä asioista. Näihin toimijoihin vaikuttamalla olisi mahdollista vaikuttaa yksilöiden mahdollisuuksiin.

Kurvin toiminta siis suuntautui asiakastyön lisäksi vaikuttamistyöhön, jossa pyrittiin tuomaan esiin koko asiakaskunnan tilannetta ja asemaa. Vaikuttamistyötä tehtiin Kurvissa

alusta asti, mutta ei aina suunnitelmallisesti. Kurvi on pyrkinyt erilaisissa yhteistyötilanteissa tuomaan esiin omaa näkemystään asiakaskunnasta ja heidän elämäntilanteistaan. Tämä vaikuttaminen ei tietenkään ole ollut yksipuolista, vaan myös muut asiakkaiden kanssa toimivat työntekijät ja toimijat ovat lisänneet Kurvin työntekijöiden tietoa. Kaikkein arvokkainta on ollut yhdessä tuotettu tieto tilanteissa, joissa on ollut mukana useamman eri alan ammattilaisia ja asiakas itse.

Suurin haaste on ollut yhdessä rakennetun tiedon viemisen eteenpäin. Saman haasteen edessä ovat varmasti muutkin sekä julkisen että kolmannen sektorin työntekijät, jotka työskentelevät eri asiakasryhmien kanssa. Omalta osaltaan Kurvi on pyrkinyt ratkaisemaan tätä ongelmaa tekemällä vaikuttamistyötä kolmella eri tasolla: viranomaisyhteistyössä, alan toimijoihin vaikuttamalla ja yhteiskunnallisella vaikuttamisella.

VIRANOMAISYHTEISTYÖ

Alkuvaiheessa Kurvin toiminta oli pääasiassa asiakkaiden kanssa työskentelyä. Heidän mukanaan toki liikuttiin erilaisiin tilanteisiin ja paikkoihin, joissa ohjaaja tapasi myös muita asiakkaiden tukena olevia henkilöitä, kuten sosiaalityöntekijöitä ja TE-toimiston virkailijoita. Kurvin ohjaajat siis tekivät yhteistyötä palvelujärjestelmän eri toimijoiden kanssa asiakastilanteissa. Ohjaajien kokemuksen kasvaessa asiakastilanteissa pystyttiin tekemään myös vaikuttamistyötä.

Kurvin ohjaajat toivat tapaamiseen uutta tietoa asiakasryhmästä laajemminkin, eikä pelkästään yksittäisestä henkilöstä, jonka kautta tapaamisessa sillä hetkellä oltiin. Tavoitteena oli, että työntekijät, jotka työskentelevät muutenkin saman asiakaskunnan kanssa, pystyvät käyttämään tätä tietoa hyväkseen omassa työssään.

Monet palvelujärjestelmän eri osissa työskentelevät työntekijät eivät tapaa toisiaan, mutta heidän tekemänsä asiakasta koskevat päätökset vaikuttavat toisiinsa. Tämä pätee niin yksilöön kuin koko asiakasryhmäänkin. Palvelujärjestelmä muuttuu koko ajan ja yhdessä sen osassa asiakaskuntaan tehtävät isot linjaukset vaikuttavat myös muihin osiin. Tällöin eri palvelujärjestelmän osissa työskentelevien tulisi olla koko ajan tietoisia niistä muutoksista, joita muissa osissa tapahtuu. Tämä voi kuitenkin olla erittäin haasteellista yksittäiselle työntekijälle. Kurvin työntekijät liikkuvat asiakkaiden mukana palvelujärjestelmän osasta toiseen ja saivat tietää muutoksista tätä kautta. Yksi vaikuttamistyön tavoitteista onkin palvelujärjestelmän eri osiin liittyvän tiedon välittäminen toisille ammattilaisille.

Kurvin työntekijöillä on omiin kokemuksiin liittyvää tietoa asiakaskunnasta, heidän elämäntilanteistaan ja asiakkaiden tueksi toimivasta palvelujärjestelmästä. Myös muilla asiakkaiden kanssa työskentelevillä on tietoa ja kokemuksia, jotka nousevat esiin heidän omasta työstään ja asemastaan. Kurvi on hyvin pieni toimija laajalla kentällä, eikä voi yksin vaikuttaa asiakaskunnan tilanteeseen paljoakaan. Siksi

yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa nousee esiin tärkeänä tekijänä. Kokemusten ja tiedon välittäminen yksittäisissä asiakastilanteissa puolin ja toisin on keskeisessä osassa, kun yritetään parantaa asiakkaiden asemaa laajemmin. Kurvi on vain yksi osa ketjua, kun tietoa välitetään eteenpäin. Vaikuttamistyön tärkeä osa on siis myös se, että ohjaajat ovat vaikuttamisen kohteena, ei vain tekijänä. Moniammatillisen tiedon jakamisen ja kehittämisen lopullisena tavoitteena on tiedon kulkeutuminen ruohonjuuritasolta ylöspäin. Asiakastyötä tekevät pystyvät useimmiten vaikuttamaan hyvin vähän suuriin linjauksiin. Heidän vastuullaan on kuitenkin tiedon levittäminen ja ylöspäin vieminen sekä omassa organisaatiossaan että sen ulkopuolella.

VAIKUTTAMINEN ALAN TOIMIJOIHIN

Vaikuttamistoiminnan keskimmäinen taso on alan toimijoihin vaikuttaminen laajemmin kuin yksittäisten työntekijöiden kautta. Tällä tasolla vaikuttamistyötä ei tehdä asiakastilanteissa, vaan organisoidusti ja projektilähtöisesti. Tavoitteena on koko asiakasryhmään liittyvän tiedon jakaminen. Samalla voidaan moniammatillisessa ympäristössä kehittää ratkaisuehdotuksia asiakaskunnan tilanteen parantamiseksi.

Yksi tapa vaikuttaa alan toimijoihin on verkostoituminen. Tämä tarkoittaa Kurvissa sitä, että olemassa olevissa verkostoissa toimimisen lisäksi verkostoja rakennetaan itse. Kurvi onkin koonnut oman verkoston, jossa kokoontuu säännöllisesti saman asiakaskunnan kanssa työskenteleviä

ammattilaisia. Heitä ovat esimerkiksi TE-toimiston, sosiaalitoimen ja eri oppilaitosten edustajat sekä maahanmuuttajanuorten parissa työskentelevät kolmannen sektorin työntekijät. Erilaisissa verkostoissa on työntekijöitä eri organisaatioiden eri tasoilta ja niissä voi välittää tietoa suoraan ruohonjuuritasolta ylemmälle tasolle. Moniammatillisuus ja uusien ideoiden kehittäminen saa laajempaa näkökulmaa, kun saman pöydän ääressä istuu ihmisiä, jotka työskentelevät yksittäisten asiakkaiden kanssa ja heitä, jotka ovat johtamassa suurempia kokonaisuuksia eri organisaatioissa.

Verkostojen rakentamisen lisäksi vaikuttamista ovat myös erilaisten koulutusten ja tilaisuuksien järjestäminen ja niihin osallistuminen. Koulutustilaisuus on keino levittää asiakas-kuntaan liittyvää tietoa ja oman työn hyväksi koettuja käytänteitä. Samoin kuin tämän kirjan, myöskään koulutusten tarkoituksena ei ole kertoa muille toimijoille, miten heidän pitäisi toimia, vaan ideana on antaa samankaltaista työtä tekeville uusia näkökulmia pohdittavaksi. Niin Kurvin kuin muidenkin järjestämissä koulutuksissa perimmäinen tarkoitus on asiakaskunnan tilanteen parantaminen. Koulutuksissa voidaan keskittyä joko välineeseen, eli työtapaan, tai itse asiakas-kuntaan liittyvään tietoon.

Koulutusten lisäksi ovat seminaarit ja työpajat. Näissä keskitytään yleensä johonkin tarkasti rajattuun teemaan ja näitä järjestettäessä on tärkeää miettiä, mikä on niiden haluttu tarkoitus. Työpajat kokoavat eri asemassa olevia ihmisiä yhteen luomaan uutta tietoa ja kehittämään ratkaisuja ajankohtaisiin

ongelmiin. Seminaareissa taas pääpaino on tiedon levittämisessä ja keräämisessä. Molempien kohdalla on tärkeää miettiä etukäteen tarkasti mihin osallistutaan, tai itse järjestettäessä, ketä kutsutaan tilaisuuteen puhujiksi ja yleisöksi. Samalla on hyvä muistaa, että myös tässäkin toiminnan lopullisen tarkoituksen tulee aina olla asiakaskunnan tilanteeseen vaikuttaminen.

Kurvi pyrkii vaikuttamaan alan toimijoihin myös tuottamalla erilaista materiaalia. Materiaalin tuottamisen vahvuutena on se, että sen suunnitteluun voi käyttää paljon aikaa ja lopputulos on hallittu. Huonona puolena on viestin yksisuuntaisuus, kun viesti kulkee vain materiaalin tuottajalta sen kohteelle. Toki materiaalin pohjalta syntyy viestinnän onnistuessa keskustelua myöhemmin muissa yhteyksissä. Aineisto on myös usein koottu moniammatillisesti tuotetusta tiedosta. Kurvi-projektin tuottamasta materiaalista ovat esimerkkinä erilaiset esitteet, verkkomateriaali ja tämä kirja.

YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTTAMINEN

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on vaikuttamistyön ylin taso. Kun asiakaskuntaan liittyvää tietoa saadaan levitettyä mahdollisimman laajalle, voidaan vaikuttaa sekä yleiseen mielipiteeseen, joka monesti perustuu hatariin mielikuviin, että päättävässä asemassa oleviin ihmisiin, jotka voivat omassa työssään vaikuttaa lainsäädäntöön ja yhteiskunnan rakenteisiin. Materiaali yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tulee Kurvin asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksista

ja havainnoista sekä moniammatillisesta yhteistyöstä nouseista parannusehdotuksista.

Yleiseen mielipiteeseen vaikuttamista on tehty median avulla. Lehti- ja mielipidekirjoituksilla on voitu nostaa esille asioita ja näkökulmia, jotka Kurvin mielestä ovat puuttuneet yhteiskunnallisesta keskustelusta. Esimerkiksi maahan muuttaneiden nuorten syrjäytymistä koskeva mielipidekirjoitus julkaistiin useissa sanomalehdissä. Suunnitelmallinen medianäkyvyys sähköisten tiedotusvälineiden, kuten radion ja television kautta on haasteellista. Yleensä Kurvissa pystytään vain reagoimaan tilanteisiin ja kutsuihin, jotka voivat tulla yllättäenkin. Tällöin korostuu vaikuttamisen pohjatyö. Kun työntekijät on huolellisesti perehdytetty vaikuttamistyöhön, yksittäinen henkilö pystyy edustamaan yllättävässäkin tilanteessa asiakaskunnan lisäksi Kurvi-projektia ja viime kädessä myös Suomen Pakolaisapua. Kurvin ohjaajia on pyydetty hankkeen aikana esimerkiksi television ajankohtaisohjelmiin kommentoimaan maahanmuuttajanuorista käytävää keskustelua.

Sosiaalinen media, kuten Twitter, on hyvä väline ajankoh-
taisten keskustelunaiheiden kommentointiin reaaliajassa. Se toimii myös keskustelukanavana, jolla voi tavoittaa hyvin-
kin erilaisia mielipiteitä omaavia henkilöitä. Tällöin voidaan kommunikoinnin kautta yrittää vaikuttaa laajan yleisön asen-
teisiin. Sosiaalisen median välineet ovat kuitenkin työläitä ja vaativat nopeaa reagointia. Projektin työntekijöillä ei ole ollut mahdollisuutta osallistua ajankohtaisiin keskusteluihin

päivittäin. Suomen Pakolaisavun viestintäyksikkö on kuitenkin päivittäin seurannut sosiaalista mediaa ja ilmoittanut, milloin myös projektin työntekijöiden näkemyksestä olisi hyötyä.

Kurvi-projekti on tehnyt yhteiskunnallista vaikuttamista yhteistyössä Suomen Pakolaisapu ry:n viestintäyksikön kanssa. Viestintäyksikkö on hoitanut yhteydet mediaan ja tiedottanut laajasti myös Kurvin asioista osana järjestön yleistiedotusta. Tiivis yhteistyö projektin ja viestintäyksikön kanssa on ollut hyödyllistä puolin ja toisin. Järjestön maine pakolais- ja maahanmuuttokysymysten asiantuntijajärjestönä on edesauttanut myös Kurvin vaikuttamisteemojen esiin tuontia ja lisännyt projektin tunnettavuutta. Samalla myös Kurvi-projekti on tuonut järjestölle laajempaa asiantuntijuutta.

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen keskeisenä keinona on Kurvi-projektissa ollut suorat yhteydenotot päättäjiin ja viranomaisiin. Yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttamaan pystyviä henkilöitä on kutsuttu mukaan Kurvin järjestämiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin. Suora kontakti on mahdollistanut tiedonvälityksen ihmisille, jotka ovat avainasemassa yhteiskunnallisten esteiden purkamisessa ja maahan muuttaneiden aseman parantamisessa. Samalla on järjestetty keskusteluyhteys eri toimijoiden välille. Kurvi on esimerkiksi järjestänyt kaksi aamiaistilaisuutta, joissa syvennyttiin hankkeen aikana havaittuihin asiakasryhmän elämänhaasteisiin. Ensimmäinen tilaisuus käsitteli asunnottomuutta ja toinen koulutusta. Tilaisuuteen kutsuttiin sekä puhujiksi että

yleisöksi valtion, ministeriöiden, kuntien ja yksittäisten oppilaitosten ja asuntotoiminnan ammattilaisia.

TOIMINTAMALLISTA KÄYTÄNTÖÖN

Kurvin toimintamallin tarkoituksena on ollut jäsentää projektin työtä. Työn varsinainen päämäärä on kuitenkin ollut asiakkaiden toimijuuden lisääminen ja tätä myös toimintamallin luominen on palvellut. Päämäärä pyritään saavuttamaan kahdella eri pääkeinolla: yksilökeskeisellä työllä ja vaikuttamistyöllä. Toimintamallin avulla on pystytty hahmottamaan minkälainen työ hyödyttää asiakkaita eniten.

Yksilökeskeisessä työssä työskennellään yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakas ei ole passiivinen työn kohde, vaan toimija, jonka omat näkemykset ja päätökset vaikuttavat yhteistyön luonteeseen. Työmuodossa keskeisiä asioita ovat palveluohjaus ja voimaannuttaminen. Niiden kautta asiakas on itse oman elämänsä päätöksentekijä. Itsemääräämisoikeus onkin Kurvin keskeisiä periaatteita. Kurvin työntekijät toimivat neuvojina, tukihenkilöinä ja kanssakulkijoina. Koska asiakkaiden elämän haasteet ovat vahvasti kiinni arjessa, on myös henkilökohtainen ohjaus tärkeää.

Kun Abaas tuli Kurvin tuen piiriin, hänellä oli hyvin heikko käsitys omista mahdollisuuksistaan, oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Yksinäisyys ja yksin pärjäämisen taakka vaikeuksien edessä aiheuttivat stressiä ja lisäsivät tilanteen ongelmallisuutta. Abaas oli kuitenkin tuen alusta asti tukisuhteen aktiivinen toimija. Hän pyysi apua ja otti tarjotun

avun vastaan, jos sitä tarvitsi. Kun ohjaaja kävi esimerkiksi opiskeluun tai asumiseen liittyviä asioita läpi Abaasin kanssa, Abaas pyrki myös muuttamaan omia toimintatapojaan ympäristön vaatimusten ja omien tulevaisuuden suunnitelmiensa mukaisiksi.

Abaasin omatoimisuus ja aktiivisuus tuottivat tulosta ja Kurvin antama tuki on vähentynyt oleellisesti. Abaas asuu itsenäisesti, hänen raha-asiansa ovat kunnossa ja hän opiskelee ammattikoulussa. Abaasilla on suunnitelmia tulevaisuutensa varalle ja hän tietää mitä niiden saavuttamiseksi pitää tehdä. Abaasin toimijuus on kasvanut sille tasolle, että hän ei enää tarvitse ammatillista tukea.

Abaasilla on ollut kuitenkin hyvin rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Byrokratiaan ja asumiseen liittyvät ongelmat, joita hän kohtasi, olivat pitkälti hänen vaikutusvaltansa ulottumattomissa. Ne olivat ongelmia, joita myös muut samankaltaisessa elämäntilanteessa olevat joutuvat kohtaamaan. Kun samat ongelmat koskettavat laajempaa ryhmää, yksilökeskeisellä työskentelyllä on hyvin vaikea saavuttaa pysyviä ratkaisuja. Tämän vuoksi Kurvissa vaikuttamistyö on toinen keskeinen keino asiakkaan toimijuuden lisäämiseksi. Yhteiskunnallisia esteitä ja ongelmia poistamalla ja yleiseen mielipiteeseen vaikuttamalla pystytään parantamaan laajan ryhmän ja tätä kautta myös yksilön asemaa yhteiskunnassa.

Vaikuttamistyössä tulokset ovat eivät ole nähtävissä niin nopeasti kuin yksilökeskeisessä työssä. Lainsäädäntä,

säädökset, byrokratia ja asenteet muuttuvat hitaasti, mutta muutokset vaikuttavat koko yhteiskuntaan, eivät pelkästään yksilöön. Vaikuttamistyöllä on myös pitkäaikaisia vaikutuksia; mielipiteiden ja asenteiden muuttuessa maahan muuttaneita henkilöitä ymmärtäväksi, kantaa työn hedelmät yli yhden projektin elinkaaren. Myös tämä kirja jatkaa vaikuttamistyötä huolimatta siitä, minkälainen tulevaisuus Kurvi-projektilla on.

TOIMINTAMALLIKAAVIO

KURVIN TAVOITE

KURVI PYRKII VAHVISTAMAAN
TÄYSI-ikäisten maaahan muuttaneiden
nuorten toimijuutta

TÄHÄN PÄÄSTÄÄN

TUKEMALLA
ASIAKASTA

VAIKUTTAMALLA ASIAKKAAN
TOIMINTAYMPÄRISTÖÖN

KEINOT TAVOITTEEN SAAVUTTAMISEKSI

PALVELUOHJAUS

- OIKEIDEN PALVELUJEN PARIIN OHJAAMINEN
- ASIAKKAAN TIETOJEN LISÄÄMINEN PALVELUJÄRJESTELMÄSTÄ
- ASIAKKAAN EDUNVALVONTA SEKÄ HÄNEN OIKEUKSIEN JA VELVOLLISUUKSIEN SELVENTÄMINEN

HENKILÖKOHTAINEN OHJAUS

- KULTTUURISTEN TIETOJEN JA TAITOJEN LISÄÄMINEN
- ARJEN HALLINNAN TUKEMINEN
- TAVOITTEIDEN ASETTAMISEN JA SUUNNITELMALLISESTI TOIMIMISEN TUKEMINEN

VOIMAANNUTTAMINEN

- KULTTUURI-IDENTITEETIN TUKEMINEN
- KYKYJEN JA VOIMAVAROJEN TUNNISTAMISEN TUKEMINEN
- AVUN JA TUEN TARPEEN HYVÄKSYMISEN TUKEMINEN

VIRANOMAISYHTEISTYÖ

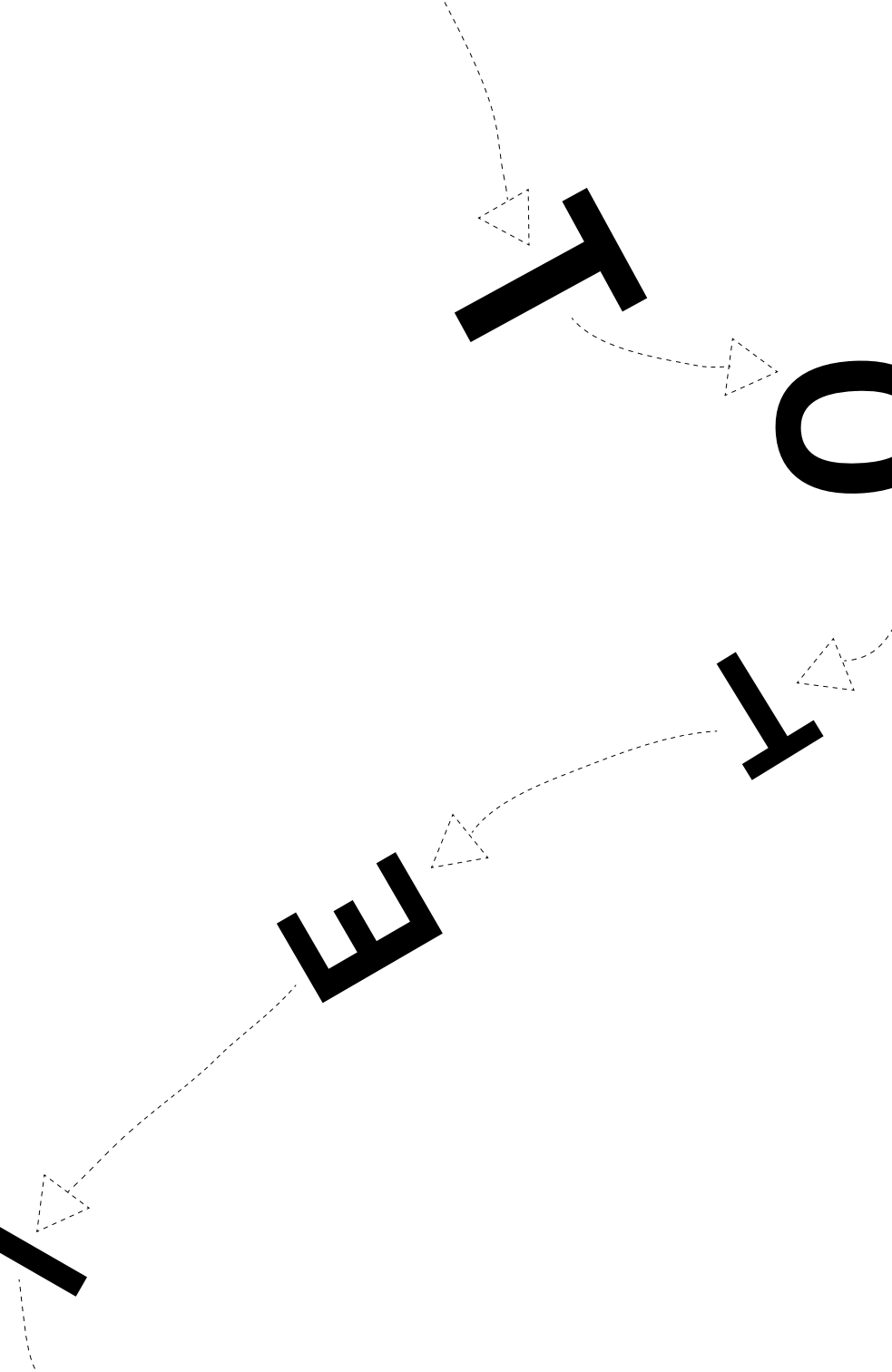
- TIEDON LISÄÄMINEN ASIAKASRYHMÄSTÄ
- VIRANOMAISTIEDON KOORDINOINTI VERKOSTOISSA
- MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

VAIKUTTAMINEN ALAN TOIMIJOIHIIN

- KOULUTTAMINEN JA KOKEMUSTEN LEVITTÄMINEN
- VERKOSTOISSA TOIMIMINEN
- MATERIAALIN TUOTTAMINEN

YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTTAMINEN

- YLEISEEN ASENNEILMAPIIRIIN VAIKUTTAMINEN MEDIAN KAUTTA
- YHTEISTYÖ SUOMEN PAKOLAIS-
AVUN VIESTINNÄN KANSSA
- SUORAT YHTEYDET PÄÄTTÄJIIN JA VIRANOMAIISIIN



4.

NUORUUSVUOSINA SUOMEEN MUUTTA- NEIDEN POLKUJA JÄLJITTÄMÄSSÄ

TUTKIMUS KURVI-HANKKEEN NUORTEN ELÄMÄNKULUISTA

Antti Kivijärvi

*Joo mut siis menneisyshän vaikuttaa koko ajan
nykyaikaan.*

(Samira²³)

Yksilön elämää ei voida ymmärtää riittävän hyvin, ellei tarkastella hänen elämänsä historiaansa. Sillä tähän elämänsä historiaan on kirjattu saavutukset, tappiot ja muutokset sekä siihen olennaisesti kuuluvat roolien vaihdokset.²⁴

Tässä luvussa tarkastelen Kurvi-hankkeessa mukana olleiden nuorten eletyn elämän ja nykyisen yhteiskunnallisen aseman suhdetta. Hankkeeseen osallistuneena tutkijana minulle annettiin kiinnostava ja varsin avoin tehtävä: minkälaisia asioita on Kurviin valikoituneiden nuorten nykytilanteen taustoilla? Nuorista tiedettiin tuolloin, että he ovat ”maahanmuuttajataustaisia” ja joutuneet turvautumaan toimeentulotukeen. Toisin sanoen tiesimme jotain heidän institutionaalisesta asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa, emme juuri muuta. Tutkimuksen tarkoitus oli tilkitä tätä tiedollista aukkoa.

Kurvi-hanke käynnistyi vuonna 2012. Sitä edeltäviä ja seuraavia vuosia leimasi sittemmin laantunut julkinen keskustelu nuorten syrjäytymisestä. Kyse ei ollut ainoastaan puheista, vaan työllistymispalveluihin, etsivään nuorisotyöhön ja erilaisiin ”yhden luukun” malleihin investoiduista miljoonista euroista. Historiallisesta näkökulmasta katsottuna puheissa ja panostuksissa on niukasti uutta. Samankaltaisia puheenvuoroja ja hankkeita voi löytää niin 1990-luvulta²⁵ kuin kauempaakin historiasta²⁶. Koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneiden nuorten määräkin on pysynyt melko samalla tasolla koko 2000-luvun²⁷.

Uutta nykyisessä nuorten syrjäytymiskeskustelussa oli kuitenkin se, että 2010-luvun Suomessa huolestuttiin erityisesti maahanmuuttajataustaisista nuorista. Pekka Myrskylän²⁸ paljon siteeratussa raportissa todetaan, että ”vieraskielisten” riski jäädä ”ulkopuoliseksi” on noin nelinkertainen muihin nuoriin verrattuna. Vieraskielisistäkin nuorista selvä vähemmistö – joka viides – oli rekisteriaineistojen mukaan koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden ulkopuolella^{29, 30}. Onkin tärkeää kysyä, keitä ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle joko hetkellisesti tai pysyväisluonteisemmin jäävät maahanmuuttajataustaiset nuoret. Kurvi-hankkeen avulla kysymykseen saattoi etsiä vastauksia.

Uudelle tiedolle näytti muutoinkin olevan tarvetta. Nuorten syrjäytymiskeskustelua käytiin yhtäältä makrotason määrellisten mittareiden sekä toisaalta mikrotason kokemustiedon siivittämistä. Nyt käsillä olevat aineistot mahdollistavat ilmiön ryhmätasoisien ja laadullisten tarkastelun. Toisin sanoen en joudu tukeutumaan rekisteri- ja tilastoaineistojen väistämättä karkeisiin ja tietoa kadottaviin taustamuuttujiin tai yhteiskunnalliset kiinnikkeet häivyttäviin yksittäisiin kertomuksiin.

Tutkimusongelmani saa muotonsa edellä kuvatusta asetelmasta. Vastaan tässä kirjoituksessa seuraavaan kysymykseen:

1) Miten Kurvi-hankkeeseen valikoituneiden maahanmuuttajanuorten elämänculut ovat muotoutuneet?

Pilkon tutkimusongelman kahdeksi tarkemmaksi alakysymykseksi, joihin vastaan kirjoitukseni yksittäisissä alaluvuissa.

a) Minkälaiset seikat yhdistävät yksittäisten nuorten elämänskulkuja?

b) Minkälaiset pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset tekijät ohjaavat nuorten elämänskulkuja?

Vastaan tutkimuskysymyksiini varsin moninaisen, vuosina 2012–2015 kerätyn aineiston avulla. Hyödynnän ensinnäkin suoraan nuorilta kerättyjä aineistoja: olen tehnyt 17 nuorten elämänskuluhaastattelua (10 miestä ja 7 naista) ja käynyt heidän kanssaan keskusteluja Kurvi-hankkeen ryhmätoimintojen ohessa. Yhteensä olen osallistunut 36 päivänä³¹ tämänkaltaisiin toimintoihin. Kaiken kaikkiaan hankkeen tuen piirissä on kevääseen 2015 mennessä ollut 87 nuorta, joista 58 oli miehiä ja 29 naisia.³² Toisekseen hyödynnän nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta kerättyjä aineistoja: olen tehnyt neljä ryhmähaastattelua nuorten sosiaalityöntekijöiden kanssa sekä käynyt lukuisia keskusteluja Kurvin työntekijöiden ja hankkeen yhteistyökumppaneiden kanssa osallistuen erilaisiin hanketapaamisiin (yhteensä yli 50 päivänä).

SOSIOLOGIN NÄKÖKULMA: POLUN METAFORA JA ELÄMÄNKULKUANALYYSI

Ennen varsinaista tutkimusongelman käsittelyä kuvaan lyhyesti sitä, minkälaiden linssien lävitse aineistojani katson. Sosiologina kiinnitän huomiota ennen kaikkea yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin tekijöihin, jotka ohjaavat nuorten elämäntapojen unohtamatta kuitenkin yksilöiden mahdollisuutta vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Olen kiinnostunut erityisesti yksilön (toiminnan) ja yhteiskunnan (rakenteen) välisestä suhteesta.

Sosiologin abstraktia näkökulmaa ihmisten elämäntapoihin voi konkretisoida polun metaforan avulla³³. Polut muodostuvat metsiin ihmisten tallomana mutta ne eivät kulje missä tahansa. Puut, suoalueet, vesistöt, kalliot ja jyrkänteet asettavat polkujen muodostumiselle raamit. Metsässä kuljija kävelee usein toisten jo tallaamilla poluilla, koska se on helpompaa kuin varvikkossa rämpiminen. Erähenkisinkään patikoija ei voi valita reittiään täysin vapaasti, vaan hänen on kierrettävä monet läpipääsemättömät alueet. Toisaalta eri yksilöillä on erilaiset mahdollisuudet suunnistaa metsässä. Jotkut ovat oppineet käyttämään karttaa ja kompassia, toiset eivät. Jotkut tuntevat metsän ja sen polut läpikotaisin, toiset harhailevat siellä ensimmäistä kertaa. Jotkut suunnistavat ryhmässä, toiset yksin.

Ihmisten – tässä tapauksessa Kurvissa mukana olleiden

nuorten – elämänkulkujen yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia elementtejä voi tarkastella polkuina. Elämänkulut eivät muodostu täysin sattumanvaraisesti tai ainoastaan yksilöiden rajoittamattomien valintojen seurauksina, vaan niitä raamittavat suomalaisen yhteiskunnan rakenteet sekä nuorille aikaisemmin karttuneet kokemukset ja resurssit. Kurvi-nuorten elämissä rakenteet viittaavat käytännössä pääkaupunkiseudun palvelu- ja koulutusjärjestelmään sekä kansalliseen maahanmuuttopolitiikkaan.³⁴ Nuorten yksilöllisistä identiteeteistä, kokemuksista ja resursseista riippumatta asema maahan muuttaneina nuorina ja monenlaisten palveluiden vastaanottajina määrittää heidän tilannettaan tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Nuorten eteen avautuu polkuja, joita pitkin kulkeminen on houkuttelevampaa ja todennäköisempää, kuin tien raivaaminen vaikeakulkuisille alueille. Toki aina joku löytää vaihtoehtoisen reitin, pysähtyy tai kääntyy takaisin. Yksilön omalla toiminnallakin on sijansa polkujen muodostumisessa.

Elämänkulkuanalyysi on paljolti juuri yksittäisten ihmisten polkujen tarkastelua niiden yhteiskunnallis-historiallisissa kehyksissä. Sosiologisissa elämänkulututkimuksissa viitataan usein C. Wright Millsin³⁵ klassiseen teesiin, jonka mukaan hyvä yhteiskuntatieteellinen tutkimus käsittelee ”yksilön elämänhistorian, yhteiskunnan historian sekä niiden ja yhteiskuntarakenteiden välisten suhteiden ongelmia”. Näin pyrin tekemään osaltani myös tässä kirjoituksessa. Lisäksi otan vakavasti Les Backin³⁶ tuoreemman huomautuksen siitä,

että yksilöiden elämänselätkut eivät kietoudu itsestään selvästi vain yhden yhteiskunnan (kansallisvaltion) rakenteeseen, vaan ovat usein globaalien valta- ja rajapoliitikoiden määrittämiä. Tämä koskee erityisen selvästi Kurvi-hankkeen nuoria.

Elämänselätkuanalyysia on jäsennetty konkreettisemmin viiden perusolettamuksen kautta³⁷. Ensimmäinen niistä on nimetty rakenteellis-historialliseksi kehykseksi viitaten juuri edellä kuvaamiini yksilöiden polkuja ohjaaviin yhteiskunnallisiin tekijöihin. Toisen oletuksen mukaan ihmisten elämänselätku on kumuloituvaa. Menneisyys vaikuttaa nykyisyyteen, kuten Samira kirjoituksen aloittavassa aineistositaatissa toteaa. Menneisyudessa karttuneet resurssit ja kokemukset tuovat joitakin polkuja näkyviin ja peittävät toisia. Kolmas oletus koskee yksilöiden sosiaalisia verkostoja. Verkostot ohjaavat ihmisten elämänselätkuja tarjoten tukea, neuvoja ja tulevaisuudenkuvia. Joillakin on tukea tarjoava perhe tai laaja tuttavapiiri, toiset ovat kenties riitautuneet perheenjäsentensä kanssa eivätkä ole kenneet muodostamaan uusia polkuja avaavia kontakteja. Neljännen oletuksen mukaan ”siirtymillä” tai ”avainhetkillä” ja etenkin niiden ajoittumisella on keskeinen merkitys ihmisten elämänselätkuluissa. Kyse voi olla maahanmuutosta nuoruusvuosina, perheellistymisestä, uuden ihmisen tapaamisesta tai oleskelulupapäätöksestä. Kurvin nuorilla monenlaisten siirtymien samanaikaisuus on tyypillistä. Viides oletus painottaa yksilöiden toimijuutta kulloistenkin mahdollisuuksien rajoissa. Ihmiset pyrkivät

vaikuttamaan omaan elämänkulkuunsa ja löytämään sellaisia polkuja, jotka johtavat heidän tavoittelemiinsa päämääriin.

Pyrin seuraavilla sivuilla ratkaisemaan asettamani tutkimusongelman lukemalla aineistojani sosiologisen elämänkulkuanalyysin tarjoamien linssien lävitse. Hyödyntämäni aineistot avaavat nuorten elämänkulkuihin useita näkökulmia. Nuorten omat kertomukset ovat muistin ja kulttuuristen ihanteiden lävitse suodatettuja tarinoita eivätkä virheettömiä kuvauksia todellisuudesta. Lisäksi joiltakin nuorilta puuttuu elämänhistorialliset kiinnikkeet läheisten ihmisten ja heidän toistamiensa tarinoiden tai valokuvien muodossa. Näillä nuorilla oli ikään kuin puutteellinen pääsy omaan menneisyyteensä, mikä teki elämäntarinan kuvaamisen kronologisena jatkumona vaikeaksi. Roolini tutkijana oli tällöin auttaa tarinan muodostamisessa ja asioiden toisiinsa kytkemisessä.

Edellisistä seikoista huolimatta nuorten kanssa rakennetut kertomukset tarjoavat selityksiä tehdyille valinnoille sekä tietoa siirtymistä ja verkostoista heidän itsensä kokemina. Sosiaalityöntekijöiden haastattelut ja keskustelut Kurvi-hankkeen ohjaajien sekä yhteistyökumppaneiden kanssa sisältävät rakenteellisempia tulkintoja nuorten elämänkulkuista. Nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset eivät puhu ainoastaan yksittäisistä nuorista, vaan katsovat heidän tilanteitaan pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmän kehityksessä.

Tutkimuksen tarkoitus ei ole ollut arvioida Kurvi-hanketta ja sen käytäntöjä. Monien muiden tämän teoksen

kirjoitusten tavoin tutkimustani voi lukea kuvauksena niistä seikoista, jotka hidastavat maahan muuttaneiden nuorten aikuisten pääsyä sinne, minne valtaosa heistä haluaa: hyvään ja vakaaseen arkeen. Esimerkiksi Burhan toivoo, että voisi ”*settle down, wake up in the morning, go to job, come back home, sleep and next morning come to work. [– –] Like normal people do*” (asettua aloilleen, harätä aamulla, mennä töihin, tulla kotiin, nukkua ja palata töihin seuraavana aamuna. [– –] Normaalien ihmisten tapaan). Parhaimmassa tapauksessa kirjoitukseni auttaa lukijaa arvioimaan Kurvi-hankkeen tarjoamien palveluiden mielekkyyttä nuorten näkökulmasta.

Keskityn seuraavassa alaluvussa (”Nuoruusvuosien ylläraja- ja elämäntapojen”) ensisijaisesti nuorten kanssa tuotettuihin aineistoihin ja pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni Kurvi-nuorten elämäntapojen yhdistävistä seikoista. Tämän jälkeen hyödynnän systemaattisemmin myös nuorten parissa työskenteleviltä ammattilaisilta kerättyjä aineistoja (”Pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmä osana nuorten elämäntapojen”) käsitellessäni nuorten elämäntapojen ohjaavia yhteiskunnallisia tekijöitä pääkaupunkiseudulla. Toisin sanoen tarkastelen nuorten kulkemista ja heidän eteensä avautuvia polkuja sekä yksilöllisestä että yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

NUORUUSVUOSIEN YLIRAJAISIA ELÄMÄNKULKUJA

Kurviin hakeutuneet ja etenkin sosiaaliasemien sinne ohjaamat nuoret ovat monella tapaa valikoitunut sekä haavoittuvassa asemassa oleva joukko (nuorten valikoitumisesta hankkeen tuen piiriin ks. tarkemmin luvut 3 ja 5). Vaarana heistä kirjoitettaessa on yhtäältä stereotyyppien ja syrjivien ajattelutapojen vahvistaminen. Toisaalta marginalisoiduista ja etnisiin vähemmistöihin luokitelluista ihmisistä kirjoitettaessa yksinomaan hyvien uutisten välittämisen tai liialliseen teoriavetoisuuteen uppoutumisen houkutus on suuri. Pysin seuravassa väistämään molemmat sudenkuopat sallimalla nuorten olla ristiriitaisia hahmoja: toimijoita ja toiminnan kohteita, heikkoja ja vahvoja sekä hyviä ja pahoja yhtä aikaa³⁸.

Ensinnäkin valtaosaa kohtaamistani nuorista määrittää ”ei-valkoisuus”. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun suurimmista maahanmuuttajaryhmistä venäläisistä ja virolaisista haastatteluaineistoissani on ainoastaan yksi esimerkki. Lähes kaikilla sosiaalityöntekijöiden hankkeeseen lähettämillä nuorilla on pakolais- tai turvapaikanhakijatausta. Toisin sanoen samankaltaiset lähtömaat ja etninen toiseus Suomessa ovat osa nuorten elämäntapojen. Monet nuorista ovat syntyneet ja kasvaneet yhteiskunnallisen epävakauden, pitkittyneiden konfliktien ja hajoavien lähiyhteisöjen keskellä Afrikassa, Afganistanissa ja Lähi-idän valtioiden alueilla sekä niiden läheisissä ”transit-maissa”³⁹. Nuorten mahdollisuudet

kouluttautumiseen ovat jääneet lapsuus- ja nuoruusvuosina heikoiksi. Esimerkkitapauksina toimivat Yasinin, Fatiman ja Mashadun muistelut.

Y⁴⁰: *Mä väitän, että en oppinut häneltä mitään. Sen takia monen asian minä opin suomeksi, kun minä tulin.*

AK: *Niin että sää oot Suomessa sitten oppinut paremmin tai pitänyt alottaa se opiskelu vähän alusta.*

Y: *Vähän alusta joo. Että osannut lukea mutta lukemista väärin oli. Että minä luen väärin, ääntäminen on todella on pahasti opiskellut, jotain semmosta.*

AK: *Opiskelitteko sitten siellä somalinkielellä kuitenkin? Et se opetus ei ollu arabiaks tai?*

Y: *Koraanissa, hän opetti somalian kielellä mutta hän ei opettanut meille, että koraanissa ymmärtäminen lauseita. Mutta vain opetti hän lukeminen meille vain.*

AK: *Okei. Niin että ulkoa opettelitte? Eikä sitä, että mitä siinä sanotaan.*

Y: *Joo. [– –] Koraanissa pitää selittää.*

(Yasin)

AK: *Minkälaisia muistoja sulla on sieltä Etiopiasta?*

F: *Oli se vähän hurja olla siellä kun kaikki ihmiset, jotka asuu, Etiopialaiset ei ne tykkää somalialaisista. Ne vaan somalialaisille: miks ootte täällä? Lähtekää teidän maahan.*

AK: *Niin et ne ei tykänny, tai et oli sellasta rasismia tai syrjintää?*

F: *Joo.*

[– –]

AK: *Niin et kaks vuotta varmaan ootte asunu [Etiopiassa]?*

F: *Joo.*

AK: *Niin just. No oliks sulla siellä mahdollista käydä koulua tai oliks sulla jotain tekemistä siellä Etiopiassa?*

F: *Ei ollut mahdollista käydä koulua. Me oltiin kotona koko ajan silleen.*

(Fatima)

Keskustelemme Masahudun menneisyydestä ja ajasta Ghanassa Mikon [Kurvin ohjaaja] kysyttyä Masahudun siellä tekemistä töistä ja suorittamista koulutuksista. Masahudu aloittaa sanomalla, että ”meidän kulttuurissa” ei ehditä tai voida opiskella. Hän viittaa meidän kulttuurilla ymmärtääkseni agraariin elämäntapaan. Masahudu kertoo kasvaneensa maanviljelijäperheessä. Maatilalla kasvatettiin aaseja ja lehmii. Tässä elämässä on aikaa vain työlle, ei koulunkäynnille.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2013)

Monet Kurvi-hankkeen nuorista ovat Suomessa tilanteessa, jossa heidän pitäisi ottaa suomalaiset ikätoverit kiinni opintopolulla uudessa kieli- ja kulttuuriympäristössä. Erään ohjaajan sanoin kiinniotto alkaa joidenkin kohdalla ”oppimaan oppimisesta”, oppimis- ja opiskelutaitojen sisäistämisestä.

Kuten edellisestä Yasinin haastattelukatkelmasta voi päätellä, asioiden muistiin painaminen ilman tulkintaa ei ole tarpeeksi. Oppimaan oppiminen vaatii aikaa, eikä kaikille riitä yhden lukuvuoden pituinen jakso valmistavissa opetuksissa⁴¹ tai kotouttamiskoulutuksissa.

Toisekseen nuorten elämänkulkuja yhdistää samanaikainen siirtymä maahanmuuton muodossa. Valtaosa aineistojeni nuorista on muuttanut Suomeen viimeisinä peruskouluvuosina tai oppivelvollisuusiän juuri päätyttyä. Maahanmuuttotutkijoiden teknisin termein nuoret edustavat sukupolvea 1.25, ihmisiä, jotka ovat kokeneet maahanmuuton ikävuosina 13–17⁴². Nuoruusvuosina tapahtuvan maahanmuuton on kerta toisensa jälkeen osoitettu asettavan nuoret haasteelliseen asemaan erityisesti kouluttautumisen ja työllistymisen näkökulmista⁴³.

Kurvi-nuoret ovat muuttaneet Suomeen iässä, jossa tulisi jo osata paljon ja oppia kovalla vauhdilla lisää. Heiltä odotetaan yhtä aikaa kielen ja sen sisältämien abstraktien käsitteiden omaksumista, palvelujärjestelmän tuntemusta, koulumaailmaan ja paikallisiin nuorten vertaiskulttuureihin sopeutumista sekä mahdollisesti myös omien lähiyhteisöjen arvostusten ilmentämistä. Päällekkäisissä ja osin eri suuntiin vievissä siirtymissä onnistuminen on vaikeaa, jos suomalaisen yhteiskunnan poluilla tarvittavia suunnistusvälineitä on tартunut matkaan niukasti. Haastattelemani Afganistanista muuttanut Cheydan kuvaa aikaisempaa koulunkäyntiään Suomessa seuraavasti:

Niin mun mielestä meidän piti jäädä vähän enemmän aikaa siellä maahanmuuttajien koulussa. Tai niinku opiskella sitä Suomen kieltä. Koska nyt, siis mulle joskus tulee mieleen, et sillón kun mä olin yläasteella. Mä en tajunnu mitään mistään. Mää vaan istuin ja tuijotin koko ajan. Vaik kyl mää osasin puhuu Suomea mut ei ehkä niin hyvin, et mää ymmärtäisin kaiken, ne koulujutut. Ja sit oli, saatiin tosi huonosti ne tiedotuksetkin. Et piti olla vähän enemmän ne tukiovetukset. Kun oli käyny vaan puol vuotta opiskellu sitä suomen kieltä. Eihän voi niinkun... yhtä hyvin niinkun nää muut suomalaiset, jotka on käyny niinku kuus vuotta sitä koulua. Ja yläaste oli mulle tosi vaikee. Mut sitten kävin yläasteen jälkeen kymppiluokkaa. Se oli ihan hyvä. Vasta sillón mää tajusin tai ymmärsin koulujutuista. Ennen sitä kolme vuotta en. [– –] Mää joskus ihmettelen, et miten mä pääsin koulusta läpi (naurahtaa). Et kun mää en tajunnu mitään. Sit just sen takia mulla oli tosi paljon poissaolojakin. Kun ei ollu kiva olla siellä.

(Cheydan)

Moni muukin haastattelemanuori käyttää Cheydanin kanssa samankaltaisia ilmaisuja ”vain” istumisesta, kuuntelemisesta, nyökkäilystä ja tuijottamisesta. Vuorovaikutus opettajien, viranomaisten tai muiden auttavien aikuisten kanssa on muodostunut helposti yksisuuntaiseksi, eikä nuorilla ole useinkaan ollut käsitystä siitä, mitä on tekeillä tai miten

kulloinkin käsitellyt asiat liittyvät toisiinsa. Cheydan on siitä poikkeuksellinen Kurvin asiakas, että hän puhuu epätietoisuudestaan menneessä aikamuodossa. Osin aikaisemmissa elämänvaiheissa karttuneiden resurssien (tukea ja neuvoja tarjoava perhe sekä laaja tuttavapiiri), mutta myös monia muita aineiston nuoria aikaisemmin tapahtuneen maahanmuuton seurauksena Cheydan elää pitkälti sellaista elämää, kuin hieman yli 20-vuotiaan naisen oletetaan Suomessa elävänkin. Hän suorittaa toisen asteen opintoja ja työskentelee samalla osa-aikaisesti.

Valtaosa aineistojeni nuorista puhuu Cheydanin kanssa samoista asioista mutta preesensissä. He ovat parikymppisiä aikuisia vailla peruskoulun päättötodistusta tai paikkaa suomalaisilla työmarkkinoilla. Monikaan heistä ei ole asemassa, jossa he itse haluaisivat olla tai jossa heidän ikäistensä nuorten aikuisten odotetaan olevan. Toisin sanoen he kokevat olevansa aikuisia, jotka jäävät nuoren tai jopa lapsen asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa: ”*Mä oon aikuinen. Joskus mä näen, että ihmiset näkee, että mä oon lapsi. Ne luulee, että mä en tiedä mitään tai ymmärrä mitään.*” (Faisal)

Useat nuorisotutkijat ovat esittäneet, että oletetusta ja institutionaalisesta elämäntilasta poikkeaminen tuottaa vaikeuksia⁴⁴. Valmiiksi tallatuilta poluilta poikkeaminen ei ole suotavaa⁴⁵. Monet aineistojeni nuoret pyrkivätkin kiivaasti ottamaan pitkiä harppauksia varvikkojen kautta näköetäisyydellä oleville poluille. Käytännössä tämä tarkoittaa pyrkimystä päästä mahdollisimman nopeasti aikuisen asemaan.

Etenkin naisilla aikuistuminen liittyy perheen perustamiseen ja lapsien hankkimiseen. Miehillä aikuisuudessa on ensisijaisesti kyse vakituisen työpaikan löytämisestä.

Petra [Kurvin ohjaaja] jatkaa nuorista naisista ja heidän erityisestä asemastaan. Kurvissa olevien näkökulmasta jo parikymppisenä pitäisi olla perhe ja pian lapsiakin. Kun tässä tilanteessa koulut ovat käymättä, asettuvat vaatimukset monella tapaa ristiriitaisiksi. Petran mukaan koulutuksen koetaan kestävän liian pitkään, minkä jälkeen perheen perustaminen olisi liian myöhäistä.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2014)

Rashid [Kurvin ohjaaja] korostaa aluksi, että nuori on joutunut kokemaan kaksi karvasta pettymystä työharjoitteluiden suhteen. Ensimmäinen varastoduuni kariutui trukkikortin puutteeseen. Varastohommiin ei kuulemma muutenkaan palkata harjoittelijoita, vaan suoraan työntekijöitä. Toinen pettymys kävi Kiurumäen nuorisotalolla, johon ei päässytäkään harjoitteluun joidenkin hallinnollisten muutosten tai epävarmuuksien vuoksi. Joka tapauksessa nuori haluaa edelleen kovasti töihin ja on itse aktiivinen asiassa. Koulun penkki ei häntä kuulemma innosta. Tähän liittyen Rashid toteaa, että pojalle on tulossa vauva, joten hän ottaisi vastaan ”minkä tahansa duunin”.

(Kenttäpäiväkirja, syksy 2012)

AK: Joo. Käviksää sitten, sä olit varmaan sen yhden vuoden siellä Niittyvuoren koulussa, eks niin? Se valmistava luokka.

S: Mmm. Sen jälkeen kaksi luokkaa suoritin, sen jälkeen mä jouduin ysiluokkakin. Mut mun ikäiset kaikki oli niinku jossain ammattikoulussa ja jossain. Sit mä sanoin: en mä jaksu niinku... siis en mä jaksanut opiskella niitten kaa. Pienten kaa.

(Stojan)

Osa haastatelluista vaikuttaa turhautuneelta siitä, että omalle aikuisuudelle on vaikea saada tunnustusta suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen palvelujärjestelmän piirissä. Asetelma näkyi kärjistyneesti osallistuessani Kurvi-hankkeen järjestämään työnantajien ja maahanmuuttajanuorten tapaamiseen. Aikuisuuden status ei ole sidottu ainoastaan biologiseen ikään.

Tullessamme hotellille on seminaarisalin aulassa joi-takin nuoria naisia ottamassa ihmisiä vastaan. He kät-televät paikalle saapuvat aikuiset eli yritysmaailman edustajat sekä ohjaajat ja opettajat. Lisäksi nimilaput on tehty samaiselle porukalle valmiiksi. Nuoret ja minä väsäämme omamme. Varsinkin yritysmaailman edustajat ovat paikoitellen yhtä nuoria tai nuorempia kuin tässä maahanmuuttajanuoriksi nimetyt.

(Kenttäpäiväkirja kevät 2013)

Vielä tavoittamaton aikuisuuden asema suomalaisessa yhteiskunnassa tai oman lähipiirin silmissä (esim. odotukset rahan lähettämisestä lähtömaihin) johtaa helposti kiirehtimiseen ja nopeiden, ehkä lyhytjänteisten valintojen tekemiseen. Kurvin ohjaajat ovat toistaneet minulle useita kertoja, kuinka joidenkin hankkeessa mukana olevien nuorten on vaikea motivoitua pitkäjänteiseen opiskeluun tai edetä hiljalleen sosiaaliseen nousuun johtavia polkuja. Ulospäin harkitsemattomalta ja paikoin tempoilevalta vaikuttavassa toiminnassa on nähdäkseni kyse edellä kuvaamistani sukupolvisista seikoista – sekä ”maahanmuuttosukupolvesta” että ristiriidasta koetun ja yhteiskunnallisen iän välillä. Tarjolla olevia (koulutuksellisia) polkuja ei malteta edetä hitaasti, vaan turhaudutaan tai harpotaan polulta toiselle kosteikkojen ja kivikkojen kautta. Nuoret aikuiset, joista monet ovat selviytyneet aikaisemmassa elämässään jopa perusturvallisuutta ja -tarpeita uhkaavista ajanjaksoista, joutuvat täysin uudenlaisten vaikeuksien eteen luoviessaan kohti aikuisuutta suomalaisen yhteiskunnan kiemurtelevilla poluilla.

Suomalaista yhteiskuntaa on luonnehdittu jälkimoderniksi. Polkumetaforan näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että erilaisia, eri suuntiin johtavia ja keskenään risteäviä polkuja on runsaasti. Enää ei kuljeta muutamaa leveää väylää pitkin kohti ennalta tiedettyä päämäärää, vaan ihmiset joutuvat jatkuvasti tekemään valintoja. Vastuu näiden valintojen onnistumisesta kasautuu yksilöille ja heidän perheilleen tai muille lähiyhteisöille.⁴⁶ Sosiologi Pat Allatin⁴⁷ mukaan

jälkimodernissa maailmassa erityisesti perheiden merkitys korostuu nuoria tukevana ja eteenpäin työntävinä voimina. Sosiologiassa vanhempien katsotaan yhtäältä tukevan nuoria vastoinikäymisten edessä ja toisaalta välittävän (tietoisesti ja tiedostamatta) arvostuksia sekä tietoja onnistuneiden polkujen muodostamista varten ^{48, 49} Niin merkityksellisiä kuin nämä perheiden tehtävät ovatkin, paljastavat Kurvi-hankeessa kerätyt aineistot nuorten perheiden ja läheisyyden merkityksistä myös muita ulottuvuuksia.

Kolmas monien Kurvi-nuorten elämänskultuureja yhdistävä seikka kytkeytyy heidän läheisyytensä haurauteen. Monta kertaa he joutuvat suunnistamaan suomalaisen yhteiskunnan poluilla ilman vanhempien, puolisoitten tai muiden läheisten tukea: ”Petra [Kurvin ohjaaja] kertoo nuoresta naisesta, joka soittaa hänelle aina, kun on huono hetki. Viimeisin puhelu kesti puoli tuntia. Petran mukaan nuorella ei ole muita kenelle soittaa.”⁵⁰ Alla oleva tiivistys työntekijäpalaverissa kerrotusta Marouanen tilanteesta on aineistoissani tyypillinen.

Seuraavaa nuorta kutsutaan Marouaneksi. Hänellä ei ole koulutusta mutta nyt on paikka Nokkolan aikuislukiossa, jossa hän suorittaa peruskoulua. Marouane on asunnoton, mutta saattaa muuttaa setänsä luokse asumaan. Hän etsii koko ajan töitä ja odottaa päätöstä perheenyhdistämisestä koskien omaa äitiään. Kaisa [Kurvin ohjaaja] toteaa kokemukseensa perustuen, että äitiä ei tulla Suomeen saamaan. Odotus tarkoittaa

Rashidin [Kurvin ohjaaja] mukaan myös sitä, että kielteisen päätöksen tullessa mies muuttaa mahdollisesti Ranskaan, missä on asunut aikaisemminkin. Toinen vaihtoehto hänellä on kuulemma lähteä Tansaniaan. Rashidilla on ollut vaikeuksia saada Marouanesta otetta, mutta välillä hän saattaa tulla oma-aloitteisesti käymään tai ottaa yhteyttä.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2013)

Viranomais- ja järjestökentällä on puhuttu paljon yksintuleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista ja heidän haavoittuvuudestaan. Myös tutkijat ovat tarttuneet yhä hanakammin tähän tematiikkaan⁵¹. Kurvinkin tukeen valikoituneissa on joi-takin yksin alaikäisenä Suomeen esimerkiksi salakuljettamalla päätyneitä nuoria. Aivan olennaista on kuitenkin huomata, että aineistojeni nuoria ei leimaa niinkään yksin tuleminen, vaan yksin eläminen. Tutkimus on tehnyt ainakin itselleni näkyväksi aiemmin tunnistamattoman ja vaikeassa asemassa olevan ryhmän: seurassa tulleet mutta sittemmin yksin jää-neet. Käytännössä tämä tarkoittaa Euroopan unionin ulko-puolisten maiden lapsia ja nuoria, joiden muutto Suomeen on sallittu perhesiteen perusteella. Perheside tarkoittaa aineistois-sani usein setiä, tätejä tai muita aikuisia ja heidän perheitään. Lisäksi kyse voi olla esimerkiksi isästä, joka on perustanut Suomessa uuden perheen pitkittyneen lupaprosessin aikana. Toisin sanoen monet aineistojeni nuorista ovat muuttaneet Suomeen tullakseen osaksi heille uusia perheyhteisöjä, eivät

palatakseen aiemmin yhdessä olleeseen perheeseen.

Monet aineistojeni nuorista ovat eläneet varsin erityisissä perhejärjestelyissä Suomessa olonsa aikana. Jotkut ovat kokeneet ulkopuolisuutta esimerkiksi osana tädin, tämän miehen ja heidän biologisten lastensa tai isän, uuden vaimon ja heidän yhteisten pikkulastensa muodostamia perheyhteisöjä. Haastattelemieni nuorten näkökulmasta tällainen ulkopuolisuus asettaa heidät haavoittuvaan asemaan erityisesti riitalanteissa ja asuntojen käydessä ahtaaksi. Useimmiten nuoret ovat päättäneet lähteä itse, mutta äärimmillään he ovat joutuneet hädetyiksi.

Y: Tädin aviomiehellä oli riita minun kanssa ja minun, muut kasvatuslapset mukana. Sitten meillä oli sosiaalivirasto pyytä, että mulle etsitään oma koti tai joku semmonen lastensuojelupaikka. He ei suostunut, ei kuunnellut minua. Mutta kesti ehkä... Viisi kuukautta kesti, että pääsin...

AK: Asuitko sää sit sen aikaa sun tädin ja hänen miehen...

Y: Välillä asuin tädin kanssa, välillä asuin kavereiden kanssa. Vaihtelevaa. Mutta sen jälkeen pari, kesän aikana heinäkuun tai kesäkuun lopussa... mää asun SPR joku asunto. Joka aina on auki.

(Yasin)

M: Ja sitten hän [isä] potki kotoa. Mä luulen, mää asun kolme kuukautta [asuntolassa]. Mä en tunne ketään

Suomessa tai Helsingissä. Ja menen, mä tiedän sen sosiaaliviraston.

AK: Niin että sää jouduit lähtemään kotoo pois. Se on varmaan aika hurja tilanne.

M: Joo, tosi. Mä muutin se päivä kun tulee uusi vuosi. Kaupunki on tosi hankala ja... sosiaali, se anto vain yksi paperi. Minä sitä... menen... se on paikka lähellä Veikkola. Mä tulen sinne kello viisi. [– –] Mä heräsin kello yhdeksän. [– –] Ja mä tulen [taas seuraavana päivänä] kello viisi.

(Mousse)

On sitten taas niitä, jotka on täysin yksin täällä Suomessa. Et on perheenyhdistämisellä tullut, mut sit onkin välit isään katkennu, isä on muuttanu pois, sit sä ootki kaikkine ongelmies täysin yksin täällä puolikielitaidottomana. Siin tulee kyl sit meidän palvelurepertuaari koetukselle.

*(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu,
kevät 2013)*

Maahanmuuttajaperheiden kohdalla puhutaan paljon ”eritahtisen kotoutumisen” aiheuttamista jännitteistä sukupolvien välillä lasten sisäistäessä vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja normit vanhempiaan nopeammin⁵². Eritahtisen kotoutumisen katsotaan johtavan helposti vanhempien pelkoon lastensa liiallisesta ”suomalaistumisesta” ja vääränlaisten tapojen (esim. pukeutuminen ja päihteiden käyttö) oppimisesta. Näin

maahan muuttaneiden vanhempien kontrollipyrkimykset ja nuorten sosiaalistuminen suomalaisiin nuorisokulttuureihin johtaisivat perheiden sisäisiin konflikteihin. Aineistojeni nuorten kohdalla perheiden sisäisissä konflikteissa on kuitenkin ensisijaisesti kyse jo alun perin hauraista suhteista ja konflikteille altistavista lähtötilanteista. Haastattelemieni nuorten mukaan kyse on vain harvoin heihin kohdistetuista epäluuloista tai kunnollisuuden puutteista. Huomattavasti useammin he kertovat saamastaan huonosta kohtelusta, huoltajiensa päihteiden käytöstä tai jopa väkivaltaisuudesta.

Suomessa olevien lähisuhteiden katkeaminen tarkoittaa pahimmillaan asunnottomaksi jäämistä. Lähisuhteiden hauraus lieneekin yksi selitys maahanmuuttajanuorten muita ryhmiä suuremmille asunnottomuusluvuille⁵³. Kannattelevien ja Suomessa olevien lähisuhteiden puuttuessa vaihtoehdoksi jää joko viranomaisapuun tai mahdollisiin kavereihin turvautuminen. Koska pääkaupunkiseudun viranomaiset ovat varsin kyvyttömiä avustamaan asunnon järjestämisessä, näyttää monen valintana olevan kaverit.

A: Mä asunto... Asun minun kaveri joskus (epäselvä kohta). Joskus kurdilainen poika, joskus Kellomäessä mä asuin.

AK: Joo. Tota asuitko sää jossain vaiheessa siinä Pajalassa, aikasemmin?

A: Ei. Joo, Pajalassa.

AK: Mutta et asu enää.

A: En. Mutta joskus viikonloppuna mä menen sinne.

AK: *Joo. Asuuks siellä joku sun kaveri sitte?*

A: *Ei. Siellä asuu minun... sedän vaimo.*

(Abdi)

Kaisa [Kurvin ohjaaja] kertookin tytöstä, josta oli edellisessä tiimipalaverissa eniten huolissaan (vailla asuntoa, raskaana ja vaikeasti tavoitettava). Tyttö kuulemma ”menee tuolla pitkin pääkaupunkiseutua kassinsa kanssa”.

(Kenttäpäiväkirja, syksy 2012)

Luotettavien ja asunnon omaavien kavereiden puuttuminen tarkoittaa sitä, että omaisuutta on kannettava jatkuvasti mukanaan. Joillekin on kuitenkin mahdollista säilyttää tavaroitaan hyvän ystävän asunnon nurkassa ilman pelkoa niiden katoamisesta. Asunnottomuus ja luotettavien ystävien puute altistaa monenlaiselle sorrolle myös aikuisten taholta. Aikuiset asunnon haltijat saattavat tarjota majoittumismahdollisuutta erilaisia palveluja vastaan. Varsin monella haastattelemallani nuorella oli huonoja kokemuksia heille vieraiden aikuisten alivuokralaisena olemisesta – tai erilaisista väliaikaismajoituksista.

K: *Mä en tunne [ketään], mä olin ihan yksin siinä [– –]
Ja ihan pelottavaa. Joskus ei voi tietää, niin vaikee tilanne.
[– –] Joku kaveri sano, että haluatko tulla mun kotiin. Että
sama kun mun perhettä silleen. [– –] Me tehtiin hänelle*

työtä. Sitten hän haluaa mennä töihin ja kotona siivotaan. Me tehtiin siellä ja en mä halunnut olla yksin silleen.

[– –]

AK: Niin asuuttko te niinku kahdestaan vai oliko siinä muitakin ihmisiä?

K: Ei. Hänen lapsia kaikki.

AK: Niin et hän oli vanhempi nainen, jolla oli perhe ja lapsia?

K: Joo. Niin paljon lapsia hänellä. Olen tehnyt kaikki kotona siivonnut. [– –] muutin heti, kun mä sain oleskeluluvan.

(Khadija)

Mikon [Kurvin ohjaaja] mukaan kaveri ”pitäs auttaa itsenäisen elämän alkuun”. Burhan oli saanut asunnon forenomilta mutta viihtyy siellä korkeintaan välttävästi. Häntä kuulemma pelottavat isot virolaiset raksamiehet. Isä ei ota poikaa takaisin ja äitipuolen asunto menee remonttiin.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2013)

Hauraiden lähisuhteiden lisäksi monilla aineistojeni nuorista on varsin ohuet kiinnikkeet sekä Suomessa oleviin etnisiin vähemmistöryhmiin että niin sanottuun kantaväestöön. Heidän tärkeimmät suhteensa kantaväestöön saattavat muodostua Kurvin ohjaajista tai viranomaisista, eikä heillä välttämättä ole kannattelevia suhteita ”omanmaalaisiin” aikuisiin tai sukulaisiin: *”Ohjaajat korostavat sosiaalisten verkostojen*

puutetta. Etenkin 'avainhenkilöiden' puute tuntuu vaivaavan näitä verkostoja."⁵⁴ Tärkeimmiksi suhteiksi muodostuvat monta kertaa kaverit, serkut tai sisarukset, jotka saattavat itsekin olla samankaltaisessa asemassa. Nuorten tilannetta voi siten kuvata "yhteisöllisen disintegraation" käsitteen avulla⁵⁵. Joiltakin nuorilta puuttuu sellaiset merkitykselliset ja läheiset sosiaaliset suhteet, jotka sitoisivat heitä johonkin yhteisöön sekä sen tarjoamaan turvaan ja normeihin. Aineistojeni nuorten kohdalla ei siten ole kyse opituista köyhyyskulttuureista tai liiallisesta kiinnittymisestä vähemmistöetnisyyksiin, vaan päinvastoin, kaikkinaisesta sosiaalisaation puutteesta ja irrallisuudesta.⁵⁶

M: *Ja joskus mä nään mun serkun.*

AK: *Et sen kanssa oot joskus?*

M: *Joo. Ja mun isä on tosi vaikee mulle.*

AK: *Joo. No se on tosi ikävää. No sulla ei oo sitten, sulla ei oo sitten Suomessa muita vaikka somaliasta tulleita ihmisiä, kenen kanssa sää oisit yhteydessä?*

M: *Ei.*

(Mousse)

Sit sillon perheen kanssa oli ongelma. Siitä jälkeen mä en oikeesti oo mitään. Siitä jälkeen mä tulin ihan yksinäiseks. Ja pitäis sit hoitaa omista asioista. Onneks mä sain Kurvista jotain apua.

(Fatima)

Yhteiskuntatieteellisessä hyvinvointitutkimuksessa läheisiä tai kannattelevia sosiaalisia suhteita on pidetty ensiarvoisen tärkeinä tarkasteltaessa ihmisten kykyä selviytyä vastoin-käymisistä⁵⁷. Yhteisöllinen disintegraatio tai irrallisuus voi aiheuttaa vihamielistä suhtautumista kovalta vaikuttavaa maailmaa ja muita ihmisiä kohtaan. Irrallisuus johtaisi siten ylikorostuneeseen riippumattomuuden tavoitteluun tilanteessa, jossa ”kehenkään ei kuitenkaan voi luottaa”⁵⁸. Pahimmillaan elämänkulun kulttuuriset ja sosiaaliset kiinnikkeet purkautuvat ja jäljelle jää yksilöllisten etujen tavoittelu. Tämänlainen asennoituminen saattaa johtaa harkitsemattomiin valintoihin ja ahdingon syvenemiseen entisestään.

I want to continue my life myself. I live alone, I'll get a job and you know, just like normal life, myself. And I don't need anyone's help for anything. Because I want to continue myself alone. [– –] We don't have a relation anymore. I don't have any relationship with my father anymore. He don't contact me. I'm just alone at the time. I don't have anybody. I'm doing everything myself. [– –] I don't have friends at the time. I don't deal with my old friends that much.

(Haluan jatkaa elämäni yksin. Elän yksin ja etsin työn ja elän normaalia elämää itsekseni. En tarvitse kenenkään apua mihinkään, koska haluan jatkaa yksin. Minulla ja isälläni ei ole enää mitään suhdetta. Hän ei ota minuun yhteyttä. Olen yksin tällä hetkellä.

Minulla ei ole ketään. Teen kaiken yksin. [– –] Minulla ei ole ystäviä tällä hetkellä. En ole vanhojen ystäväni kanssa kovinkaan paljon tekemisissä.)

(Burhan)

Edellisen kaltainen melko äärimmäinen itsellisyys on kuitenkin harvinaista aineistoissani. Yhteisöllisesti irrallisimmat nuoret eivät oletettavasti ole kovin alttiita ottamaan vastaan myöskään kansalaisjärjestöjen tarjoamaa tukea. Kurvin työntekijöitä paljon puhuttaneissa ”nuorten katoamisissa” voikin olla osaltaan kyse kaikkinaisesta epäluottamuksesta ja ylikorostuneesta riippumattomuuden tavoittelusta. Edellä siteeraamani Burhan liittyi kadonneiden nuorten joukkoon joitakin kuukausia haastattelumme jälkeen.

Nuorten lähisuhteet eivät kuitenkaan rajaudu Suomen rajojen sisäpuolelle. Äitien, isien, isovanhempien tai puolisoiden kyky antaa konkreettista apua tuhansien kilometrien päästä voi olla rajallinen, mutta emotionaalista tukea on monta kertaa saatavilla. Hyvän elämän ja tulevaisuuden tavoittelu saavat merkityksensä näistä suhteista.

S: Jos jotain mä oon tietysti surullinen jotain. Sit itse asiassa mä soitan äidille, vaikka puhun kymmenen minuuttia hänelle täällä...

AK: Niin se auttaa.

S: Joo. Et mä kerroin hänelle... Mutta sit se vaan joskus auttaa ja joskus ei. Mut tilanne... miltä se näyttää, että

hän ei tiennyt ja. Mä muistan, et monet asiat mennyt vaan, et mä itkin siellä. Mitä mä teen. Sit se vaan, et se neuvo. Et mahtavaa mitä hän kertoo sit. Tuntu vaan hyvältä, et mä kerroin, et se on turvallisuus. Et nyt ei se mee eteenpäin. Se on tosi turvallista.

(Safiya)

On tärkeää huomata, että jopa kuolleet lähiomaiset voivat toimia kannattelevana tai motivoivana voimana: ”*Manucho toteaa, että isä oli hänelle kaikki, vaikka ei usein fyysisesti läsnä ollutkaan. Lisäksi hän kertoo, että sittemmin kuollut isä kannusti häntä aina opiskelemaan ja tätä toivetta hän aikoo Suomessa toteuttaa.*”⁵⁹ Olennaista näyttää siten olevan se, minkälaiset nuorten lähisuhteet ovat tai olivat laadultaan. Suhde esimerkiksi toisella puolella maapalloa elävään tai menehtyneeseen vanhempaan muodostuu kannattelevammaksi, kuin katkennut suhde samassa pääkaupunkiseudun lähiössä asuvaan lähiomaiseen.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN KOULUTUS- JA PALVELUJÄRJESTELMÄ OSANA NUORTEN ELÄMÄNKULKUJA

On ensisijaisen tärkeää muistaa, että Kurvi-nuorten elämänpolut muovautuvat paljolti suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa. Varvikkoihin ajautumisissa tai hitaissa siirtymissä ei siten ole kyse vain yksilöiden ”vääristä” maahanmuuttoajoista, puutteellisista resursseista, irrallisuudesta

tai huonoista valinnoista. Kurvin nuoret ovat muuttaneet 2000-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan, jota määrittää yhä vahvasti pohjoismainen ja universalistinen hyvinvointivaltiomalli⁶⁰ mutta myös siihen kohdistuneet muutokset 1990-luvulta lähtien. Hyvinvointivaltion turvaverkkojen silmäkoon on väitetty suurentuneen⁶¹, ja väestön ikääntymisen on ennakoitu kaventavan koulutus- ja palvelujärjestelmän rahoituspohjaa entisestään⁶².

Useat tutkijat ovat esittäneet, että hyvinvointivaltion rapautuminen on yhteydessä yhtäältä lisääntyneeseen eriarvoisuuteen ja toisaalta ideologiseen murrokseen. Tiivistetysti eriarvoistumista voi kuvata polarisaatioksi: yhä suurempi osa ihmisistä (myös nuorista) voi yhä paremmin, mutta huono-osaisuus ja hyvinvoinnin vajeet kasautuvat pienelle ja äänettömälle väestöryhmälle⁶³. Ideologinen murros viittaakin siihen, että tämänkaltaisen polarisaatio ja sitä vauhdittava hyvinvointijärjestelmien purkaminen olisivat tulleet helpommaksi hyväksyä. On väitetty, että Suomessa on 1990-luvun jälkeen siirrytty mukaan ottavasta hyvinvointipolitiikasta poikkeavuutta ja köyhyyttä ulossulkevaan riskipolitiikkaan^{64, 65}. Käytännössä tämä tarkoittaa lisääntyntä kontrolli- ja leikkauspolitiikkaa, esimerkiksi sosiaaliturvan kaventumista, perusturvan vastikkeellisuutta, koventuneita rangaistusvaatimuksia ja maahanmuuttopolitiikan kiristymistä.

Varsin konkreettinen ja eittämättä monien aineistojeni nuorten elämäntapoihin heijastuva suomalaisen

yhteiskunnan murros koskee työmarkkinoita. Rikkaille jälkitekitoille maille ominaisesti suorittavat ja vähän koulutusta vaativat työtehtävät ovat vähentyneet myös Suomessa. Lisäksi monenlaiset epävarmuudet eritoten nuorten ikäluokkien keskuudessa ovat lisääntyneet määräaikaisten työsuhteiden ja vuokratyösopimusten yleistymisen myötä.⁶⁶ Pitkittynyt taantuma on pitänyt osaltaan työttömyyden korkeana. Samanaikaisesti julkisen sektorin työllistämisvastuu on vaihtunut valtionhallinnon tehostamisohjelmiksi, työttömien aktivointipolitiikaksi ja työttömyysetuisuuksien heikennyksiksi. Toisin sanoen työvoiman kysynnän lisääminen on korvautunut pyrkimyksellä kasvattaa edelleen sen tarjontaa ohjaamalla ihmisiä avoimille työmarkkinoille.⁶⁷ Lopputuloksena työmarkkinoita leimaa pysyväisluonteinen ja melko korkea työttömyysaste sekä kasvava joukko epävarmoissa työsuhteissa olevia ihmisiä. Nuorten lisäksi maahan muuttaneet ihmiset ovat yllidustettuina näissä joukoissa.⁶⁸

Edellä kuvatut suuret kehityskulut määrittävät eittämättä myös aineistojeni nuorten elämäkulkuja. Maahanmuuttopolitiikkaa lukuun ottamatta tämänkaltaiset makrotason teemat näkyvät kuitenkin vain epäsuorasti mikrotason aineistoissani. Nuorten sekä hanke- ja sosiaalityöntekijöiden puheista on helpompi tehdä tulkintoja pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmästä nuorten elämäkulkujen kehystäjänä.

Yksilöllisten elämäkulkujen ja yhteiskunnallisten rakenteiden yhteenkietoutuminen kirkastuu tarkasteltaessa

pääkaupunkiseudun koulutusjärjestelmää aineistojeni nuorten näkökulmasta. Suomalainen koulutusjärjestelmä tunnetaan Pisa-menestyksestä, tasalaatuisesta opetuksesta ja eteenpäin vievien siirtymien tarjoamisesta⁶⁹. Osin vähäisistä koulutushistorioista ja nuoruusvuosina tapahtuneesta maa-hanmuutosta johtuen monet aineistojeni nuoret ovat kuitenkin jääneet tämän hyväksi havaitun järjestelmän ulkopuolelle. Rekisteriaineistoihin perustuvissa selvityksissä monet Kurvi-hankkeen asiakkaista luokiteltaisiin koulutuksen ulkopuolella oleviksi, vaikka käytännössä näin ei ole. He tekevät peruskouluopintoja aikuislukioissa tai muissa opistoissa, opiskelevat valmistavissa koulutuksissa tai ovat erilaisilla kieli- ja työvoiman aktivointikursseilla. Virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolinen opiskelu tarkoittaa samalla sitä, että nuoret eivät ole oikeutettuja opintoetuuksiin.

Edellä kuvatut seikat eivät kuitenkaan ole olennaisimpia aineistojeni nuorten elämänskulkujen muodostumisen näkökulmasta. Olennaisinta on järjestelmän ulkopuolelle jäämisen itsessään ja sen seuraukset eteenpäin johtavien polkujen muodostumiselle. Virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuoliset opistot, kurssit ja hankevetoiset valmistavat koulutukset muodostavat pääkaupunkiseudulla varsin sirpaleisen kokonaisuuden.⁷⁰ Tämän ovat havainneet myös nuorten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät: *”Ja sit nää valmentavat koulutukset on hyviä mut [– –] et ne käy näitä juttuja niinku peräjälkeen, mut tuleeks niistä oikeesti semmosia konkreettisia työllistymismahdollisuuksia sitten.”* Kurvin ohjaajat puhuivat

esimerkiksi järjestelmän ”flipperimäisyydestä” ja siitä, että ”mennään vain kurssilta toiselle”. Seuraava katkelma Fatiman haastattelusta kirkastaa edelleen koulutuskentän sirpaleisuutta. Virallisen koulutusjärjestelmän eteenpäin vievät tied muuttuvat mutkaisiksi poluiksi tai ryteiköiksi.

AK: *Mitäs sää oot sit pitänyt siitä, kun sää oot nyt käynyt melkein kolme vuotta siellä koulussa, eks niin?*

F: *Siis missä koulussa?*

AK: *Tuolla Educorissa.*

F: *En ole. Se loppu niinku puolen vuoden jälkeen. Mä aloitin taas (epäselvä sana). Suomen kielen kurssille mä menin.*

AK: *Niin se oli se puol vuotta?*

F: *Joo.*

AK: *Ja sit sää alatit käymään peruskoulua, eks niin? Vai jotain...*

F: *Mä kävin Suomen kielen kurssia, eli Vaahtelan aikuisopistoa. Ja sen jälkeen taas, mä rupesin aloittamaan toi mava. Niin kun mä valmistun mava, sitten mä haen toi yleinen kielen tutkinto -koulutus. Sen jälkeen mä aloitan ton perusopetuksen.*

AK: *Joo, okei. Niin just.*

F: *Peruskoulun. Mä kiertelen ensin niinkun... muita kouluja.*

(Fatima)

Havaintoni ei ole uusi. Etenkin suurimmista kaupungeista löytyy pirstaleinen joukko kenties keskenään kilpailevia koulutuksen tarjoajia. Esimerkiksi Turussa vuosina 2008–2011 toteutetun VaSkooli-hankkeen yksi keskeisistä johtopäätöksistä koski juuri valmistavien koulutusten villiä kenttää⁷¹. Sekä VaSkoolissa että myöhemmin Oulussa toteutetussa Mano-hankkeessa⁷² keskeiseksi kehittämiskohteeksi valikoitui maahanmuuttajanuorten siirtymien helpottaminen paikallisilla koulutuskentillä. Ainakin VaSkooli-hankkeen loppuraportin mukaan Turussa kyettiin lopulta luomaan sirpaleisesta ja mutkikkaasta järjestelmästä selkeämpi ja nuorten koulutusuria edistävämpi kokonaisuus⁷³.

Pääkaupunkiseudun vastaava koulutuskenttä lienee vaikeammin haltuun otettavissa ja muovattavissa. Tarjontaa on paljon ja hyvä ohjaus voi toki auttaa löytämään juuri itselle sopivan koulutusmuodon. Tarjonnan runsauden käänköpuoli on kuitenkin ilmeinen: harva tuntee jatkuvasti muuttuvaa kenttää riittävän hyvin.

Ja tuntuu, et on hirveen vaikee kertoo niistä. Et sen verran vähän aikaa on ite ollu, että toi kenttä tuntuu ihan sirpaleiselta. Et miten niinku ihmiset löytää. [–] Tuntuu, et niitä mahdollisuuksii ja ihme lyhenteitä ja paikkoja [on paljon]. Mitä kautta niihin paikkoihin haetaan, niitä on miljoona.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu,
kevät 2013)

Varsinkin hiljattain maahan muuttaneille nuorille itselle sopivimpien vaihtoehtojen löytäminen voi olla vaikeaa. Joskus on niin, että valintojen runsauden kanssa jää yksin. Pienillä resursseilla toimivien koulutusten järjestäjien mahdollisuudet panostaa ohjauspalveluihin ovat niukat. Mousse kuvasi aikuislukionsa vähäistä ohjausta ja sen aiheuttamaa epävarmuutta opintojen suunnittelussa tai harjoittelupaikkojen löytämisessä seuraavalla tavalla: ”*Aina [pitäisi] kysyä, mikä sun tilanne on ja miksi sinä et halua mennä eteenpäin, miksi sä et ota tätä kurssia, miksi sun tämä kurssi on huono. Pitää kysyä. Mutta ei kukaan kysy.*”

Vähäisten ohjausresurssien vastapainona monilla nuorilla on erinomaisia kokemuksia yksittäisistä opettajista tai ohjaajista, jotka ovat tehneet paljon henkilökohtaisella panoksellaan. He ovat tukeneet nuoria työajoista piittaamatta ja sitoutuneet näihin myös ihmisinä, ei vain asiakkaina tai oppilaina. Käytännössä tämä tarkoittaa sosiaaliohjaajana toimimista esimerkiksi asuntojen etsimisen, lupaprosessien selvittelyn ja tukien hakemisen muodoissa. Näin ollen virallisen järjestelmän ulkopuolinen villi koulutuskenttä on myös eriarvoinen. On sattumista kiinni, kenen kohdalle sankariopettajat tai -ohjaajat osuvat.

Oppilasstatusten lisäksi monet Kurvi-nuoret ovat erilaisten julkisten palvelujen vastaanottajia. Omissa aineistoissani keskeisessä roolissa ovat tietenkin sosiaalipalvelut mutta myös TE-toimistot, Kela ja Maahanmuuttovirasto. Varsinkin toimeentulotukiasiakkuus edellyttää lomakkeiden

täyttämistä, liitetiedostojen toimittamista ja yksityisten asioiden avaamista viranomaiselle. Vastineeksi tästä on oikeutettu taloudelliseen perusturvaan. Monille aineistojeni nuorista rahan saamista tärkeämpää on kuitenkin viranomaiselta saatu aika ja mahdollisuus oppia⁷⁴. Suomessa kun ”*on liian paljon sääntöjä*”⁷⁵. Viranomaisilla on kuitenkin niukasti aikaa jaettavana. Omarin tiivistyksen mukaan ”*kaikki on netissä ja kukaan ei auta*”.

Viranomaisten ajan puute ja palveluiden verkkopohjautuminen mutkistavat monien Kurvi-nuorten elämänpolkuja – varsinkin tilanteissa, joissa puutteelliset luottotiedot tai henkilöllisyystodistukset (esim. muukalaispassi) eivät oikeuta saamaan verkkopankkitunnuksia. Resurssien niukuuden ja siitä melko suoraan seuraavan ajan puutteen vuoksi myös mahdollisuudet tukea nuorten oppimista viranomaispalveluissa kärsivät. Hieman kärjistäen tilannetta voi kuvata siten, että sosiaalityöntekijä joutuu kiireessä täyttämään esimerkiksi nuoren asuntohakemusta tämän puolesta, koska aika ei riitä hakemuksen läpikäymiseen yhdessä. Näin nuori joutuu myös seuraavalla kerralla turvautumaan viranomaisapuun samassa asiassa – ja paradoksaalisesti viemään samalla tämän työaika. Moussen termein viranomaisten ei pitäisi antaa vain rahaa, vaan ”*kertoa miten mennään eteenpäin*”. Toisaalta lyhyiden tapaamisten aikana jotkut eivät halua osoittaa tietämättömyyttään tai kykene kertomaan olennaisista asioista.

Mikko [Kurvin ohjaaja] kertoo nuoresta, joka toistelee sosiaalitoimistossa puolen tunnin session aikana: ”ymmärrän”. Session jälkeen Mikko ja nuori käyttävät kuitenkin koko päivän samojen asioiden selvittelyyn.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2014)

Ohjaajista etenkin Sami on kokenut vaikeuksia päästä selville siitä, minkä verran nuoret ymmärtävät kulloistakin keskusteluista. Samin mukaan monet nuorista ovat kehittyneet taitaviksi ymmärtämättömyyden peittelijöiksi ja vastaavat vaikeissa tilanteissa, vain ”joo joo”.

(Kenttäpäiväkirja, kevät 2012)

N: *Mä en kertonut, mä en uskaltanut kertoa [sosiaalityöntekijälle] henkilökohtaisista asioista.*

AK: *Okei, niin joo. Pelkäsitsää sitten, että hän kertoo ne eteenpäin vai?*

N: *Joo, pelkäsin sitä, joo.*

AK: *Okei, joo. [– –] [S]osiaalityöntekijöillä on semmonen kun vaitiolovelvollisuus. Et he ei saa kertoa kenellekään. Vähän niinku minulla. Niin kertoks he tästä?*

N: *Joo.*

AK: *Vai mut sää et vaan luottanu?*

N: *Ei kun mää en luottanut.*

AK: *Kohdistuko se sun epäluottamus siihen yhteen työntekijään vai sosiaalityöntekijöihin ylipäätään?*

N: *Ei kun ihan kaikkeen.*

AK: *Niin et teillä ei ollu mitenkään erityisen huonot välit tai?*

N: *Ei ollu.*

AK: *Luuleksää et se on yleistä, että nuoret aikuiset ei luota vaikkapa nyt sit sosiaalityöntekijään?*

N: *Vähän yleistä.*

AK: *Joo. Mistä se sun mielestä johtuu?*

N: *Vähän niinku silleen... nolo silleen, et kertoo silleen jostain asioista.*

(Nadira)

Paikoitellen Kurvin ohjaajat kuvaavat nuorten sosiaalistuneen järjestelmään, jossa asiat tehdään kiireessä heidän puolestaan, ei rauhallista tahtia yhdessä heidän kanssaan. Ohjaajien tarinat nuorista, jotka ”pyytävät täyttämään lomakkeita antaen tietokoneen ohjaajalle ja kääntyen itse pois päin”⁷⁶, ovat toistuneet muutama kertaan muistiinpanoissani. Varsinaisen ohjaustyön katsotaan alkavan vasta siitä, kun nuori ”laskee kasan kelan, sossun ja työkkärin papereita pöydälle”⁷⁷ ja kasaa aletaan purkaa yhdessä keskustellen.

Parhaimmillaan nuorille tarjolla olevat palvelut, ainakin sosiaalityö, tarjoavat taloudellisen selviytymisen ohella sekä emotionaalista tukea että oppimisen mahdollisuuksia. Tämä ideaali toteutuu kuitenkin harvoin nykyisissä puitteissa. Pahimmillaan palveluasiakkuus tarkoittaa ensisijaisesti kohteena olemista ja samalla osattomuuden kokemuksia suhteessa koko viralliseen yhteiskuntaan⁷⁸. Faisalín mukaan

hänen viranomaistoiminnassa kokemiinsa epäoikeudenmukaisuuksiin on vaikea vaikuttaa. Ainut mitä voi tehdä, on kiittää ja poistua paikalta.

AK: Kun sä oot asunu Suomessa, niin ooksää kokemu, että sua ois syrjitty tai ois suhtauduttu jotenkin rasisistisesti sen takia, että sä oot kotoisin somaliasta?

F: Mä en nähnyt suoraan mutta joskus mä mietin. Koska mä oon vähemmistö ja mä sanon... Jos mulle sanotaan esimerkiksi, jos mä tarviin jotain ja mää luulen että mulla on oikeus saada se, mutta joku kieltäytyy. Niin mä sanon, joo... Resisting. En voi sanoo mitään, en voi tehdä mitään. Ja mun on pakko kiittää häntä. Jos mulla on oikeus saada se ja hän kieltäytyy, mä sanon kiitos sitten. Mun pitää kiittää, koska se on meidän ensimmäinen sana mitä me opittiin kun me tultiin Suomeen.

(Faisal)

Aineistojeni nuorten asema palveluiden kohteena, ei niinkään niiden itsenäisenä hyödyntäjänä tuottaa joukon seurauksia. Kenties tärkein niistä on heidän kykyjensä, toiveidensa ja aikaisemmin hankitun osaamisensa tunnistamattomuus. Ei-länsimaalaiseksi tai turvapaikanhakijaksi luokitellun maahanmuuttajan asema pääkaupunkiseudun palvelujärjestelmässä on aineistojeni perusteella epäsuotuisa.⁷⁹ Koulutustaustoista riippumatta nuoria ohjataan lähinnä sekundaarisille työmarkkinoille. Ohjausta tekevät

oppilaitokset, TE-toimistot, sosiaalipalvelut ja varmasti myös hanketyöntekijät. Naisille on tarjolla selkeä ”lähihoitajaputki” ja miehille hoiva-alan lisäksi esimerkiksi varasto-, kuljetus- ja rakennusalan töitä. Pahimmillaan nuoren omat intressit jäävät työllistämisen ja aktivointitarmon jalkoihin. Yhden esi-merkin tarjoaa Suomen ulkopuolella aloitetun korkeakoulutuksen jatkamista pohtiva Samira.

No ensin toi sosiaalityöntekijän... Hänestä ei oo ollu mitään hyötyä (naurahtaa). Vaikka mä oon niinku pyytännyt apua monta kertaa häneltä. Niin hän on ollu aika rankka ja she has let me know many times that I have to manage on my own. Et hän ei voi tehdä paljon mitään. Pitää vaan hakee töitä, tehdä töitä. Se on se tärkein asia. Tee töitä (naurahtaa).

Aineistoissani on toki paljon nuoria, jotka eivät halua luoda pitkää koulutuspolkua. He pyrkivät työllistymään ripeästi realistisiksi katsomilleen aloille. Joidenkin alojen houkuttelevuutta nuorten silmissä lisännee myös ystävien ja tuttujen tekemät valinnat. Toisaalta on ilmeistä, että nuorten osallisuuden puutteet palvelujärjestelmässä, heidän osaamistensa tunnistamattomuus ja paikoin etnistyneet ohjauskäytännöt johtavat myös potentiaalinen hukkaamiseen. Erään sosiaalityöntekijän sanoin: ”Ja [jos on] leimallisesti maahanmuuttaja, ja varsinkin jos on meidän asiakas, niin se [koulutustausta] jotenkin hämärtyy.”⁸⁰ Käytännössä kaikki aineistojeni nuoret

ovat kuitenkin osoittaneet melkoisia selviytymiskykyjä ja joillekin on kertynyt nuoresta iästä huolimatta varsin erityisiä resursseja sekä tiedollisesti että taidollisesti. Yksi on työskennellyt pitkään Yhdysvaltojen turvallisuuspalvelulle kriisialueilla ja jotkut osaavat hurjan määrän eri kieliä. Nämä moninaiset ja usein ylikansalliset kyvyt jäävät monin paikoin tunnistamatta.

Lopulta pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmät näyttävät peittävän Kurvi-hankkeen nuorilta enemmän polkuja kuin avaavat. Kyse on usein nimenomaan järjestelmästä (rakenteesta), ei niinkään sen sisällä toimivista ihmisistä. Hyvää tahtoa on enemmän kuin toimintamahdollisuuksia.

Sirpaloituneen koulutuskentän ja etääntyneen palvelujärjestelmän lisäksi monien aineistojeni nuorten elämänskulkuja raamittaa varsin konkreettisesti kansallinen maahanmuuttopolitiikka ja erityisesti perheiden yhdistämistä koskevat säädökset. Varsin monella aineistojeni nuorella elää sellaisia lähimaisia Euroopan unionin ulkopuolella, joiden he voisivat pääsevän Suomeen. Usein kyse on puolisoista, joskus äidistä ja toisinaan omasta lapsesta. Täysi-ikäisinä ja lähes poikkeuksetta vailla Suomen kansalaisuutta aineistojeni nuoret ovat varsin heikossa asemassa perheenyhdistämisten suhteen. Kielteiset perheenyhdistämispäätökset ovatkin olleet yksi Kurvi-hankkeen ohjaajia puhuttaneista asioista etenkin nuorten naisten kohdalla.

Maija [Kurvin ohjaaja] jatkaa vielä tytöistä. Hän toteaa, että monella on takanaan kielteisiä perheenyhdistämisspätöksiä ja paljolti tästä johtuen 3–4 heistä kärsii univaikeuksista. Reshawna on todennut koskettavasti: ”silmät nukkuu mutta sydän ei”. Maijan mukaan kielteiset päätökset laukaisevat monenlaisia mieleen liittyviä ongelmia.

(Kenttäpäiväkirja, syksy 2013)

Toisaalta haastatteluaineisto ja myöhemmät keskustelut tutkimuksen aikana tekivät näkyväksi, että perheiden yhdistämisen ongelmat koskettavat myös miehiä. Sukupuolesta riippumatta nuorilla on tarve saada läheisensä myös fyysisesti lähelle. Lisäksi he ovat huolissaan konfliktialueilla elävistä omaisistaan tai potevat syyllisyyttä omasta turvatusta asemastaan. Nykyisen lainsäädännön mukaan nuorten (joilla ei ole Suomen tai muun EU-maan kansalaisuutta) käytännössä ainoa mahdollisuus saada lähiomaisensa Suomeen on yltää riittäväksi katsottuun elintasoon. Näin ulkomaalaislainsäädäntö ohjaa varsin konkreettisesti monien aineistojeni nuorten valintoja. Usein tämä tarkoittaa työllistymispyrkimysten ensisijaisuutta pitkäjänteisen opintopoluilla etenemisen jäädessä toissijaiseksi. Aineistoissani on useita esimerkkejä nuorista, joiden kunnianhimoiset koulutussuunnitelmat vaihtuvat muutaman kuukauden kestäviin mutta välittömän työllistymisen mahdollistaviin pikakursseihin. Joskus he itsekin tunnistavat valintojensa ”huonouden”.

AK: No onko hän, oliks teillä haaveena, et hän vois tulla Suomeen vai?

N: Joo, on haaveena.

AK: Joo. Mitäs kaikkea se edellyttää. Luuleksää, et se onnistuu? Että hän voi tulla Suomeen.

N: Joo. Ei se onnistu, jos mä en mee töihin silleen. Sitä varten mä oon sit koulussa.

AK: Niin että pitää olla työpaikka ja tienata tietyn verran rahaa.

N: Joo.

[– –]

AK: Et sulla on, sää sanoit, et sää alatit nytten vuoden vaihteessa.

N: Joo.

AK: Ja tota, siis onks se, millä linjalla sää oot nyt siellä? Jos sulla on sairaalassa harjoittelu, niin...

N: Se loppuu... oliks se... oota...

AK: Tuleeks susta niinku lähihoitaja vai?

N: Ei vaan, mä en pysty, mä en halua sanoa ihan ääneen, se on (epäselvä kohta).

AK: Joo, niin just. Okei. Mää muistelin vaan, että oliks sulla haaveena jossain vaiheessa hoitoala?

N: Joo, on haaveena.

AK: No mut tostahan voi sit vielä joskus jatkaa.

N: Tää ei kestä niin kauaa. Kesällä saa.

AK: Ai kesällä jo?

N: Joo.

AK: Niin just. *Et sitten vois päästä töihin?*

N: Joo.

AK: Niin just. *Et olis se semmonen valinta, et sää ajattelit, että voi päästä nopeesti töihin ja sitten vähän tienata rahaa ja sitte se sun mies vois mahdollisesti päästä Suomeen?*

N: Joo.

(Nadira)

Nadira pääsi kurssille, joka liittyy hänen haaveilemaansa alaan. Näin ei kuitenkaan ole kaikkien nuorten kohdalla. Esimerkiksi haastattelemani Omar luopui väliaikaisesti hoi-va-alalle kouluttautumisesta kuultuaan, että ravintola-alalla olisi tarjolla nopea kurssitus ja mahdollinen työllistytminen.

AK: Joo. *No miten sää alun perin sitten hakeuduit, tai päädyit tänne ravintola-alalle?*

O: Miten?

AK: Niin miten, halusitsää ite kokeilla sitä vai... *Tai kun sää kuitenkin puhuit aikasemmin, et sää haaveilet siitä hoitoalasta. Eli ihmisistä, ei ruoasta.*

O: Joo.

AK: Niin miten sää päädyit sit tähän kuitenkin?

O: Minä soitin kouluun. *Ja opettaja sanoi: se on kahdeksan kuukautta perustutkinto. Jos otat kahdeksan kuukautta perustutkinto, sitten saat työpaikan.*

Omar joutui kuitenkin keskeyttämään ravintola-alan opintonsa varsin pian, koska ei menestynyt riittävän hyvin (menettäen samalla oikeutensa korotettuun työmarkkinatukeen). Näin hän ikään kuin palasi mutkan kautta takaisin lähtöruutuun. Myöhemmin hän hakeutui Nadiran tapaan hoiva-alan kurssille, valmistui ja onnistui myös työllistymään. Viimeisimmän tapaamisemme aikaan Omar odotti päätöstä vaimoaan ja lastaan koskevasta perheenyhdistämishakemuksesta.

Osa perheenyhdistämistä tavoittelevista nuorista valitsi taktiikakseen suoran työnhaun ilman koulutuksiin hakeutumista. Tällöin töitä haetaan ja otetaan vastaan mistä ja miltä alalta tahansa. Perheenyhdistämistä koskevan lainsäädännön ”työntövoima” onkin aineistossani ilmeinen. Keskeistä on pohtia, minkälaisia pitkän aikavälin seurauksia tulorajoilla on ihmisten elämänkulkuihin. Aineistojeni perusteella on selvää, että tulorajat tekevät ainakin yhden melko jyrkän mutkan monien nuorten koulutuspolkuihin. Selvittämättä kuitenkin jää, mitä tuon mutkan jälkeen tapahtuu. Jatkatko nuoret kouluttautumista myöhemmin vai jäävätkö he hankkimiinsa asemiin työmarkkinoilla? Joka tapauksessa perheenyhdistämissäädösten välillinen seuraus on suomalaisen yhteiskunnan koulutusjärjestelmän ja todennäköisesti myös työmarkkinoiden etnisen eriytymisen vauhdittaminen. Lainsäädäntö ohjaa nuoria tarttumaan varsin lyhyisiin koulutuspolkuihin ja marginaalisiin työmarkkina-asemiin.

KURKISTUS TULEVAAN: MINNE POLUT JOHTAVAT?

Kirjoitukseni lopuksi palaan yksilöllisten elämänkulkujen ja yhteiskunnallisten rakenteiden yhteenkietoutumiseen tulevaisuuden näkökulmasta. Tulevaisuutta on tietenkin mahdollon ennustaa. Lisäksi monet aineistojeni nuorista tulevat epäilemättä löytämään ja tallaamaan erilaisia polkuja. Tästä huolimatta aineistoistani on luettavissa sekä yksilöllisiä että yhteiskunnallisia tekijöitä, joiden voi katsoa ohjaavan nuoria joillekin poluille vaikeuttaen samalla toisten polkujen valitsemista.

Olen edellä kuvannut nuorten yksilöllisiä elämänkulkuja yhdistäviä tekijöitä heikkojen kouluttautumismahdollisuuksien, nuoruusvuosina tapahtuneen maahanmuuton ja yhteisöllisen irrallisuuden näkökulmista. Nuorten tämänhetkistä asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa määrittäviksi raameiksi tunnistin puolestaan pääkaupunkiseudun sirpaloituvan koulutusjärjestelmän ja etääntyneen palvelujärjestelmän sekä kiristyneen rajapolitiikan. Kietoutuessaan yhteen yksilölliset ja yhteiskunnalliset tekijät tarkoittavat monien maahanmuuttajanuorten jäämistä virallisen koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden reunamille. Toki ennemmin tai myöhemmin valtaosa raivaa tiensä ulos ryteiköistä. Ryteiköissä rämpimisellä voi silti olla pidempiaikaisia seurauksia nuorten elämänkulkujen muodostumisen kannalta.

Keskeisin yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden

yhteenkietoutumisen seuraus nuorten elämänkulkujen kannalta on kiire työllistyä. Ensinnäkin nuorilla itsellään on kiire hankkia aikuisen status. He eivät halua itseään kohdeltavan lapsina tai nuorina, vaan aikuisina, jotka kykenevät ottamaan vastuun omasta elämästään. Toisekseen etenkin miesten puolisot, vanhemmat tai muut sukulaiset odottavat rikkaassa Euroopassa asuvalta omaiseltaan kykyä osallistua heidän elättämiseensä. Perusturvasta ei jää paljon jaettavaksi, joten paineet työllistyä voivat olla kovat. Kolmanneksi yksinäisyys Suomessa tarkoittaa taloudellisten tukiverkoston puutetta. On pärjättävä ja ansaittava toimeentulo itsenäisesti. Neljänneksi arvostettuihin asemiin johtavat koulutusjärjestelmän polut vaikuttavat mutkaisilta ja ennen kaikkea pitkiltä. Nopea työllistyminen lyhyellä kouluttautumisella näyttää monille houkuttelevimmalta vaihtoehdolta. Viidenneksi suuri osa palvelujärjestelmästä ja nuorten oppilaitoksista on virittänyt ohjaamaan maahan muuttaneita nuoria aikuisia kohti ripeää työllistymistä, ei niinkään pitkille (ja kalliille) opintopoluille. Kuudenneksi perheenyhdistämispolitiikka tulorajoihin työntää nuoria kohti työmarkkinoita.

Toisin sanoen aineistojeni voi katsoa olevan täynnä sekä yksilöllisiä että yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka ohjaavat nuoria etsimään ja ottamaan vastaan töitä. Varsin moni seuraamistani nuorista työllistyiikin kirjajaan joukkoon tehtäviä – ainakin väliaikaisesti. Tilastojen, kansantalouden ja poliittisten tavoitteiden kannalta työllistyminen ja työkokemuksen hankkiminen on tietenkin hyvä asia. Lisäksi on selvää,

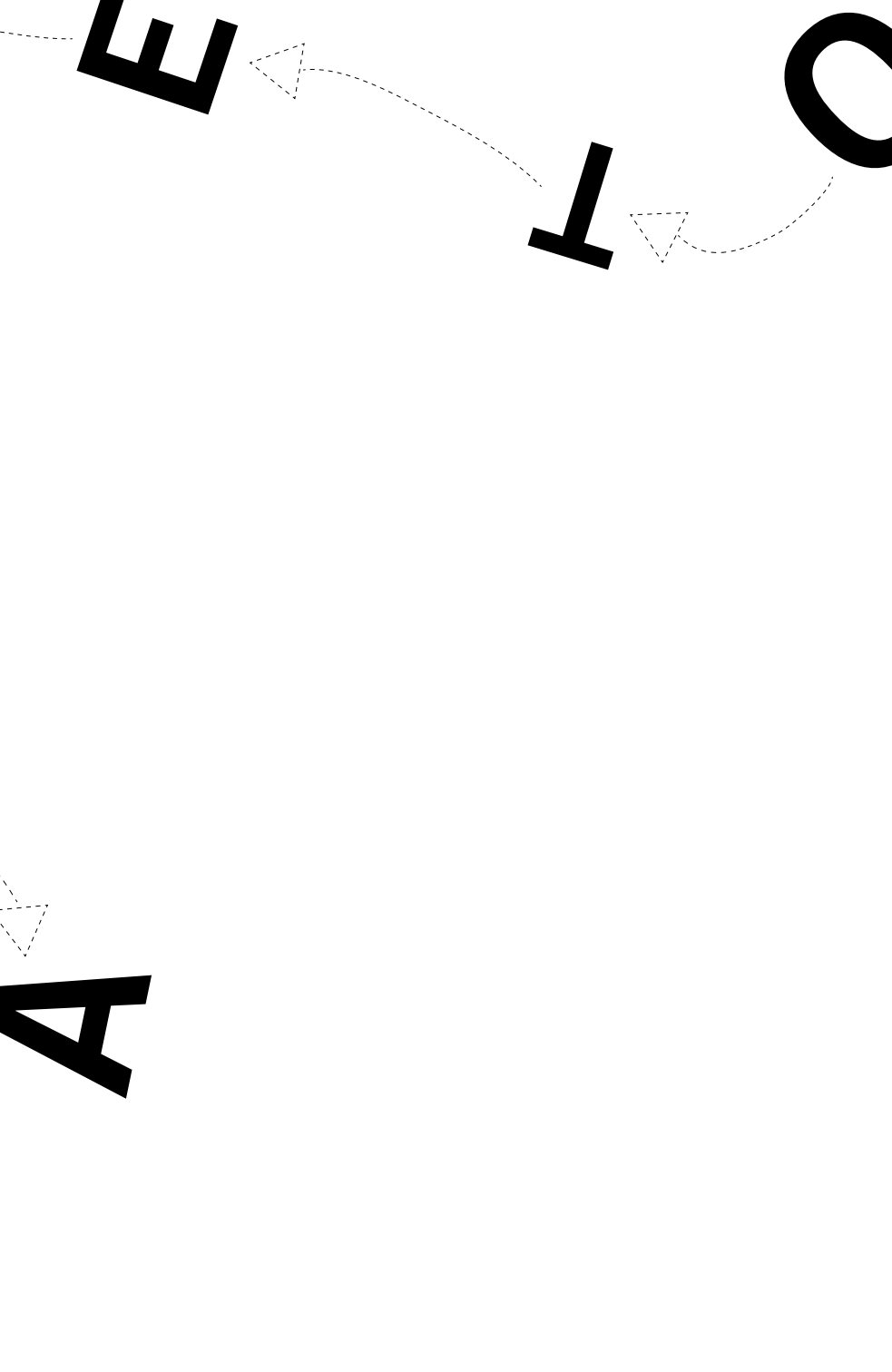
että monet nuorista ovat tyytyväisiä kohonneesta elintasosta, aikuisen statuksesta, kyvystä lähettää rahaa lähiomaisilleen ja parantuneista mahdollisuuksista menestyä perheenyhdistämishakemuksissa. Nuoret eivät ehkä ole päässeet juuri sinne, minne he Suomeen tullessaan halusivat, mutta monien mutkien ja ryteikköjen jälkeen työllistyminen on huomattava saavutus.

Sitä, minne nuoret pääsevät, tavataan nimittää sekundaarisiksi työmarkkinoiksi. He työllistyvät vähän koulutusta vaativiin, matalapalkkaisiin ja määräaikaisiin tehtäviin usein heikoilla työehdoilla. Kiistämättä nuorten paikoitellen ilmaismia tyytyväisyyden tunteita ja saavutusten merkittävyyttä, haluan kohdentaa katseeni yhtäältä nuorten tuleviin yhteiskunnallisiin asemiin ja toisaalta työmarkkinoiden etniseen eriytymiseen.

Jo kuljetuilta poluilta ei voi niin vain hyppiä täysin uusille reiteille. Kyse on polkuriippuvuudesta. Siten voi olettaa, että 20-vuotiaana lykätyllä kouluttautumishaaveella ja hakeutumisella sekundaarisille työmarkkinoille on pidempiaikaisia seurauksia sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmista. Yksilön näkökulmasta myöhempi palaaminen pidemmille koulutuspoluille ei liene itsestäänselvyys. Kielitaito, opiskeluvaikeudet tai sosiaaliset verkostot eivät välttämättä kartu työskenneltäessä ravintoloiden takahuoneissa, varastohalleissa tai hoitolaitosten hierarkioiden pohjilla. On lisäksi todennäköistä, että perheenyhdistämisprosessin onnistumisen edellytyksenä on melko pysyvä paikka sekundaarisilla

työmarkkinoilla. Muutaman kuukauden matalapalkkainen työ ei välttämättä riitä. Lopulta kynnyks luopua aikuisen ja kyvykkään elättäjän asemasta voi muodostua korkeaksi erityisesti perheellistyneille. Ilmeisenä riskinä on pysyvä sijoittuminen matalapalkkaisille aloille ja epäsäännöllisten työsuhteiden jatkumo. Aiemmin elänyt haave sosiaalisesta noususta voi jäädä toteutumatta.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta kyse on työmarkkinoiden etnisestä eriytymisestä. Aineistojeni valossa voi perutellusti väittää, että sekä pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmä että kansallinen maahanmuuttopolitiikka kiihdyttävät tätä eriytymistä. Kyse ei ole vain maahan muuttaneiden ihmisten inhimillisen pääoman (koulutus ja kielitaito) puutteista tai rekrytointisyrjinnästä. Tämä teksti on siten yksi lisä jo melko pitkään työmarkkinatutkimusten ketjuun, jossa osoitetaan etnisyyden olevan olennainen osa myös suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiskehitystä⁸¹. Kertyneen tiedon valossa pääkaupunkiseudun⁸² sekundaaristen työmarkkinoiden maahanmuuttajavaltaisuus tulee entistä paremmin ymmärretyksi. Mikäli tätä eriytymistä halutaan ehkäistä, lienee helpointa aloittaa yllä kuvatuista rakenteista. Suomeen muuttavien ihmisten inhimillisiin pääomiin tai työnantajien pinttyneisiin asenteisiin voi olla vaikeampi vaikuttaa.



5.

"SOSIAALISTA RAPORTOITIA" – SOSIAALITYÖN- TEKIJÖIDEN TULKINTOJA JÄR- JESTÖHANKKEISTA

Antti Kivijärvi ja Kristiina Toivikko

Harva puhuu järjestelmätason ongelmista, kun pitäisi räjäyttää koko hyvinvointijärjestelmä nuorten osalta. Yksityiskohdat ovat helpompia. Julkisesta keskustelusta puuttuu yksi osallistuja, eli sosiaalitoimen

edustajat. Ehkä siksi me alan ihmiset ärsyynnymme omissa kahvipöydissämme. [– –] Marginaalin työntekijät ovat ilmeisesti niin marginaalissa, että heidän näkemystään ei kuulla.

(Sähköpostikirjeenvaihtoa Helsingin kaupungin sosiaalityöntekijän kanssa vuosina 2014–2015.)

Nuorten syrjäytymisen vastalääkkeeksi on luotu nuorisotakuuksi nimetty järjestelmä. Käytännössä takuu tarkoittaa, että kaikille alle 25-vuotialle nuorille pyritään tarjoamaan työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka. Nuorisotakuuta toteuttavat ensisijassa työvoimahallinnon palvelut ja oppilaitokset. Lisäksi takuun myötä julkisen sektorin resursseja on suunnattu etsivään nuorisotyöhön ja ammattirajat ylittävien palvelumallien luomiseen. Nuorisotakuun toteuttamiskäytännöt kertovat paljon siitä, mistä nuorten syrjäytymisessä katsotaan olevan kyse: koulutuksen ja työn ulkopuolisuudesta.

Sosiaalityöntekijät ovat jääneet pieneen rooliin sekä nuorisotakuusta keskusteltaessa että sitä toteutettaessa. Tämä siitähän huolimatta, että sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien kohtaamista nuorista huomattava osa on vailla työ- ja koulutuspaikkaa. Jotkut sosiaalityöntekijät ovat harmitelleet laaja-alaisen asiantuntijuutensa sivuuttamista. Usein peräänkuulutetaan kokonaisvaltaista tarttumista nuorten elämäntilanteisiin, mutta käytännössä keskitytään kapeammin työllistymisen ja kouluttautumisen kysymyksiin⁸³. Tämä on herättänyt osan sosiaalityöntekijöistä kysymään, koskeeko

takuu kuitenkin kaikkia, etenkin vaikeimmin työllistyviä ja koulutettavia nuoria?

Tässä luvussa keskitymme sosiaalitoimen ja järjestö-hankkeiden väliseen yhteistoimintaan nuorten syrjäytymistä ehkäisevässä työssä. Samalla luvussa eritellään sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä erityisesti maahanmuuttajanuorten asemasta Helsingin palvelujärjestelmässä.

Sekä sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuksien esille nostamista että viranomais- ja järjestökentän yhteistyön tarkastelua voidaan pitää keskeisinä nuorisotakuun toteutumisen näkökulmasta. Ensinnäkin sosiaalityön keskeinen lähtökohta on ihmisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen paneutumalla yksilöiden voimavarojen ohella heidän toimintaympäristöihinsä⁸⁴. Toisekseen hyvinvointipalvelujen järjestämisessä painotetaan voimakkaasti julkisen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä. Kirjoituksemme avaa yhden ikkunan tämänkaltaisen yhteistyön tarkastelulle ruohonjuuritason näkökulmasta.

Hyödynnämme vuosina 2012–2015 karttuneita kokemuksia Suomen Pakolaisavun Kurvi-hankkeen ja Helsingin kahden sosiaalityön palvelupisteen yhteistyöstä. Yhteistyö on ollut varsin intensiivistä, sillä noin kolme neljästä Kurvin asiakkaasta on päätenyt hankkeeseen palvelupisteiden kautta. Yhteistyö ei kuitenkaan ole loppunut ”lähetteen”, vaan hanketyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden välistä keskustelua on pyritty pitämään yllä jatkuvasti.⁸⁵

Yhteistyökokemusten lisäksi hyödynnämme sosiaalityöntekijöiltä kerättyä tietoa. Tieto on kerätty Helsingin itäisen

ja pohjoisen alueen palvelupisteiden ”nuorten tiimien” työntekijöiltä. Työntekijät ovat vastuussa alle 25-vuotiaiden asiakkaiden neuvonnasta ja toimeentulotukipäätöksistä. Ensinnäkin olemme tehneet kuusi ryhmähaastattelua, kaksi keväällä 2013 ja neljä syksyllä 2014. Kuhunkin haastatteluun osallistui vähintään viisi ja enimmillään kymmenen sosiaalityöntekijää. Toisekseen samojen palvelupisteiden sosiaalityöntekijät ovat vastanneet Kurvi-hankkeessa laadittuun kyselylomakkeeseen keväällä 2014. Kyselyyn vastasi 13 työntekijää. Lisäksi hyödynnämme Kurvi-hankkeen tutkijan Antti Kivijärven keräämää havainnointiaineistoa koko hankkeen ajalta (ks. luku 4).

SOSIAALINEN RAPORTOINTI: AMMATILLISEN KOKEMUSTIEDON VÄLITTÄMISTÄ

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirastolla on yhteensä kahdeksan palvelupistettä eri puolilla Helsinkiä. Palvelupisteiden ensisijainen tarkoitus on tukea asiakkaita neuvonnan ja ohjauksen keinoin. Palvelupisteiden sosiaalityöntekijöiden työaika eniten vievä tehtävä on kuitenkin ollut toimeentulotukihakemusten käsitteleminen.⁸⁶ Tämän viranomaisvallan seurauksena sosiaalityöntekijöillä on oikeus saada varsin yksityiskohtaista tietoa asiakkaidensa elämäntilanteista.

Sosiaalityöntekijät tiedostavat kohtaavansa työssään lähinnä koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevia

nuoria. Lisäksi Helsingin itäisten ja pohjoisten alueiden sosiaalityöntekijöillä on runsaasti maahanmuuttaja-asiakkaita. Näin ollen kohtaamillamme sosiaalityöntekijöillä on aitiopaikka tarkastella syrjäytymisvaarassa olevien maahanmuuttajanuorten ongelmia ja heille tarjolla olevia palveluja. Suurten asiakasmäärien johdosta sosiaalityöntekijöille kertyy myös yleisempää tietoa erityisesti oman alueensa huono-osaisuudesta.

S1⁸⁷: Yleensä meillä on jotain tuntemusta siitä asiakkaasta etukäteen. Me saatetaan tietää esimerkiksi jotain perhetaustaa ja sellasta. Yleensä meillä on joku suunnitelma, joka perustuu yhteiskunnan ympäröiviin asioihin. Että mikä ois se, mikä vois toimia. Varmaan me tunnetaan jotain tiettyjä rakenteita tosi hyvin, jatko-ohjauspaikkoja.

[– –]

S2: Ja tietenkin noista raha-asioista joudutaan vääntämään. Ja sit ehkä meillä on sellanen... meillä on paljon asiakkaita, varmaan meillä jokaisella se 120–130 tyyppiä pyörii kuukausittain. Niin meillä on sitten asiakaskokemusta, kun ne vaihtuu vuosittain. Jos tulee joku uus asiakas, pystyy sillä työkokemuksella aika äkkiä tiettyjä asioita hahmottamaan. [– –] Sit kun sitä massaa on niin paljon, sää kuulet niitä samoja tarinoita.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

Yksilöasiakkaiden tukemisen ohella sosiaalityöntekijöiltä odotetaan myös kykyä vaikuttaa yhteiskunnan rakenteissa ilmeneviin epäkohtiin⁸⁸. Tällöin kyse ei ole ainoastaan yksilöiden parissa tehtävästä työstä, vaan työ kohdistuu myös asiakkaiden elinympäristöihin ja laajemmin yhteiskuntaan. Ainakin kohtaamiemme sosiaalityöntekijöiden puheissa rakenteellinen työ tarkoittaa ”sosiaalista raportointia” – joka-päiväisessä työssä kertyvän kokemustiedon sanallistamista. Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan ammatillisen tiedon näkyväksi tekemistä ja sen välittämistä kehittämistyön ja poliittisen päätöksenteon pohjaksi.⁸⁹

Joidenkin sosiaalityöntekijöiden mukaan nykyisillä asiakasmäärillä ja resursseilla näitä odotuksia on kuitenkin vaikea täyttää tyydyttävästi: *”meidän työtehtävä on sosiaalinen raportointi, mutta eihän me siihen kyetä”*⁹⁰. Työaika menee pitkälti yksilötyöhön ja rakenteellinen työ on enemmän määrällistä tiedonkeruuta. Mitataan esimerkiksi asiakastapaamisten ja tehtyjen toimeentulotukipäätösten määriä. Määrällistä tietoa huono-osaisuudesta toimeentulotukiasiakkaiden kohdalla on saatavissa myös tutkimuksista⁹¹.

Sosiaalinen raportointi sisältää kuitenkin ajatuksen sosiaalityöntekijöistä laadullisen tiedon muodostajina. Laadullisen tiedon avulla pyritään vastaamaan esimerkiksi seuraavanlaisiin kysymyksiin: Miten kohtaan asiakkaitani? Minkälaisia asiakkaita kohtaan? Minkälaisia ovat asiakkaiden ongelmat/voimavarat? Minkälaiset tekijät heikentävät/vahvistavat asiakkaiden hyvinvointia? Tässä kirjoituksessa

asetamme sosiaalityöntekijät vastaamaan kysymykseen siitä, minkälainen sosiaalitoimen ja järjestöhankkeiden yhteistyö hyödyttäisi erityisesti koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden reunamilla olevia maahanmuuttajanuoria. Olemme pyrkineet kirjoittamaan raporttiamme sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ja saaneet heiltä monia kommentteja käsikirjoitusvaiheessa. Tästä huolimatta kirjoittajat ovat yksin vastuussa tekstin virheistä ja tulkintojen vinoumista.

JÄRJESTÖHANKKEET SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

Useilla järjestötoimijoilla on lukuisia määräaikaista hankkeita, joissa pyritään tukemaan syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Hankkeet ja niistä vastaavat järjestöt saattavat poiketa toisistaan monilta osin. Hankkeiden kohderyhmät vaihtelevat esimerkiksi päihdeongelmaisista pitkäaikaistyöttömiin nuoriin tai peruskoulun keskeyttäneistä hiljattain maahan muuttaneisiin nuoriin. Lisäksi hankkeiden käytettävissä olevat resurssit, työntekijöiden osaaminen ja niiden emo-organisaatioiden ideologiat saattavat vaihdella runsaastikin.

Yhteistä monille järjestöhankkeille on hakeutuminen yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa, sillä ne ovat keskeinen väylä tuen tarpeessa olevien nuorten tavoittamiseksi. Nykyisin tuen tarpeessa olevia nuoria pyritään harvoin etsimään kadulta, kauppakeskuksista tai muista julkisista tiloista. Nuoria tavoitellaan pitkälti viranomais- ja oppilaitoskontaktien kautta. Tämän vuoksi myös Kurvi-hankkeessa

kohdatuilla sosiaalityöntekijöillä on paljon kokemuksia järjestöhankeyhteistyön tekemisestä. Seuraavassa pureudumme tämän yhteistyön käytäntöihin haasteineen ja hyötyineen.

YHTEISTYÖN ARKI

Arjen käsite paikannetaan usein työelämän ulkopuolelle yksityisen elämän piiriin esimerkiksi kotiaskareisiin ja toistuviin rutiineihin. Jokapäiväinen arki on usein annettuna otettua ja vain harvoin sitä pysähdytään analysoimaan. Tavallisuudesta ja tuttuudesta huolimatta – tai kenties juuri sen vuoksi – ihmisten arkeen on kiinnitetty paljon huomiota viime vuosien sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa⁹². Arjen analyttisen tarkastelun ajatellaan paljastavan olennaisia piirteitä ihmisten toimintaa ohjaavista kulttuurisista rakenteista.

Arkea eletään myös työpaikoilla. Työelämän tutkimuksessa rutinoitunutta arkea on tarkasteltu ainakin taloudellisen tehokkuuden, työhyvinvoinnin tai oppimisen näkökulmista. Oma näkökulmamme kiinnittyy sosiaalisen raportoinnin myötä oppimiseen. Kuten kodeissa, myös työpaikoilla arki ja siihen sisältyvä tavallisuus rutiineineen jää usein käsitteellistämättä. Työpaikoilla tämä voi tarkoittaa arkisen osaamisen, toiminnan ja tiedon jäämistä yksittäisten työntekijöiden ”päiden sisälle”. Työn jokapäiväiset rutiinit ja havainnot voivat muodostua niin itsestään selviksi, ettei niitä ole helppo avata kollegalle, eri ammattikuntien edustajille tai asiasta utelevalle tutkijalle. Työntekijät tietävät enemmän kuin osaavat

tai ennättävät kiireidensä keskellä kertoa. Tämä on paljon siteerattu ”hiljaisen tiedon” määritelmä⁹³. Hiljaisen tiedon välittäminen kollegoille, opiskelijoille ja muille kiinnostuneille on ensiarvoisen tärkeää juuri oppimisen ja tiedonmuodostamisen näkökulmista.

Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta järjestöhankkeiden kanssa tehtävän yhteistyön arki tarkoittaa velvoitetta luokitella nuoria. Kenelle tarjota maahanmuuttajanuorille tai lievistä mielenterveysongelmista kärsiville tarkoitettua projektia? Kuka on syrjäytymisvaarassa oleva nuori? Aina-kin maahanmuuttajien kohdalla Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirastolta puuttuvat viralliset luokitukset, joten yksittäiset työntekijät päättävät tapauskohtaisesti kenelle hanketukea tarjotaan.⁹⁴ Aina on kuitenkin mahdollista, että asiakasnuori kieltäytyy tarjouksesta, koska ei koe kuuluvansa hankkeen kohderyhmään.

S1: Ja sit kun toi [hanke] on kuitenkin Suomen Pakolaisavun alla, niin sitä nuorta nauratti ihan tajuttomasti niin kuin se, että olenko minä pakolainen? Ja sit oli kauhee, et miks mä nyt tänne menisin, koska en mä oo pakolainen. Ja sit käytiin sitä keskusteluu.

S2: Mä oon törmänny muidenki hankkeitten kohalla niinku sellaseen, et nuori sanoo, että ku on menny googlaamaan jotain nettisivuja tai artikkeleita mitä on ollu lehdissä, niin jos siellä on ollu joku syrjäytymisuhan alla oleville nuorille suunnattu hanke, niin ne kieltäytyy. [– –]

Et mä en oo niinku mikään syrjäytymisuhan alla oleva ja sit ne ei vastaa puheluihin.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Toisin sanoen hankkeiden rajatut ja stigmatisoidut kohde-ryhmät aiheuttavat sosiaalityöntekijöille ongelmia. He suhtautuvat nuorten luokitteluun varovaisesti, sillä ammatillinen kokemus on osoittanut, että erityistuen vastaanottaminen ei sovi kaikkien nuorten omakuvaan. Sosiaalityöntekijät ovat ristiriitaisessa tilanteessa. Intensiivistä tukea on tarjolla, mutta mieluiten asiakkaille tarjottaisiin riippumattomuutta kaikista palveluista: ”*Suurin osa asiakkaista ei halua olla tekemisissä minkään viraston kanssa. Ne haluaa sen riippumattomuuden.*”⁹⁵

Erityisesti maahanmuuttajan kategoria aiheuttaa sosiaalityöntekijöille päänsäryä. Julkisessa keskustelussa maahanmuuttajilla tarkoitetaan usein valkoisista suomalaisista erottuvia pakolaisia ja turvapaikanhakijoita⁹⁶. Monet nuoret haluavat sanoutua irti tämänkaltaisista luokituksista. Ahdas maahanmuuttajan kategoria ohjaa kuitenkin myös sosiaalityöntekijöiden arkisia päätöksiä. Esimerkiksi erään haastattelusession aikana käyty keskustelu venäläistaustaisten nuorten lähes olemattomasta määrästä Kurvi-hankkeen tuen piirissä herätti hämmentynyttä keskustelua. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden mukaan Venäjältä tai kenties muualta Euroopasta muuttaneita nuoria ei ole luokiteltu maahanmuuttajiksi, kun taas toisten mielestä kyse on paljolti siitä, että tällaiset nuoret eivät tarvitse järjestöhankeiden tukea.

S1: *Et ei mulle ehkä oo tullu ees mieleen, jos mulla on ollu joku [venäläistaustainen nuori asiakkaana], et tänkinhän vois periaattees Kurvi-hankkeeseen. Omakin ajatusmaailma on vähän ollu silleen. Et kyllähän se jos tulee joku somaliiasiakas, niin sitä heti aattelee mut sit.*

[– –]

S2: *Mut ne on kyllä selkeesti, niitä asiakkaita on sen verran vähemmän. Noin yksittäisiä, että ne ei... Ehkä se on kans se osasy. [– –] Et se hyvin tämmöstä ylimalkasta. Kuinka monta asiakasta per työntekijä. Et semmosta spesifiä jotakin... Kai mellä nyt joku on, et paljon on just näitä pakolaisia tai turvapaikan... Mut sehän tulee, et paljon maahanmuuttoyksikössäkin on asiakkaita. Et tämmösiä jotain perustietoja. Mut ei varmaan oo tilastoitu. En oo nähny, et paljon jotain tiettyjä maahanmuuttajia on tai paljon esimerkiks venäläistaustasia asiakkaita on. Et se on ihan semmosta näppituntumaa, mitä meillä työntekijöillä on.*

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Jotkut sosiaalityöntekijät kokevat, että viranomaisina heillä on lähinnä ”paperitietoa” nuorten taustatiedoista ja talous-tilanteesta, mutta itse nuoriin tutustumiselle ei ole aina riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia. Etäisesti tai vain paperilla tuttujen nuorten lähettäminen mitä erilaisimpien hankkeiden tukimuotoihin johtaisi todennäköisesti virhearviointeihin. Vaarana on, että nuorille suositellaan heille huonosti

sopivia hankkeita. Yleisempää lienee kuitenkin nuorten luokittelun kaikinainen välttäminen, jolloin hankkeiden erityisiä ja samalla johonkin lokeroon asettavia palveluja ei tarjota lainkaan. Venäläistaustaiset nuoret voivat olla esimerkki jälkimmäisestä toimintatavasta. Heitä ei nähdä maahanmuuttajina tai sitten heidän ajatellaan suhtautuvan tämänkaltaiseen luokitteluun kielteisesti.

Yksi sosiaalityöntekijöistä toteaa vielä lähetteisiin liittyen, että asiakaskontakteja on yhä vähemmän. Tästä johtuen on vaikeaa paneutua kunkin nuoren tilanteeseen ja pohtia mikä sopisi kenellekin. Hän ei pidä järkevänä ”hakuammuntaa” sopivien tukimuotojen kohdalla.

(Kivijärven kenttäpäiväkirja, syksy 2012)

Jotkut sosiaalityöntekijät pitävät myös viranomaisasemaansa ja tapaamisten virastomaisia puitteita hidasteina nuoriin tutustumisen ja luottamuksen muodostumisen tiellä. Vahvistamiseksi ilmoittautuminen ennen tapaamista, työntekijöitä koskeva velvoite käyttää selkokieltä nuorisokulttuuristen ilmaisujen sijaan ja erityisesti taloudellisen kontrollin kohteeksi joutuminen ovat sosiaalityöntekijöiden mainitsemia konkreettisia esimerkkejä seikoista, joista *”on tosi vaikeeta päästä, saada sellanen luottamus”*⁹⁷.

Luokittelun ja nuoriin tutustumisen hidasteista huolimatta sosiaalityöntekijät ohjaavat asiakkaitaan järjestöjen

toivomusten mukaan monenlaisiin hankkeisiin. Monta kertaa sosiaalityöntekijät janoaisivat enemmän tietoa siitä, mitä nuoret itse ajattelevat heille tarjotusta tuesta ja heidän ympärillään toimivista auttajista. Tiedonkulun helpottamiseksi Kurvi-hankkeessa on järjestetty nuoren, sosiaalityöntekijän ja hanketyöntekijän yhteinen alkutapaaminen ennen projektin tuen piiriin siirtymistä.

S1: Tavoitteena varmaan kuitenkin on, et se nuori puhuis mahdollisimman paljon, että se työntekijä ei tuottais sitä tietoa, et se tieto ois siit nuoresta lähtevää, ja mitkä ne hänen omat tavoitteet ja toiveet on. Mut et miten se oikeesti niis tapaamisissa toteutuu. Että jos ei sielt tuu mitään tietoa, niin pakkohan sen työntekijän on sit puhua. Ja kuinka hyvin sit sen nuoren kaa ollaan sovittu keskenään niit pelisääntöjä, et miten paljon siin voi puhua sun asioista.

[– –]

S3: Ja siis onhan se jännittävää, jos miettii että kelle tahansa, että siin on kaks kuitenkin kohtalaisen outoo ihmistä, ja sit sen pitäis ruveta puhuun omasta elämästään. Niin kenelle tahansa se saattais olla vähän epämiellyttävää. Mut että et joskushan se toimii niin, että se hankkeen työntekijä kyslee silt nuorelta itseltä, ja joskus se toimii sit paremmin niin päin, että sosiaalityöntekijä kysyy silt nuorelta ja joskus sieltä ei oikein tuu mitään muuta kuin olankohautuksia. Sit on pakko vaan jotenkin saada tuotettua sitä tietoa.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta on olennaista tunnistaa ne nuoret, jotka sekä hyötyvät kolmannen sektorin tarjoamasta tuesta että ottavat avun vastaan. Tällaisia nuoria ei ole rajattomasti, sillä yhtäältä ”ne, jotka tarvitsevat eniten tukea, eivät sitoudu kovin helposti”⁹⁸ ja toisaalta ”jos joku lähtökoh-
tasesti vastahakosesti, niin ei se mitään oikeesti sit auttais.”⁹⁹.
Lisäksi joskus käy niin, että hyvin käynnistynyt nuoren ohjaus hankkeeseen tyrehtyykin yllättäen ilman sosiaalityöntekijän tietoon tulevaa syytä.

*Se kiinnittyminen näihin muihin palveluihin sitten. Että paljon meidän asiakkaille kerrotaan esimerkiksi Kurvista tai Vamoksesta. Ja nähdään se selkee tarve kuinka hyö-
tyis siitä lähiohjauksesta, mutta se ohjautuminen ei vaan jotenkin tapahdu, jostain syystä. Ja vaikka sitten onnis-
tuttaiskin se ensitapaaminen tehdä yhdessä ja työskentely lähtee. Sit se jostain syystä ei vaan kuitenkaan lähde ja seuraavalla kerralla asiakas tulee, varaa ajan sellasten asioiden takia, jota just ois voinu alkaa hoitaa sit sen...
on se sit Kurvi tai joku etsivä työ tai vastaava.*

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

Paperityöstä ja toimeentulotukihakemusten käsittelymääristä huolimatta valtaosa kohtaamistamme sosiaalityöntekijöistä katsoo työnsä keskeisen sisällön muodostuvan asiakkaiden kohtaamisista. Näin näyttää olevan myös järjestöyhteistyön näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät pyrkivät luomaan puitteita

mahdollisimman tasa-arvoisille, luottamuksellisille ja kunnioitaville keskusteluille, joissa nuorten omat intressit ja motivaatiot tulevat ääneen lausutuiksi. Tämä ei kuitenkaan ole aina helppoa viranomaisasemasta ja virastoympäristöistä käsin.

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ – RATKAISU PALVELUJÄRJESTELMÄN HAASTEISIIN?

Suomalainen palvelujärjestelmä on vuosikymmenten aikana eriytynyt ammattikuntien ja organisaatioiden lohkoiksi. Eri hallinnonalojen vastuualueet ovat muodostuneet jo ministeriötasolta erillisiksi ja toisistaan melko riippumattomiksi systeemeikseen suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Toisin sanoen esimerkiksi työvoimahallinto, Kela, maahanmuuttohallinto, terveyspalvelut, sosiaalipalvelut ja sisäisesti kirjava järjestökenttä toimivat omina kokonaisuuksinaan eikä siltöjen rakentaminen eri toimijoiden välille ole ollut helppoa¹⁰⁰.

Palvelujärjestelmän lohkoutuminen näkyy monin tavoin myös sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä. Yhteistyötä sosiaalitoimen ja muiden hallintokuntien välille on onnistuttu rakentamaan paikallisilla tasoilla, mutta yhteistyön rakenteet ovat vaarassa purkautua esimerkiksi sisäisten organisaatiomuutosten¹⁰¹ tai henkilöstövaihdosten seurauksena. Usein yhteistyö perustuu yksilöiden välisiin epävirallisiin verkostoihin.

Lisäksi Sanni [TE-toimiston edustaja] kertoo lyhyesti uudesta yhteistyövirytyksestä läheisen sosiaaliase-
man kanssa. Yhteistyö ja tietojen vaihto ovat olleet
ongelmana jo pidemmän aikaa molemminpuolisten
organisaatiouudistusten jälkeen. Ennen tätä yhteis-
työ oli kuulemma osin toimivaa paikallisilla tasoilla.
Kurvi-hankkeen suhteen TE-toimiston yhteistyö toi-
mii Sannin mukaan yksilötasolla, kun hän ja Maisa
[Kurvin ohjaaja] ovat vaihtaneet tietojaan. Yhteistyö
alkoi siitä, kun Maisa ei saanut tolkkua TE-toimiston
uusista nettisivuista ja lähestyi jo etukäteen tunte-
maansa Sannia sähköpostilla.

(Kivijärven kenttäpäiväkirja, kevät 2014)

Jo vuosikymmenten ajan ratkaisuna palvelujärjestelmän
lohkoutumiseen on nähty moniammatillisen yhteistyön
lisääminen. Yhteistyön perusajatus on eri ammattikuntien
ja organisaatioiden välisten kuilujen kaventaminen luomalla
hallintorajat ylittäviä ammattilaisten verkostoja. Tämä mah-
dollistaisi ihmisten elämäntilanteiden kokonaisvaltaisen
huomioinnin eikä tukea tarjottaisi yhdestä näkökulmasta
kerrallaan.¹⁰² Tänäkin päivänä moniammatillinen yhteistyö
on olennainen osa nuorisotakuukeskusteluja. Teema on edel-
leen ajankohtainen, sillä organisaatorajat eivät ole yrityksistä
huolimatta ottaneet madaltuakseen.

Moniammatillisen yhteistyön ohella palvelujärjestelmän
lohkoutumiseen on pyritty vastaamaan lukuisten projektien

ja nykyisin erityisesti etsivän nuorisotyön avulla. Usein pyrkimyksenä on nuorten yksilöllinen ja kokonaisvaltainen tukeminen – heidän rinnallaan kulkeminen eri virastoissa ja ohjaaminen esimerkiksi elämänhallintaan, koulutuspolkuihin sekä työnhakuun liittyvissä kysymyksissä¹⁰³. Hieman kärjistäen voi siten väittää, että palvelujärjestelmän lohkoutuminen tekee Kurvi-projektin kaltaiset toimijat tarpeellisiksi.

Mä sanoisin sen minkä mä oon sanonu monta kertaa, et puuttuu kokonaisvaltainen nuorisopolitiikka Suomesta. Me ollaan jakauduttu näin pikku sektoreihin, et työvoimaviranomainen, terveysviranomainen, me, sitten saattaa olla nuori, joka on ollu kolme vuotta työtön, työkkäri saa sen haaviinsa, mitä ne tekee? Laittaa kuukauden mittaiselle kurssille. Ja sit se nuori on kuukauden jälkeen taas työtön.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Kurvi-hankkeen kaltaiset järjestöprojektit pyrkivät toimimaan ikään kuin liimana eri palvelusektoreiden välissä. Sosiaalityöntekijät tunnistavat tilanteen erityisesti maahan muuttaneiden tai muutoin heikoissa asemissa olevien nuorten näkökulmasta varsin ongelmalliseksi. Viime vuosina lisääntynyt sähköinen palveluasointi vaikeuttaa edelleen kaikkein heikoimmissa asemissa olevien nuorten huomioimista.

TE-toimistot palvelee [organisaatiouudistuksen jälkeen] semmosia ihmisiä, joilla on ammattitutkinnot ja jotain työkokemusta ja jotka oikeesti tietää, miten nää työmarkkinat toimii. Niin mikäs siinä, sinne vaan. Sieltä pystyy sit tarvittaessa kattomaan puolen vuoden päähän sen ajan. Siis asiakkaat, jotka ei tarte kun hyvin minimaalisesti... Et ne saa sen työttömyysetuuden vireille ja jonkun ihan perusneuvonnan.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

Erityisesti työllistymisen ja kouluttautumisen näkökulmasta keskeisessä asemassa olevat TE-toimistot ovat organisaatiomuutosten myötä vetäytyneet yhtä enemmän asiakkaiden ohjaustyöstä. Asiakkaita ohjataan verkkopohjaiseen asiointiin eikä tapaamisaikoja ole helppo saada. Sosiaalityöntekijät kuvasivat vailla työtä olevien nuorten työnhaun voimasaoloaikoja ”järjettömän pitkiksi”, koska nuoreen ei olla tällöin yhteydessä. Samaan tapaan monet näkivät Kelan tarjoamien ensisijaisten tukien hakemisen erityisesti monille maahanmuuttajille niin vaikeaksi ja pitkäksi prosessiksi, että houkutus hakea seitsemässä arkipäivässä myönnettävää viimesijaista toimeentulotukea kasvaa. Kaikkienensa osa sosiaalityöntekijöistä koki, että tukiehtojen kiristykset ja käytäntöjen muutokset TE-hallinnossa sekä Kelan päätöksissä näkyvät suoraan heidän työpöydillään¹⁰⁴.

Sen ainakin huomaa, että kun TE-toimistossa rajoitetaan asiakkaiden tapaamisia ja muutenkin vaikeutetaan sitä asiointia, niin heti niinku tuntuu ainakin itellä, et tulee enemmän yhteydenottoja.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, syksy 2014)

Kelan etuisuudet on jäänyt auttamatta liian pieniksi tai niitä on ylipäättään vaikee saada. Niin sit ihmiset joutuu hakemaan tätä viimesijaista, eli käytännössä nykyään kaikille ensisijaista etuutta, koska tää käsitellään seitsemässä arkipäivässä. Kelan etuuksia käsitellään 4–6 viikkoo.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, syksy 2014)

On tärkeä muistuttaa, että sosiaalityöntekijät välttävät syyttelämästä yksittäisiä TE-toimistojen tai Kelan virkailijoita edellä kuvatuista ongelmista. Kyse näyttää olevan ennen kaikkea organisaatioihin ja ”ylhäältä”, usein ministeriöistä tuleviin rakenteellisiin muutoksiin kohdistuvasta kritiikistä. Lisäksi monet sosiaalityöntekijät pitivät todennäköisenä, että TE-toimistojen ja Kelan työntekijät ovat sosiaalitoimistojen tapaan ylikuormitettuja. Olennaista lienee se, että sosiaalityöntekijät kertoivat tuntevansa kehnosti muiden virastojen realiteetteja ja siksi odotukset niitä kohtaan voivat muodostua ylimitoitetuiksi.

Sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyt keskustelut paljastavat melko yksimielisen näkemyksen siitä, että sektorirajat ylittävälle työlle on tarvetta. Jostain tulisi löytyä työntekijä,

jolla on kokonaiskäsitys yksittäisen nuoren elämäntilanteesta. Kotouttamispalveluiden piirissä olevien, kolmen vuoden sisällä maahan muuttaneiden kohdalla tämänkaltaisen koordinoitivastuu on annettu lainsäädännössä TE-toimistoille tai kaupungin viranhaltijoille. Yleisesti ottaen jotkut sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän tulisi olla kokonaisvaltaisemman tukijan roolissa erityisesti kotoutumisajan jälkeen. Tähän ei kuitenkaan ole usein käytännössä mahdollisuuksia.

Mitä niinku aatellaan et sosiaalityöntekijänkin rooli on, et ikään kuin tavallaan se, joka koordinoi. Mut eihän me kyl kauheesti koordinoida. Et se ei ihan riitä, et meil on joku tieto, et nuori käy jossain. Vaan pitää olla käsityskin sit oikeesti pystyy koordinoimaan.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Nykyisessä tilanteessa peräänkuulutettu kokonaisvaltainen tukeminen jää ainakin Helsingin kaltaisessa suuressa kaupungissa järjestöhankeiden työntekijöille – toki vain määraaikaisesti ja niiden nuorten osalta, jotka projektien tukeen päätyvät. Sosiaaliviraston palvelupisteillä ei sosiaalityöntekijöiden mukaan ole resursseja tehdä sosiaaliohjauksellista työtä nuorten parissa. Vuoden 2013 loppuun tämän kaltaista tehtävää toteutti viraston sisällä Voimalinja-niminen hanke. Kokonaisvaltaisempaa tukea tarvitsevia ja vastaanottavia nuoria ohjattiin sinne. Monet sosiaalityöntekijät kokivat palvelun hyödylliseksi ja pitivät sen päättymistä valitettavana.

AK: *Onks se Voimalinja kaupungin?*

S1: *On. Meidän viraston.*

AK: *Joo. Okei. Näkyyks se jotenkin siinä yhteistyössä mitä niitten kans tehdään? Onks sinne jotenkin helpommat yhteydet tai huonommat yhteydet?*

S2: *No asutaan samassa kerroksessa, niin voidaan tästä sähkösellä kalenterilla varata aika... Että kaikista niinku eniten ainakin mun käyttämä.*

S3: *Et se on varmaan helpoin, kaikkein helpoiten käytävissä oleva palvelu.*

S4: *Voi pyytää saman tien melkein tapaamiselle mukaan jos tarvii.*

S5: *Ja ihan ohimennen jotain pientä. Kävikse asiakas... ja niinku näin.*

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, kevät 2013)

Julkisen sektorin aukkoja paikkaa Kurvi-hankkeen ohella moni muukin järjestötoimija. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen taannoisessa raportissa todetaankin tilanne juuri nuorten toimeentulotukiasiakkaiden näkökulmasta.

Nuorten toimeentulotukiasiakkaiden tilanteeseen kytkeytyvät sosiaalityöntekijöiden lisäksi yleensä Kela, TE-toimisto ja TYP (Duuri), usein myös terveydenhuolto. Kun tilanteet ovat mutkikkaita, niiden ratkaisemiseksi olisi olennaista saada nopeasti käyntiin sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö. Nykyisellään

tätä varten tarvitaan usein peruspalvelujen ulkopuolisia toimintarakenteita, sillä paljosta yhteistyöpuheesta huolimatta palvelu- ja tukijärjestelmämme näyttäytyvät edelleen ”vanhan maailman” selkeiden polkujen ja erillisten sektoreiden varaan koottuna rakennelmana.¹⁰⁵

Tässä tilanteessa sosiaalityöntekijät ymmärrettävästi korostavat, että järjestöhankkeiden kanssa tehtävä systemaattinen yhteistyö on ensisijaisen tärkeää. Nykyisellään yhteistyö eri hankkeiden kanssa muodostuu melko sattumanvaraisesti ja on paljolti riippuvaista projektityöntekijöiden aloitteellisuudesta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän virastoltaan puuttuu selkeä strategia siitä, minkälaisiin hankkeisiin ja kohderyhmiin olisi syytä panostaa.

Se on aika sattumanvaraistakin minkä kolmannen sektorin toimijan kanssa tehdään yhteistyötä.

Ei mun käsittääkseni meillä oo mitään sellasta virallista, että meillä joku kattelis niitä ja miettis, että nää ois hyviä. Et sehän oiskin jo tavallaan ihan eri juttu. Et nyt meillä on niitä enemmän tunnettuja ja vähemmän tunnettuja. (Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, syksy 2014)

Tämänkaltaisessa melko epämääräisessä tilanteessa vastuu yhteistyön organisoimisesta jää paljolti järjestöhankkeiden

ja niiden työntekijöiden vastuulle. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kohdennettu tiedottaminen sekä yhteistyön rakenteiden ja käytäntöjen perusteellinen pohtiminen olisikin tarpeen jo hyvissä ajoin ennen hankkeiden käynnistämistä. Pahimmillaan käy niin, että hyväkään hanke ei koskaan tule sosiaalityöntekijöiden tietoon tai siitä kuullaan vasta hankkeen päätyttyä. Yleisempää lienee kuitenkin se, että sosiaalityöntekijöillä on liian vähän tietoa hankkeista, jotta he uskaltaisivat suositella niitä asiakkailleen. Kurvi-hankkeen kohdalla ainakin osa näistä karikoista on onnistuttu välttämään: *”Kurvin kanssa tää on alkanut paljon selkeämmin ja paremmin, koska heti alusta alkaen ruvettiin sopimaan yhteistyökäytännöistä ja asiakasohjauksista”*¹⁰⁶.

Sosiaalityöntekijät muistuttavat kuitenkin vielä yhdestä huomioitavasta seikasta järjestöhankeyhteistyötä organisoidessa. Yhteydenpidon olisi sosiaalityöntekijöiden mukaan hyvä jatkua myös nuoren siirryttyä hankkeiden tukipalvelujen piiriin. Sosiaalityöntekijät jäävät usein kaipaamaan tietoa nuorten kiinnittymisestä hankkeeseen. Kyse ei välttämättä ole vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvista arkaluonteisista ja nuorten henkilökohtaisista asioista. Keskeistä olisi esimerkiksi informoida nuoren sosiaalityöntekijää projektiasiakkuuden päättymisestä tai nuorten ”katoamisista”: *”Toimivat mallit miten yhteistyötä tehdään ja, esim. soitto sosiaalityöntekijälle jos asiakas ei tule tapaamisiin. Raportointi missä mennään.”*¹⁰⁷

PROJEKTIEIN VAAVUUS – ERITYISTUKEA SITÄ TARVITSEVILLE

Suomi tavataan luokitella pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden joukkoon. Pohjoismaita leimaa vahva tulonjakopoliitiikka, korkea verotusaste, säädelyt markkinat ja vahva julkinen sektori. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideologisena perustana on ollut usko tasa-arvoon ja universalismiin.¹⁰⁸ Tämä viittaa ensinnäkin lähtökohtaan, jossa julkiset palvelut pyritään takaamaan kaikille ilman runsasta tarveharkintaisuutta tai velvoitteita hankkia vakuutuksia. Toisekseen pyrkimyksenä on ihmisten ja ihmisryhmien erottelun välttäminen – samojen palvelujen tarjoaminen yhtäläisesti kaikille. Samalla universalismi voi tarkoittaa kyvyttömyyttä tunnistaa erilaisten ryhmien ja erityistarpeiden olemassaoloa. Sosiaalityön kehityksessä tästä problematiikasta kirjoittaa esimerkiksi tutkija Merja Anis seuraavasti:

Sosiaalityön tutkimuksessa kulttuurinen monimuotoisuus ja keskustelu etnisyydestä on tähän mennessä saanut varsin vähäistä huomiota. Lena Dominelli, Walter Lorenz ja Haluk Soydan (2001) tulkitsevat, että syynä keskustelun vähäisyyteen on sosiaalityö-profession vahva kytkentä kansallisvaltion rakenteisiin ja universalismin periaatteeseen, joissa korostuu kansalaisten homogeenisuus ja pyrkimys kaikkien tasa-arvoiseen kohteluun. Näkemystä erojen huomioimisesta on ollut vaikea sovittaa vahvaan tasa-arvodiskurssiin.¹⁰⁹

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideologinen perusta ei toki ole näin mustavalkoinen. On selvää, että suomalaisessakin hyvinvointipolitiikassa on vuosikymmenten varrella huomioitu monia erityisen tuen tarpeessa olevia ryhmiä, kuten opiskelijoita, naisia ja miehiä, työntekijöitä sekä köyhyydestä kärsiviä. Lisäksi 1990-luvulta lähtien pohjoismaiset valtiot ovat jossain määrin väistyneet hyvinvointipalvelujen tuottajina yksityisen ja kolmannen sektorin organisaatioiden sekä erilaisten hankkeiden tieltä¹¹⁰. Samaan aikaan verotusta on pyritty keventämään ja markkinoiden sääntelyä purkamaan.

Edellä kuvatuista poikkeuksista ja muutoksista huolimatta kansainvälisessä mittakaavassa suomalaista hyvinvointivaltiota leimaa edelleen sen perinteiset elementit ja universalistinen ideologia. On väitetty, että erityisesti yhdenvertaisuuteen tai monikulttuurisuuteen liittyvät palvelut ovat jääneet kolmannen sektorin toteutettaviksi¹¹¹. Maahanmuuttajanuorten näkökulmasta tämä tarkoittaa julkisten erityispalveluiden ja -tuen rajautumista paljolti kolmen vuoden kotoutumisjaksoon.¹¹² Tämän jälkeen lähtökohta on, että nuoret siirtyvät taustoistaan riippumatta kaikille samojen yleispalvelujen piiriin. Toki monet sosiaalityöntekijät pyrkivät huomioimaan nuorten taustoihin liittyviä erityiskysymyksiä työnsä arjessa. Etnisyyden tai maahanmuuttotaustan erityiselle huomioimiselle on kuitenkin niukasti tilaa virastomaailman käytännöissä.¹¹³

AK: *Miten sitte, mä ajattelin virastotasolla, niin kysymys että kohdellaanko maahanmuuttajataustaisia nuoria jotenkin erityisenä ryhmänä, vai... Et onks jotain erityisiä palveluja tai erityisiä työmenetelmiä, tai mitä tahansa erityistä, vai onkse nuori muiden nuorten joukossa?*

[– –]

S1: *Niin no siis ei ainakaan meillä, jos ne on ollu kolme vuotta siellä maahanmuuttopalveluissa, niin sen jälkeen kaikkien sit pitäis olla samalla viivalla.*

(Sosiaalityöntekijöiden haastattelut, kevät 2013)

Kolmannen sektorin toimijat vastaavat usein erityisten ja tuen tarpeessa olevien ryhmien huomioinnista. Kurvi-hankkeen tehtäväksi on valikoitunut nuoruusvuosina maahan tulleiden nuorten ohjaaminen. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän ”palvelurepertuaarinsa” ei aina riitä tämän kaltaisessa elämäntilanteessa olevien nuorten tukemiseen.

Myös muissa maahanmuuttajanuorten tukemiseen keskittyneissä projekteissa ja tutkimuksissa (ks. luku 4) on huomattu, että erityisesti nuoruusvuosina Suomeen muuttaneet nuoret tarvitsevat tukea elämänkulkujensa ”nivelpaiheissa” – esimerkiksi siirryttäessä oppilaitoksesta toiseen tai työharjoittelun päättyessä. Tuen merkitys usein korostuu entisestään, mikäli nuori on muuttanut Suomeen ilman läheisiään^{114, 115}.

Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta järjestöhankkeiden tuoma ensisijainen lisäarvo on ”*lähityön mahdollisuus, jatkaa siitä mihin sosiaalitoimi lopettaa*”¹¹⁶. Toisin sanoen monet

sosiaalityöntekijät korostavat henkilökohtaisen ohjauksen mielekkyyttä ja tehokkuutta, ”koska me istutaan tuolla pöydän ääressä, ei me olla siellä kentällä”¹¹⁷. Henkilökohtaisessa ohjauksessa arvokkaina asioina nähdään riittävän ajan antaminen yhdelle nuorelle. Sosiaalityöntekijät kokevat, että parhaimmillaan järjestöhankkeissa ”nuorta ei olla heti työntämässä koulutuksiin tai työkokeiluihin, vaan on aikaa kohtaamiselle ja keskustelulle.”^{118 119}

[Kurvi-hankkeessa on hyvää] lähityön mahdollisuus, johon ei sosiaalityössä ole mahdollisuutta. Hanke-työntekijät eivät ole viranomaisia, joten ei myöskään ole samoja rasitteita kuin viranomaisilla, jotka voivat muodostaa jännitteitä nuoren ja työntekijän väliseen suhteeseen. Nuoret tarvitsevat kädestä pitäen -ohjausta, johon ei tällä hetkellä resursseja.

(Sosiaalityöntekijöiden kysely 2014).

Sosiaalityöntekijöiden esiin nostaman lähityön hyvinä puolina nähdään riittävien aikaresurssien lisäksi hanketyöntekijöiden mahdollisuus liikkua asiakkaan mukana. Asiakkaiden pariin jalkautumisen katsotaan yhtäältä mahdollistavan luottamuksen rakentumisen ja toisaalta asioiden tehokkaamman hoitamisen. Järjestöhankkeissa on mahdollista mennä nuorten arkisiin ympäristöihin, olivatpa ne sitten oppilaitoksia, kauppakeskuksia tai koteja. Virastorakennusten ulkopuolella tapahtuvien vapaaehtoisten kohtaamisten ajatellaan olevan

otollisia paikkoja luottamuksellisille keskusteluille.

Hanketyöntekijöiden liikkuvan työotteen mahdollistama asioiden tehokas hoitaminen tarkoittaa käytännössä nopeaa reagointia nuorten yhteydenottoihin. Asiat eivät jää roikkumaan ja reagointi nuorten akuutteihin ja muuttuviin tarpeisiin *”nyt eikä kuukauden päästä”* tulee mahdolliseksi. Sosiaalityöntekijät tunnistavat myös laajemmin kaupungin organisaation heikkoudet, *”iso laiva kääntyy hitaasti”*. Järjestöpohjaisessa työssä toimintatapojen muuttaminen kullekin nuorelle sopivaksi on yksinkertaisesti helpompaa kuin kaupunkiorganisaatiossa.

Tehokkuudessa on kyse myös hyvin konkreettisesta liikkumisesta yhdessä nuoren kanssa eri virastojen ”luukuilla”¹²⁰. Hanketyöntekijät voivat tarvittaessa asioida nuoren kanssa esimerkiksi TE-toimistossa, Kelassa tai paikallisessa asunotoimistossa. Erityisesti maahan muuttaneiden nuorten kohdalla tehokkuus syntyy siitä, että tapaamisten asiasisältöjen ymmärtäminen tulee varmistetuksi. Nuoren tuntevan ohjaajan on helpompi tunnistaa ne hetket, jolloin puhuttu kieli tai käytetyt termit jäävät epäselviksi. Näin ohjaaja voi tarttua nuoren kannalta olennaisimpiin asioihin tai esittää tapaamisten aikana tarkentavia kysymyksiä tilanteissa, joissa nuori ei itse ”kehtaa” osoittaa ymmärtämättömyyttään. Lisäksi tapaamisten jälkeen on mahdollista kerrata yhdessä läpikäytyjä asioita. Näin asiat tulevat todennäköisemmin yhdellä kertaa hoidetuiksi.¹²¹

Osa sosiaalityöntekijöistä painottaa, että tulkin läsnäolo

viranomaistapaamisissa ei tuota automaattisesti edellä kuvattuja lisäarvoja. Asiakas ei välttämättä luota tulkkiin tämän tullessa saman ja Suomessa usein pienen kieliryhmän sisältä. Toisekseen tulkki tulkkaa viranomaiskieltä, mikä ei välttämättä auta varsinkaan nuorta asiakasta asiasisältöjen ymmärtämisessä. Kielen suoraa kääntämistä olennaisempaa voi olla viranomaistermien kääntäminen nuorten arkikielelle. Kolmanneksi on muistettava, että tulkkien ammattiohjeet estävät heitä ohjeistamasta tai neuvomasta asiakasta sellaisissakaan tilanteissa, joissa sille voisi olla tarvetta¹²². Tulkki on ainoastaan neutraali kielenkääntäjä.

Parhaimmillaan järjestöhankkeen työntekijä tuntee nuoren ja kykenee tulkkamaan sekä viranomaiskieltä että suomea nuoren äidinkielelle. Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ei ainakaan kohtaamiemme sosiaalityöntekijöiden mukaan ole panostanut erityisesti maahanmuuttajataustaisten sosiaalityöntekijöiden rekrytoimiseen. Osa sosiaalityöntekijöistä tunnistaa tämän puutteeksi, sillä merkittävä osa heidän palvelupisteidensä asiakkaista on syntynyt Suomen ulkopuolella.¹²³

Lisäksi maahanmuuttajanuorten asioihin erikoistuneen järjestöhankkeen työntekijöillä on usein tietoa esimerkiksi ulkomaalaishallintoon ja valmistaviin koulutuksiin liittyvistä asioista sekä ylipäättään niistä ilmiöistä, joita maahan muuttaneet nuoret suomalaisessa yhteiskunnassa kohtaavat. Sosiaalityöntekijät ovat tarvittaessa voineet keskustella projektien ohjaajien kanssa tämän kaltaisista erityiskysymyksistä. Osa sosiaalityöntekijöistä puolestaan olettaa, että

maahanmuuttajanuoriin erikoistuneissa hankkeissa kyetään huomioimaan nuorten kulttuurisiin taustoihin ja sukupuoleen liittyviä kysymyksiä julkista sektoria sensitiivisemmin.

"PROJEKTIT TULEE JA MENE"

- MITÄ JÄÄ KÄTEEN?

Sosiaalityöntekijöiden tekemä järjestöyhteistyö tarkoittaa tänä päivänä käytännössä työtä määräaikaisten hankkeiden ja niiden työntekijöiden kanssa. Näin on kuitenkin ollut vasta 1990-luvulta lähtien. Projektimaisen työskentelyn yleistymisen kytkeytyy laajoihin 1960-luvulta alkaneisiin pyrkimykseen purkaa byrokraattisen, säännellyn ja keskusjohtoisen valtiokapitalismin rakenteita¹²⁴. Sitten monia valtion keskusvirastoja on lakkautettu tai ne ovat muuttuneet normeja asettavista elimistä tietopohjaisia suosituksia tarjoaviksi tutkimus- ja kehittämiskeskuksiksi¹²⁵. Toisin sanoen päätätä- ja suunnittelualtaa on siirtynyt paikallisemmille tasoille. Lisäksi niin yksityiset kuin kolmannen sektorin toimijat on otettu mukaan vastaamaan aiemmin julkiselle sektorille kuuluneiden palveluiden suunnittelemisesta ja tuottamisesta.

Projekti on se palvelujen tuottamisen muoto, johon edellä kuvattu yhteiskunnallinen muutos kiteytyy. Sekä kunta- että järjestöpohjaisten projektien tehtävänä on järjestää ja kehittää palveluja paikallisilla tasoilla. Viranomaiset antavat löyhät raamit¹²⁶ ja rahoituksen, mutta konkreettiset toimenpiteet jäävät pitkälti kulloisenkin projektihenkilöstön muotoiltaviksi.

Ruohonjuuritason projekteilta odotetaan luovuutta, ”innovatiivisuutta” ja hyvien käytäntöjen kehittämistä. Samaan aikaan projektit ovat määräaikaista ja velvoitettuja osoittamaan tehokkuutensa sekä kilpailemaan muiden projektien kanssa niukoista määrärahoista.¹²⁷

Monet projektimaailmaa koskevista ongelmista kytkeytyvät edellisiin seikkoihin. Keskeisin ongelma lienee jatkuvuuden puute. Harva hyväksikään havaittu projekti juurtuu osaksi pysyviä palveluita. Projektien päättyessä kertynyt tieto ja osaaminen uhkaavat kadota työntekijöiden siirtyessä muihin tehtäviin. Sirpaleisessa hankemaailmassa pyöriä keksitään helposti uudelleen, kun uusissa hankkeissa ei välttämättä olla tietoisia menneisyyden kokemuksista¹²⁸. Odotukset innovatiivisuudesta eivät houkuttele ylläpitämään vanhoja mutta hyviksi havaittuja toimintamuotoja. Uuden kehittäminen voi muodostua itseisarvoksi. Viime vuosina esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys on kiristänyt projektien mahdollisuuksia saada pysyvä rahoitus projekteille niin sanotun kehittämisvaiheen jälkeen¹²⁹.

Edellä kuvatut projektimaailman ongelmat ovat tunnistettavissa myös haastattelemiemme sosiaalityöntekijöiden näemyksistä. Keskeisimpänä sosiaalityöntekijöiden kuvaamana ongelmana nousee esiin projektien vaihtuvuus ja määräaikainen luonne. Ennen kaikkea vaihtuvuus ”vaikeuttaa perässä pysymistä”. On vaikea tietää, mitä projekteja on kulloinkin meneillään ja mitkä niistä voisivat olla relevantteja omien asiakkaiden näkökulmasta: ”kai ne haasteet tulevat siitä, että projektit vaihtuvat”. Pahimmillaan lukuisat pienet projektit

hajauttavat jo valmiiksi sirpaleista palvelujärjestelmää: ”*Liian monet hankkeet ja erityispalvelut hajauttavat palveluntarjontaa, ei pysy hallinnassa palveluvalikoima eikä hyvä, jos asiakkaalla liian monta työntekijää.*”¹³⁰

Monet sosiaalityöntekijät kaipaavatkin jatkuvuutta ja systemaattisuutta alati muuttuvaan projektimaailmaan, koska vaihtuvat projektit toimivat irrallaan viranomaistoiminnasta eivätkä hyväkään käytännöt kiinnity osaksi pysyviä rakenteita.

Se on hyvin tyypillistä. Nää kestää kaks viiva kolme vuotta, sitten rahotus loppuu. Sitä ei niinku kehitellä eteenpäin, tommosia pysyviä työmalleja. Se sit jää. Et hyviä hankkeita on tässä kerennyt nähdä, mut mikään ei oo oikeen siis silleen. Ne jotenkin jää siihen pariin kolmeen vuoteen ja sit lopahtaa.

(Sosiaalityöntekijöiden haastattelut, syksy 2013.)

Valtaosaa sosiaalityöntekijöistä harmittaa se, että päättäneistä projekteista ei jää tietoa – tai ainakaan tämä tieto ei useinkaan saavuta heitä. Sosiaalityöntekijät kaipaisivat yhtäältä tietoa hankkeisiin lähettämistään nuorista ja toisaalta yleisemmin hankkeiden tuloksista. Moninainen hankekenttä tuottaa varmasti oivalluksia ja hyviä käytäntöjäkin, mutta tieto niistä uhkaa jäädä vain projektien käyttöön.

Vaikka ois ollu hyviäkin käytäntöjä ja toimijoita, niin sit kun rahat loppuu, niin projekti loppuu. Ja siitä ei

ehkä kuulla edes mitään raportteja tai yhtään mitään tiedä. [– –] Ne on ne tietyt määrääjat sen sijaan, että panostettas pysyvämpiin, hyviin... projekteja toisensa perään.

(Sosiaalityöntekijöiden haastattelut, syksy 2014)

Projektikentän sirpaleisuus tarkoittaa käytännössä lukuisia yksittäisiä hankkeita, joilla kullakin on oma kohderyhmänsä, työotteensa ja intressinsä. Tarkkaan rajattujen kohderyhmien mielekkyys arveluttaakin sosiaalityöntekijöitä. Harva projekti kykenee ottamaan vastaan kaikkein heikoimmissa asemissa olevia ja monesta ongelmasta samanaikaisesti kärsiviä nuoria. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmaiset nuoret rajautuvat usein kohderyhmien ulkopuolelle¹³¹. Näin eniten tukea tarvitsevimmat nuoret jäävät helposti sosiaalityöntekijöiden vastuulle.

S1: Mut just kun on tämmösii moniongelmaisii. Niin kun säkin kysyt sitä et ne jotka on kaikkein huonoimmassa asemassa, et jääks ne sit ilman. Et just kun eri palvelut, ei pelkästään hankkeet, vaan muutkin palvelut, niin just niinku rajaa niinkun. Et me hoidetaan tämä, mut ei sit tätä. Niin sit sellainen, jolla onkin monta eri ongelmaa, niin se ei yleensä kauheesti edistä, et sit ne joutuu käymään monessa eri palvelussa.

S2: Niin ja kaikilla on omat säännöt.

S3: Niin, tai sit jää palveluitta.

S1: *Niin, sekin mahdollisuus.*

S2: *Et sul on tämä, et kelpaa, ja sul on tämä niin sä et kelpaa meillekään. Ja mee sinne sossuun sitten että, et joka on se jokapaikan putkimies.*

S1: *Niin. Ja sitku meil ei oo resursseja.*

(Sosiaalityöntekijöiden haastattelut, kevät 2013)

Laveampien kohderyhmien ja kaikkein heikoimmissa asemissa olevien huomioimisen lisäksi osa sosiaalityöntekijöistä peräänkuuluttaa hankkeilta yhteisöllisempää työotetta. Eri-tyisesti joidenkin maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla tätä pidetään tärkeänä. Yhteisöllisen työotteen tarvetta Helsingin alueella pidetään entistä akuutimpana sosiaali- ja terveystieteiden sisäisten organisaatiomuutosten seurauksena. Ainakin perhetyön mahdollisuuksien nähtiin kaventuneen.

S1: *Kyllähän se oli tiedossa siinä vaiheessa kun eriyitettiin nää sosiaaliohjaus ja sosiaalityö. Ja sit toisaalta aikuisso-
siaalityö on kokonaan Maalahdessa ja me ollaan täällä ja
sosiaaliohjaus Sahamäessä. Niin kyllähän se siinä kohtaa
jo voi... Aika niinku selvä asia. Et aikasemmin oli sosiaa-
liohjauksen kanssa tapaamisia, missä oli äiti ja 18-vuotta
täyttänyt, joka sit siirty mulle asiakkaaks. Mut eipä niitä
enää niin helposti järjestetä.*

[– –]

S2: *Ja joskus aikanaan kun kaikki oli asiakkaina, niin
samassa kämpässä asu ehkä mummo ja äiti ja lapset. Ne*

lapset oli jotenkin tuttuja jo ennen kun ne täytti 18. Sit kun ne tuli täysikäiseks, niin pysty neuvottelemaan, koska tuns sen perheen jo entuudestaan. Se oli ihan erilaista kun tämä. Pysty kysymään lupaa johonkin ja sit kun tuns sen matriarkan (naurahtaa), niin se pysty antaan sen luvan ja se oli sillä selvä. Ja sit sai ehkä tehdä jotain, mitä ei muuten saisi.

S3: Tuli just tapaamisilla tämmösiä asumiskysymyksiä ja kysymyksiä, mitkä liitty siihen nuoren tilanteeseen. Ne tuli jo sit hyvissä ajoin. Nyt se on vaan, nää tulee pumps. Et ei oo semmosta pehmeitä väylää.

[– –]

S4: Et se aikaa menee tämmöseen jonninjoutavaan pyörittelyyn. [– –] Ja se varsinainen työ, siihen ei jää aikaa, koska pitää just tämmmöset asiat keskustella ja lähettää sähköposteja jonnekin, viestejä ja muuta.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.)

Nuoren täysi-ikäistyessä tämän perheen tai läheisten huomioiminen on vaikeaa osin siksi, että 18 vuotta täyttäneisiin ei voida soveltaa enää lastensuojelulain suomaa toimivaltaa. Samaan aikaan osa sosiaalityöntekijöistä tiedostaa, että monien ongelmien taustalla on lähisuhteisiin liittyviä kysymyksiä (ks. luku 2 ja 4). Järjestöhankeiden näkökulmasta nuorten perheiden tai muiden läheisten tavoittaminen edellyttäisi uudenlaisia lähestymistapoja – ja projekteja. Varsin tyypillistä on, että sosiaalityöntekijät lähettävät hankkeeseen täysi-ikäisiä nuoria nimenomaan yksilöinä lähiomaisten

jäädessä jo lähtökohtaisesti toissijaisiksi. Yhteisölliselle työotteelle ei tästä lähtökohdasta muodostu oikeutusta.¹³² Kokonaan toinen kysymys on monille nuorille merkityksellisten kaverisuhteiden huomioiminen niin järjestöhankeissa kuin sosiaalityössäkin. Syrjäytymisen ehkäisemistä käsitellen tässäkin mielessä melko kapeasta ja yksilökeskeisestä näkökulmasta.

Viimeinen sosiaalityöntekijöiden esiin nostama järjestöhankeyhteistyön ongelmakohta koskee työotteiden eroja. Projekteista tiedottaminen ja yhteistyön suunnittelu voi jäädä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta riittämättömäksi. Jos erityisesti ammatillisten roolien määrittely jää epäselväksi, sekä sosiaalityöntekijöiden että projektityöntekijöiden työ vaikeutuu.

Välillä on semmosia yhteistapaamisia ollu, että oon miettiny niitä roolituksia. Että ei välttämättä se vastakkainasettelu tai sellanen ei. Et pitäs just olla jotain tommosta, että meillä on oma juttu, hanketyöntekijöillä on oma juttu. Et niitä ei kannata lähteä sotkemaan keskenään. Et viranomaiset hoitaa omat asiat. Niinku lakisääteiset asiat. Hanketyöntekijät hoitaa muut asiat. Et se hankejuttu ois aina vapaaehtosuuteen perustuvaa. Ja sit et jotenkin aina niinku yhessä yritettäis päästä johonkin. Eikä semmosia niinku vastakkainasetteluja.
(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Luottamus nähdään olennaiseksi tekijäksi yhteistyön onnistumisen kannalta. Luottamuksen rakentuminen vaatii yhteisiä kokoontumisia, joissa sovitaan yhteistyön käytännöistä ja ammatillisista rooleista asiakastyössä. Monien sosiaalityöntekijöiden toive on, että projektityöntekijät tietäisivät mahdollisimman paljon niistä realiteeteista, joihin viranomaisten toiminta ja päätökset perustuvat: ”*Se on varmaan hirveen paljon kiinni siitä, kuinka paljon työntekijöillä on ymmärrystä niistä realiteeteista, joissa sosiaalivirastossa eletään.*”¹³³ Aina tietoa ei kuitenkaan ole ja projektityöntekijät ovat saattaneet luvata asiakkaille sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta mahdottomia.

Puolletaan jotakin asioita, mitä me ei voida toteuttaa. [- -]Että ei voida kuitenkaan lähtee tukemaan siinä, missä ehkä joku järjestö on sitten halunnu tai ajatellu että voitais. [Johtuu] varmaan vaan sellasesta, että ajatellaan, että se on pikkujuttu. Mutta se onkin aika iso juttu, jos se myönnetään kaikille. Et sun on tavallaan myönnettävä se kaikille, jos sä lähdet yhtä tukemaan. (Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

Pahimmillaan järjestöprojektien ja kaupungin sosiaalityön väliset yhteistyöhankkeet voivat johtaa vastakkainasetteluihin. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta kyse on usein järjestötyöntekijöiden asettumisesta nuorten puolelle koko viranomaisyhteiskuntaa vastaan. Tällöin yhteiskunnan

auttajat jaetaan kolmannen sektorin ”hyviksiin” ja julkisen puolen ”pahiksiin”.

Ehkä joihinkin just semmisiin hankkeisiin törmänny, että siinä lähetään liikaa asiakkaan asianajajaks tai -hoitajaks. Tai jotenkin lähetään sinne viranomaisen tontille ja sit se yleensä on just sitä, että ollaan jotenkin tyytymättömiä, miten viranomaiset tai terveydenhuolto tai joku on hoitanu asiat. Et tullaan asiakkaan mukana varatuille ajoille ja ollaan jotenkin tyytymättömiä näihin, miten asioita on hoidettu. Joo, ymmärrän sen pointin toisaalta joissakin hankkeissa, että halutaan auttaa asiakasta tällä tavalla. Mut se, että tehdään tämmösiä vastakkainasetteluja tai ruvetaan asiakkaan puolestapuhujaks tai jotenkin hoitamaan, niin se ei välttämättä aina palvele sitten. Asiakkaasta tulee semmonen sivustaseuraaja, kun joku hanketyöntekijä on sitä mieltä, et nyt on huonosti hoidettu.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Vastakkainasettelun muodostumisen ehkäisemiseksi sosiaalityöntekijöiden mukaan tärkeää, että projektityöntekijät tiedostavat tilanteen ja pyrkivät toimimaan viranomaisen suuntaan avoimen yhteistyön hengessä. Projektin asiakkaan pettyessä viranomaisjärjestelmään on vaarana, että myös nuoren rinnalla kulkeva työntekijä alkaa nähdä viranomaiset ja heidän edustamansa organisaatiot kielteisessä valossa. Sosiaalityöntekijät peräänkuuluttavat projekteilta työtapaa,

jossa avoimiin keskusteluihin osallistuvat kaikki kolme osapuolta: nuori, viranomainen ja projektityöntekijä.

Välillä huomaa, että kun tulee asiakas kolmannen sektorin työntekijän kanssa. Huomaa, että näillä on nyt joku tämän juttu minkä ne tietää kimpassa. Mut sitä ei kerrota mulle mut täs kysellään niinkun kaikkee tukiasumisesta ja kaikkee a:sta ö:hön ja miten toimeentulotukipäätös on tehty. Ja sit mulla on vähän vaikee sit silleen, et onks sulla sit jotenkin epäselväks jäänyt nää toimeentulotuen myöntämisen perusteet tai onks sulla raha-asioissa jotain ongelmaa ja miks... [- -] Et sit ne tekee semmosia jänniä... Et ei tulis sitä semmosta vastakkainasettelua. Siitä ei saa tulla siitä luottamuksellisuudesta tai salassapitovelvollisuudesta sellasta, et se tekee sen... Et tietyllä tavalla pitäis pystyä avoimesti puhumaan ne tietyt faktat, mitkä liittyy siihen johonkin asian käsittelyyn.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

KOHTI RATKAISUJA

Sosiaalityöntekijöiden näkemysten perusteella järjestöhankkeiden ja sosiaalityön yhteistyö toimii parhaimmillaan silloin, kun molemmat osapuolet tiedostavat omat vahvuutensa, heikkoutensa ja tehtävänsä. Yhteistyön alkaessa ja jo projektia suunniteltaessa on ensiarvoisen tärkeää sopia yhteisistä pelisäännöistä ja yhteistyön rakenteista. Sosiaalityöntekijät voivat esimerkiksi kertoa oman työnkuvansa realiteeteista,

jotta projektityöntekijöille välittyy oikeaa tietoa. Julkisen sektorin vahvuutena on joka tapauksessa sen pysyvyys ja tasalaatuisuus¹³⁴. Tästäkin syystä projekteissa on tärkeää ohjata asiakkaita hyvään yhteistyöhön viranomaisten kanssa vastakkainasetteluja välttäen. Vahvan sisältöosaamisen ohella sosiaalialan projektihenkilöstö tarvitsee nykyistä enemmän osaamista yhteistyön rakentamisesta suhteessa julkiseen sektoriin sekä koulutusta pysyvämpien toimintamallien luomiseen.

Sosiaalitointen tehtävänä olisi puolestaan nykyistä aktiivisemman roolin ottaminen suhteessa järjestöprojekteihin. Tällä hetkellä yhteistyöprojektit näyttävät valikoituvan melko sattumanvaraisesti. Ainakin Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimistossa järjestöyhteistyön strategisempi suunnittelu lienee tarpeen. Lisäksi hyviksi havaittujen projektitoimintojen juurruttaminen jää usein pohtimatta ja samalla tekemättä. Sosiaalitoimissa kaivattaneen rakenteita, joiden kautta tuloksellisista kokeiluista voisi tulla pysyväisluonteisempia käytäntöjä.

Sosiaalitalouden tunnistamia järjestöprojektien lisäarvoja olivat asiantuntemus erityisen tuen tarpeessa olevista ryhmistä, liikkuvuus, mahdollisuus nopeaan reagointiin ja toimintatapojen muokkaamiseen suhteessa nuorten muuttuviin tarpeisiin ja elämäntilanteisiin. Näistä on syytä pitää kiinni. Toisaalta osana kaupungin organisaatiota kulloisenkin hankkeen toiminta ja rahoitus olisivat vakaammalla pohjalla, jolloin projektihenkilöstön energia ei kuluisi jatkorahoitusten hakemiseen tai uusien työpaikkojen etsimiseen

projektin lähestyessä päätöstään. Myös tilakustannusten jakaminen hyödyttäisi molempia osapuolia. Käytännön ratkaisuna voisi olla työn järjestöpohjainen organisointi, jota kaupunki tukee yhdessä ulkoisen hankerahoittajan kanssa.

Edellä laatimamme ”sosiaalinen raportti” avaa sosiaalityöntekijöiden tulkintoja erityisesti maahanmuuttajanuorille suunnatuista järjestöhankkeista. Raporttimme poikkeaa tuloksiltaan monista aikaisemmista tutkimuksista. Näissä tutkimuksissa viranomaisia on kritisoitu ongelmien paikantamisesta maahanmuuttaja-asiakkaisiin. Heidät on nähty vaikeina, aikaa vievinä ja huonosti yhteiskuntaan sopeutuvina^{135, 136} Pohjoismaisessa vertailututkimuksessa suomalais-ten sosiaalityöntekijöiden todettiin olevan erityisen alttiita vastuuttamaan yksilöitä elinolosuhteidensa puutteista¹³⁷.

Esittelemisämme sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä edellä kuvattu yksilökeskeinen näkökulma jäi rakenteellisempien tulkintojen jalkoihin. Sosiaalityöntekijät puhuivat paljolti – toki kirjoittajien rohkaisemina – suomalaisesta palvelujärjestelmästä ja sen kylkeen kiinnitetystä kolmannen sektorin projektimaailmasta. Näin myös koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneiden (maahanmuuttaja) nuorten tilanteiden korjaamiseksi esitetyt ehdotukset painottuvat yksilöiden sijaan rakenteellisempiin seikkoihin.

Se on just ehkä tää ongelma kun puhuttiin tästä meidän järjestelmästä. Meidän järjestelmään liittyy tämmöstä, mitä pitäis ihan isommin miettiä. Tai tähän nuorten

syrjäytymiseen. Että meidän järjestelmässä on myös paljon sellasta, mikä aiheuttaa siis tämmöstä turhaa. Hyvää tarkotusta mutta tää järjestelmä sitten omalla tavallaan rupee syrjäyttämään myös. Nää toimeentulotuki ja Kelan käytännöt ja TE-toimiston käytännöt ja sitten tämmösiä hankkeita minne nostellaan tiettyjä ihmisiä. Et se jotenkin ei... ei kohdennu välttämättä nää palvelut ihan oikein. Tai oo tarkoituksenmukaisia.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

Mikäli nykyinen tilanne lohkoutuneen ja universalistisen palvelujärjestelmän muodossa otetaan annettuna, jää järjestöhankeille ikään kuin kahtalainen täydentävä tehtävä. Ensinnäkin tulisi tasoittaa eri sektoreiden välisiä kuiluja toteuttamalla kokonaisvaltaista työtettä ja kulkemalla nuorten kanssa ”luukulta luukulle”. Toisekseen projektien tehtävänä on huomioida sellaisia erityisryhmiä, joiden tukemiseen julkinen ”palvelurepertuaari” ei riitä. Monien sosiaalityöntekijöiden mukaan kolmannen sektorin vastuu näiden tehtävien toteuttamisesta korostuu erityisesti pääkaupunkiseudulla, jossa ihmiset jumiutuvat helposti ruuhkautuneiden palvelujen ja suurten organisaatioiden rattaisiin.

S1: Ei tarvii mennä Lieksaan asti. Se on Keravalla se meidän aika toinen. Et tota siellä saa paljon parempaa palvelua, nopeemmin ja... Se on ihan tosiaan näinkin lähellä, Kerava tai Järvenpää.

[–]

S2: Se odotus on ihan täysin toinen kun oot tottunut siihen, että menet johonkin ja saat ajan heti. Terveyspalveluihin, sossuun. Se ei vaan täällä mee niin.

(Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014)

Liikehdintää kohti rakenteellisia muutoksia on jo olemassa. Työ- ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön Kohtaamo-yhteistyöhanke on olennainen osa Nuorisotakuun toteuttamista. Tavoitteena on perustaa eri puolille Suomea Ohjaamo-nimiä nuorten palvelupisteitä, jotka kokoavat saman katon alle eri tahoja viranomaisista järjestötoimijoihin. Näin moniammatillinen yhteistyö kytkeytyisi entistä kiinteämmäksi osaksi peruspalveluja. Kenties tästä Euroopan sosiaalirahaston tuella pystytetystä mallista syntyy pysyvä rakenne vastalääkkeeksi palvelujärjestelmän lohkoutumiseen.

Vaarana on, että ”kevyt” neuvonta- ja palveluohjaus tavoittaa ainoastaan ne nuoret, jotka muutoinkin ovat aktiivisia. Sisältyykö esimerkiksi ohjaamoihin jalkautuva työ tai kyetäänkö niissä yhteisöllisemmän työotteen toteuttamiseen? Tarjoavatko ohjaamot nuorille sellaisia sosiaalityöntekijöiden peräänkuuluttamia ”konkreettisia hyötyjä” ohjauksen, kouluttautumisen ja työllistymisen muodoissa, joita aikaisemmat nuorisotakuun piiriin kytketyt toiminnot eivät jo ole tarjonneet? Kyetäänkö ohjaamoissa huomioimaan

yhdenvertaisuuden hengessä erilaisissa asemissa olevia kohderyhmiä? Lopulta on toki muistettava, että yksin rakenteet eivät ratkaise ongelmia. Olennaista on löytää ne nuoret, jotka hyötyvät tuesta ja motivoida heitä ottamaan sitä vastaan.

6.

LOPPUSANAT: KRITIIKKI JA INNOSTUS

Antti Kivijärvi

PERUSTELTU JA MAALIINSA OSUVA kritiikki innostaa toimimaan lannistamisen sijaan. Tämän kirjan tarkoituksena on ollut osoittaa esteitä maahan muuttaneiden nuorten hyvän elämän tavoittelun tiellä erityisesti pääkaupunkiseudulla ja asettaa ne lukijan arvioitaviksi. Tehtävä on tärkeä, koska globaalin eriarvoisuuden ylläpitämä muuttoliike köyhiltä alueilta kohti rikkaampia tulee jatkumaan. Viimeiset vuosikymmenet ovat karulla tavalla osoittaneet, että liikettä ei

voida pysäyttää rajoja sulkemalla. Ratkaisuja pitää siksi etsiä myös rajojen sisäpuolella.

Kuten jo kirjan johdannossa todettiin, pyrkimyksenä on innostaa ja virittää ajatuksia, ei niinkään esittää toimintasuosituksia. Kirjan taustalla olevassa Kurvi-hankkeessa on toimittu yhtenä aikana ja yhdessä paikassa. Hankkeessa suositettiin toki joitakin toimintoja toisten kustannuksella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita valittujen käytäntöjen ajasta ja paikasta riippumatonta paremmuutta tai sitä, että kaikkia mahdollisuuksia olisi edes osattu kuvitella.

Edellisistä seikoista johtuen on viisaampaa keskittyä hankekäytäntöjen sijaan maahan muuttaneiden nuorten kohtaamiin yhteiskunnallisiin esteisiin. Esteiden näkyväksi tekeminen ja niiden kriittinen käsittely avaa mahdollisuuden pohtia sitä, minkälaista toimintaa olisi viisasta järjestää. Lyhytjänteisessä projektimaailmassa ennätetään usein olla kiinnostuneita vain siitä, *mikä toimii ja mikä ei*. Etsitään ”hyviä käytäntöjä” ja pyritään siirtämään niitä ajasta ja paikasta toiseen pohtimatta suuremmin, *miksi joku käytäntö toimii ja joku toinen ei*.¹³⁸ Tässä kirjassa on pyritty antamaan virikkeitä nimenomaan miksi-pohdinnolle. Hyvästä käytännöstä kun voi tulla huono taustalla olevien tekijöiden vaihtuessa.

Näin kirja pyrkii osaltaan vastaamaan nykyisin hallitsevan työn järjestämisen muodon – projektin – saamaan kritiikkiin. Projektien määräaikaaisuus ja jatkuva rahoituksesta kamppailu houkuttaa oikeuttamaan omaa toimintaa

ongelmiin tarttumisen sijaan. Paljolti tästä syystä halutaan osoittaa kulloisenkin projektin vaikuttavuus. Arvioidaan sitä, miten kulloisetkin projektitoiminnot ovat esimerkiksi edistäneet ihmisten työllistymistä. Miten projektit ovat toimineet, ei niinkään miksi. Tämänkaltaisten vaikuttavuusarviointien tekeminen on kuitenkin osoittautunut lähes mahdottomaksi, sillä arjen inhimillinen todellisuus ei vastaa laboratorio-olosuhteita, jossa tietyn intervention vaikutus muista mahdollisista tekijöistä kyettäisiin eristämään¹³⁹. Pitävien koeasetelmien rakentaminen on vaivalloista ja kallista. Käytännössä arvioinnit tehdään kiireisellä aikataululla aivan projektien loppusuoralla ja ne perustuvat usein itsearviointiin.

Kun projektien vaikuttavuutta esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä on vaikea mitata, tavataan keskittyä helpommin arvioitaviin seikkoihin: osallistujien määrään ja kestoon, erilaisten verkostojen tapaamiskertoihin, uusien käytäntöjen kehittämiseen tai projektiin prosessina. Toisin sanoen päädytään arvioimaan keinoja itse tavoitteiden toteutumisen sijaan. Näin hankehakemuksista tutuista keinoista, kuten innovatiivisuus ja moniammatillinen yhteistyö, muodostuu itseisarvoja, joita suositellaan arviointi toisensa jälkeen kuitenkin niiden hyödyllisyyttä osoittamatta.¹⁴⁰

Edellisen kaltainen projektien arvioiva raportointi ei nähdäksemme ole kovin kriittistä saati innostavaa. Kurvi-hankkeen tapauksessa maahan muuttaneiden nuorten kohtaamien rakenteellisten ongelmien esille nostaminen täyttää nämä kriteerit huomattavasti paremmin. Uskomme,

että kritiikki ja innostaminen muodostavat tehokkaan polttoaineen ammattilaisten käytössä. Valmiiden ja yksityiskoh-
taisten miten-ohjeiden antaminen on mahdotonta, mutta
myös ammattilaisia aliarvioivaa. He itse osaavat hyödyntää
parhaiten miksi-kysymyksiin vastaavaa tietoa paikassa ja
ajassa vaihteleviin tarpeisiin.

Kritiikin ja innostamisen yhteydessä on muistettava, että
lyhyessä ajassa on jo tehty paljon ja edelleen tehdään maahan
muuttaneiden nuorten tilanteen kohentamiseksi. Työtä ei
tarvitse aloittaa alusta. Esteitä on pyritty poistamaan kuiten-
kin vasta 1990-luvulta lähtien. Tälläkin hetkellä on käynnissä
monenlaisia pyrkimyksiä maahan muuttaneiden nuorten
aseman parantamiseksi. Esimerkiksi aivan hiljattain tuli
mahdolliseksi saada lukioon valmentavaa koulutusta ja tällä
hetkellä edistetään aikuisten peruskouluopintojen tunnusta-
mista opiskeluksi sekä helpotetaan verkkotunnistautumista.
Kyse on perustellusta ja innostavasta kritiikistä, joka toivot-
tavasti johtaa pieniin askeliin kohti oikeaa suuntaa. Paljon on
tehty, mutta paljon on tekemättäkin.

VIITTEET

- ¹ Myrskylä 2011.
- ² Nuorisolaki 72/2006.
- ³ Kumpulainen ym. 2010, 23.
- ⁴ Saarialho et al. 2014, 3.
- ⁵ Katisko 2013, 122–123.
- ⁶ Katisko 2013, 123–124.
- ⁷ Maahanmuuttovirasto 2015.
- ⁸ Työ- ja elinkeinoministeriö 2015.
- ⁹ Kansaneläkelaitos 2015.
- ¹⁰ Opetushallitus 2015.
- ¹¹ Pöyhönen et al. 2009; Opetushallitus 2012.
- ¹² Opintopolku.fi 2015.
- ¹³ Työ- ja elinkeinoministeriö 2015.
- ¹⁴ Maahanmuuttovirasto 2015.
- ¹⁵ Kela 2015.
- ¹⁶ Maahanmuuttovirasto 2015.
- ¹⁷ Sisäasiainministeriö 2012, 10–11.
- ¹⁸ Maahanmuuttovirasto 2015.
- ¹⁹ Lisää kielen taitotasosta esim. Opetushallitus 2015; Pöyhönen et. al 2009.
- ²⁰ Opetushallitus 2012.
- ²¹ Ks. Mönkkönen 2007.
- ²² Lisää palveluohjauksesta esim. Hänninen 2007; Suomen palveluohjausyhdistys ry. 2015.
- ²³ Kaikkien aineistositaateissa esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu. Lisäksi olen muuttanut esimerkiksi oppilaitosten ja alueiden nimiä ihmisten anonymiteetin suojaamiseksi.
- ²⁴ C.Wright Mills 1990 [1959], 155.
- ²⁵ esim. Virtanen 1998.
- ²⁶ esim. Sipilä 1985.
- ²⁷ esim. Ronkainen 2014.
- ²⁸ Myrskylä 2011, 14.
- ²⁹ mt., 38.

³⁰ Samaan tapaan sekä maahanmuuttajataustan että nuoren iän on osoitettu kasvattavan riskiä joutua turvautumaan toimeentulotukeen Helsingissä (Ylikännö 2013; Tervola & Verho 2013). On kuitenkin huomattava, että toimeentulotuki on usein väliaikainen tukimuoto. Maahanmuuttajien kohdalla on odotetusti paljon merkitystä sillä, onko muuttanut Suomeen työn perässä vai tavoitellen turvapaikkaa. (Tervola & Verho 2013.) Maahantulostatuksista riippumatta kantaväestön ja maahanmuuttajien erot sosiaaliturvan käytössä tasoittuvat jälkimmäisten maassaoloajan pidentyessä (Sarvimäki 2011). Toisaalta uusimpien rekisteriaineistojen mukaan maahanmuuttajanuorten ulkopuolisuus suhteessa koulutusjärjestelmään ja työmarkkinoihin on lisääntynyt viime vuosina. Muutos selittyy osin maahanmuuttajien määrän kasvulla, mutta ei tyhjentävästi. (Myrskylä 2015.)

³¹ Lukuun sisältyy kaksi havainnointipäivää, jolloin hankkeen tutkimusavustaja Vilja Junka osallistui naisille suunnattuihin taidetyöpajoihin. Muilta osin ryhmätoiminnot ovat olleet esimerkiksi viikonloppuleirejä, info- ja nuorisotaloiltoja sekä rekrytointitapahtumia.

³² Tilastollisin termein ilmaistuna on olennaista pohtia, missä määrin ”otokseni” edustaa ”perusjoukkoa”. Toisin sanoen: edustavatko kohtaamani nuoret sitä laajempaa lähes sadan asiakkaan massaa, joiden kanssa Kurvi-hankkeen ohjaajat ovat työskennelleet? Lyhyt vastaus kysymykseen on kyllä. Vastaukseen päätyy, kun tarkastelee asiaa käytettävissä olevan tiedon valossa. Aineistojeni nuoret eivät eroa merkittävässä määrin kaikista Kurvi-hankkeeseen valikoituneista nuorista kotikielen, maahanmuuttoajankohdan, sukupuolen, iän, asumistilanteen, koulutustaustan tai Kurviin ohjanneen tahon mukaan.

³³ ks. Aapola & Ketokivi 2005.

³⁴ Sosiologisessa kirjallisuudessa rakenteita on määritelty lukuisin eri tavoin. Rakenteet eivät lähimainkaan aina viittaa näin konkreettisiin ja ihmisten toimintaa rajoittaviin sekä heidän vaikutusvaltansa ulkopuolella oleviin seikkoihin. Rakenteilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi arkielämän vuorovaikutuksen rutiineja tai kulttuurisia luokitusjärjestelmiä. Tämänkaltaiset rakenteet eivät ole yksiselitteisesti yksilöiden ”ulkopuolella”, vaan muovautuvat paljolti ihmisten toiminnan seurauksena. Toki tämänkin kirjoituksen rakenteet – pääkaupunkiseudun koulutus- ja palvelujärjestelmä sekä kansallinen maahanmuuttopolitiikka – ovat ihmisten toiminnan aikaansaannoksia. On kuitenkin ilmeistä, että aineistojeni nuorten mahdollisuudet muuttaa näitä pitkän ajan kuluessa luotuja

rakenteita ovat rajalliset. Nuoret toimivat paljolti niiden puitteissa. Toisaalta on syytä muistaa, että yksilön ulkopuolisetkaan rakenteet eivät vain rajoita toimintaa, vaan myös mahdollistavat sitä.

³⁵ Mills 1990 [1959], 139.

³⁶ Back 2007, 11.

³⁷ Elder & Giele 2009; ks. myös Salasuo & Piispa 2015.

³⁸ Back 2007, 155–157.

³⁹ Transit-maiden käsite viittaa väliaikaisen oleskelun mahdollistavaan valtioon, josta pyritään eteenpäin kolmannen valtion alueelle. Esimerkkejä aineistojen tyypillisistä transit-valtioista ovat Somalian naapurimaat Etiopia ja Kenia sekä Afganistanin lähimaat Pakistan ja Iran. Transit-maille tyypillistä on se, että sieltä löytyy vastaanottavan maan lähetystö.

⁴⁰ Haastattelusitaateissa vaihtuva kirjain viittaa haastateltavan peitenimeen ja AK Kurvi-hankkeen tutkija Antti Kivijärveen.

⁴¹ Maahanmuuttajille tarkoitettut peruskouluopintoihin valmentavat opinnot ovat kaikille samat riippumatta elämänsä aikana karttuneista ja suomalaisessa koulutusjärjestelmässä hyödynnettävissä olevista resursseista.

⁴² ks. tarkemmin esim. Martikainen & Haikkola 2010.

⁴³ esim. Crul & Vermeulen 2003; Mussino & Strozza 2012; Corak 2012

⁴⁴ esim. Hoikkala 1993.

⁴⁵ Pietikäinen 2005.

⁴⁶ esim. Bynner 2013, 34.

⁴⁷ Allat 1998.

⁴⁸ tarkemmin maahanmuutosta ja perheistä, ks. Peltola 2014.

⁴⁹ Koulutetun työvoiman tarjonnan kasvun johdosta työmarkkinoilla menestymisen on katsottu perustuvan enenevässä määrin vanhemmilta perittyihin asemiin ja sosiaalisiin verkostoihin, ei niinkään hankittuihin tutkintoihin. Käytännössä tämä tarkoittaisi sosiaalinen liikkuvuuden vähentymistä (Asplund & Koistinen 2014, 16; vrt. myös Palola & Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012, 51).

⁵⁰ Kenttäpäiväkirja, syksy 2014.

⁵¹ esim. Kaukko 2013.

⁵² esim. Alitolppa-Niitamo 2010.

⁵³ ks. Katisko 2013.

⁵⁴ Kenttäpäiväkirja, kevät 2012.

⁵⁵ ks. Kortteinen & Elovainio 2012.

⁵⁶ On muistettava, että irrallisuus ja lähisuhteiden hauraus eivät määritä kaikkia aineistojeni nuoria. Osalla kohtaamistani nuorista on varsin lämpimät suhteet vanhempiinsa tai puolisoihinsa. Juuri tämänkaltaiset nuorten väliset erot tekevät lähisuhteiden kannattelevan voiman sekä tulevaisuuden uskoa ja hyvinvointia vahvistavan luonteen näkyväksi.

⁵⁷ esim. Saari 2011, 342–343.

⁵⁸ Kortteinen & Elovainio 2012, 163.

⁵⁹ Kenttäpäiväkirja, syksy 2012.

⁶⁰ esim. Kautto et al. 2004.

⁶¹ ks. esim. Erola 2010.

⁶² esim. Linnosmaa ym. 2014.

⁶³ esim. Autio ym. 2008; Vaarama ym. 2014.

⁶⁴ esim. Harrikari 2008.

⁶⁵ Tunnettu kriminologi Jock Young (1999) on kirjoittanut siirtymästä sisäänsulkevasta (*inclusive*) yhteiskunnasta ulossulkevaan (*exclusive*) yhteiskuntaan. Young käyttää metaforista kieltä kuvatessaan aiempaa sisäänsulkevaa yhteiskuntaa kannibalistiseksi ja uutta ulossulkevaa yhteiskuntaa bulimiseksi. Kannibalismilla Young tarkoittaa poikkeavuuden ”nielaisemistä” ja sulattamista osaksi yhteiskuntaa. Nykyinen buliminen yhteiskunta puolestaan ottaa poikkeavuuden pureskeltavaksi mutta oksentaa sopimattomat ainekset pois elimistöstään. Toisin sanoen poikkeavuuden, erilaisuuden ja riskien sietokyky olisi madaltunut.

⁶⁶ Esim. Helve & Evans 2013.

⁶⁷ esim. Asplund & Koistinen 2014, 17–18.

⁶⁸ ks. tarkemmin Wrede & Nordberg 2010; Joronen 2013.

⁶⁹ esim. Paju 2011.

⁷⁰ Kollegani Sanna Aaltonen kuvasi tätä virallisen järjestelmän ulkopuolista koulutusmaailmaa osuvasti ”villiksi länneksi”. Koulutuksentarjoajat vaihtuvat tiuhaan esimerkiksi kilpailutusten seurauksena eikä tarjotun opetuksen laadusta ole aina takeita.

⁷¹ ks. Ahola ym. 2010.

⁷² ”Maahanmuuttajanuorten ohjaushanke” toteutettiin vuosina 2010–2013 ja hankkeen loppuraportti on löydettävissä verkosta (ks. http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=46631be0-3700-4308-8cb0-abc3b6d8282c&groupId=1264208).

⁷³ Ahola ym. 2010, 14.

⁷⁴ vrt. Aaltonen & Berg 2015.

⁷⁵ kenttäpäiväkirja, syksy 2013.

⁷⁶ kenttäpäiväkirja, kevät 2014.

⁷⁷ kenttäpäiväkirja, kevät 2014.

⁷⁸ vrt. Vuori 2013.

⁷⁹ En toki voi verrata nyt hyödynnettävissä olevan aineiston avulla esimerkiksi tummaihoisen turvapaikanhakijan ja valkoihoisen opiskeluiden kautta Suomeen tulleen asemia erilaisissa julkisissa palveluissa. Perustan spekulointiin toiseen meneillään olevaan tutkimushankkeeseen (Kivijärvi & Mathias, tulossa), jonka tulosten mukaan ainakin maahanmuuttotilastuksella on oma vaikutuksensa siihen, minkälaiseen ”palveluputkeen” päätyy. Hieman kärjistäen tilanne voi olla se, että samankaltaisen korkeakoulutuksen ja kielitaidon omaava turvapaikanhakija joutuu kielikurssille ja valmistaviin opintoihin, kun taas opiskelijastatuksella Suomeen tullutta ohjataan täydennyskoulutuksiin ja oman alan työmarkkinoille.

⁸⁰ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013.

⁸¹ esim. Lepola 2000; Forsander 2002; Wrede ym. 2010; Joronen 2013; Larja ym. 2012.

⁸² On tärkeää muistaa, että tämä kirjoitus käsittelee nimenomaan pääkaupunkiseudulla, useimmiten Helsingissä elävien nuorten elämäntilanteita. Monet heistä ovat hakeutuneet muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle tuttavien tai sukulaisten perässä. Toiset taas ovat olettaneet kouluttautumis- ja työllistymismahdollisuuksien olevan muuta maata paremmat. Osa nuorista on kuitenkin joutunut pettymään. Työllistyminen sekundaarisille työmarkkinoille voi olla pääkaupunkiseudulla muuta maata helpompaa, mutta koulutuskentän sirpaleisuus, asuntopula, palvelujärjestelmän vaikeaselkoisuus, pitkät odotusajat virastoissa ja korkeat elinkustannukset ovat saattaneet tulla elämään vaikeuttavina yllätyksinä. Toisin sanoen on todennäköistä, että pienempien paikkakuntien palvelu- ja koulutuskentät eivät raamita nuorten elämäntilanteita samaan tapaan (vrt. luku 5).

⁸³ ks. Gretsches ym. 2014.

⁸⁴ ks. Roivanen ym. 2008; Mäntysaari ym. 2009; Pohjola ym. 2014.

⁸⁵ Kurvi-hankkeen käynnistysvaiheessa keväällä 2012 sovittiin yhteistyössä palvelupisteiden johtavien sosiaalityöntekijöiden kanssa asiakasohjauksesta ja

muista yhteistyön rakenteista. Kohderyhmäksi määriteltiin 18–25-vuotiaat helsinkiläiset maahanmuuttajataustaiset nuoret aikuiset, jotka tarvitsevat tukea käytännön asioiden hoitamiseen ja/tai keskusteluapua. Ulkopuolelle rajattiin projektin toimesta akuutisti mielenterveys- ja päihdeongelmaiset asiakkaat. Yhteistyön rakenteesta sovittiin, että asiakaskyselyt ohjataan projektin hankejohtajalle, joka tekee arvion nuoren soveltuvuudesta projektiin. Tämän lisäksi sovittiin pidettäväksi 2–3 yhteistyöpalaveria vuodessa. Palavereissa on tarkistettu yhteistyön käytäntöjä ja keskusteltu ajankohtaisista maahanmuuttajanuoriin liittyvistä ilmiöistä. Lisäksi molempien palvelupisteiden johtavat sosiaalityöntekijät ovat olleet mukana projektin ohjausryhmässä.

⁸⁶ Toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi ja väliaikaiseksi tueksi sitä tarvitseville ihmisille. Sosiaali- ja terveysministeriön (2012) mukaan ”[t]oimeentulotukea myönnetään tarveharkintaisesti yleensä kuukaudeksi kerrallaan ja se lasketaan asiakkaan välttämättömien menojen mukaan. Toimeentulotuki koostuu perustoimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulotuesta sekä ehkäisevästä toimeentulotuesta, jonka tarkoituksena on edistää tuen saajien omatoimista suoriutumista ja ehkäistä syrjäytymistä.” Toimeentulotukijärjestelmään on tulossa suuria muutoksia sen hallinnoinnin siirtyessä sosiaalitoimista Kelan vastuulle.

⁸⁷ Haastattelusiteissa lyhenne ”S” viittaa sosiaalityöntekijöihin ja ”AK” Kurvi-hankkeen tutkija Antti Kivijärveen.

⁸⁸ ks. Pohjola ym. 2014.

⁸⁹ esim. Hussi 2005, 145.

⁹⁰ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.

⁹¹ esim. Ahola & Hiilamo 2013.

⁹² esim. Jokinen 2005; Harinen & Koski 2008.

⁹³ ks. Polanyi 2009, 7

⁹⁴ Kurvi-hankkeen tukea tarvitseviksi sosiaalityöntekijät tunnistivat erityisesti nuoret, jotka olivat siirtyneet hiljattain kotouttamispalveluista aikuissosiaalityön piiriin. Toisekseen sosiaalityöntekijät näkivät monen maahanmuuttajanuoren perhesuhteet rikkonaisina. Tuen tarpeessa nähtiin olevan erityisesti sekä Suomeen yksin tulleet että ne, joiden suhteet omaisiin ovat kriisiytyneet Suomessa oleskelun aikana. Lisäksi sosiaalityöntekijät näkivät monet maahanmuuttajanuoret ylipäättään heikossa asemassa suhteessa heidän vanhempiansa kykyyn tukea heitä luovittaessa suomalaisissa koulutus- ja palvelujärjestelmissä.

Vaatus hallita virastoasointi ja monimutkaisten lomakkeiden virheetön täyttäminen nähtiin kohtuuttomaksi yksinäisille ja heikon kielitaidon omaaville nuorille.

⁹⁵ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.

⁹⁶ esim. Huttunen 2004.

⁹⁷ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.

⁹⁸ Sosiaalityöntekijöiden kysely.

⁹⁹ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013.

¹⁰⁰ ks. esim. Palola ym. 2012, 12.

¹⁰¹ Helsingin kaupungin sosiaaliviraston, nykyisen sosiaali- ja terveysviraston, sisäisiä myllerryksiä kuvastaa osuvasti seuraava haastattelukatkelma: *”Niin no, mää oon tullu tänne töihin 2006, mut sillon oli sellanen alle 30-vuotiaiden nuorten tiimi. Ja sit tuli organisaatiomuutos 2007 vuoden alussa millon tippu se ikäraja 25:een. Ja sit se oli vähän sellanen erilainen moniammatillinen tiimi. Siinä oli sosiaaliohjaaja, etuuskäsittelijöitä ja se oli vuoteen 2011, jolloin oli edellinen organisaatiomuutos. Sillon muuttu kokonaan, et oli pelkästään sosiaalityöntekijöitä ja nyt tuli tää viimeisin organisaatiomuutos. Elikkä sosiaali- ja terveysvirasto yhdisty tän vuoden alusta. Eli monenlaista.”* (Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, kevät 2013)

¹⁰² ks. Pekkarinen 2010.

¹⁰³ ks. Puuronen 2014; Alanen & Kotkavuori 2014.

¹⁰⁴ vrt. Palola ym. 2012, 26.

¹⁰⁵ Palola ym. 2012, 66.

¹⁰⁶ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.

¹⁰⁷ Sosiaalityöntekijöiden kysely.

¹⁰⁸ esim. Kautto ym. 2004.

¹⁰⁹ Anis 2008, 14.

¹¹⁰ esim. Fangen ym. 2012, 13–14.

¹¹¹ esim. Pyykkönen 2007.

¹¹² On oletettavaa, että kotoutumisjaksokaan ei aina takaa erityistä tukea. Tarjolla olevissa palveluissa lienee runsaasti alueellista vaihtelua.

¹¹³ Tästä yhden esimerkin tarjoaa Marja Katiskon (2013, 121) tutkimus maahanmuuttajien asunnottomuudesta. Katiskon haastatteleman sosiaalityöntekijän mukaan asuntopalveluissa erilaisia kielitaitoja ja kyvykkyyksiä täyttää lomakkeita ei kyetä huomioimaan: *”[Asunnottomia maahanmuuttajia]perheitä*

yhdistää se, että heillä on hyvin rajalliset tai olemattomat edellytykset itsenäiseen asunnonhakuun, hakemusten täyttäminen netissä on vaikeaa ja hakemuksia täytetään väärin, jolloin niitä hakemuksia ei missään vaiheessa käsitellä tai selvitetä, tarvitsevat myös vahvaa ja osallistavaa tukea jo asunnonhakemisessa, tietoa huoneenvuokralaista ja vuokralaisten velvollisuuksista.”

¹¹⁴ Nykänen 2010.

¹¹⁵ Maahan muuttaneiden ja yksin tulleiden nuorten täysi-ikäistyessä heidän tukemisensa jää varsin usein kolmannen sektorin hanketoimintojen varaan. Alaikäiset nuoret sijoitetaan usein vastaanottokeskusten yhteydessä sijaitseviin ryhmäkoteihin. Täysi-ikäistyessään heidän täytyy kuitenkin aloittaa itsenäinen elämä usein ilman tukea. Valtakunnallisestikin katsottuna yksin tulleiden ja täysi-ikäisten nuorten tukeminen on vielä verrattain harvinaista. Toisaalta vuonna 2010 voimaan tulleen lakiin kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) todetaan, että ”yksin tullut lapsi tai nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa”. Esimerkkinä tämänkaltaisesta julkisen sektorin tuesta on Espoon kaupungin maahanmuuttajapalveluiden perustama vuonna 2014 perustama jälkihuoltotiimi, johon kuuluu sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja.

¹¹⁶ sosiaalityöntekijöiden kysely.

¹¹⁷ sosiaalityöntekijöiden haastattelut, syksy 2014.

¹¹⁸ sosiaalityöntekijöiden haastattelut, syksy 2014.

¹¹⁹ vrt. myös. Aaltonen & Berg 2015.

¹²⁰ vrt. Puuronen 2014.

¹²¹ Viranomaistoiminnan tehostaminen tarkoittaa harvoin tässä kuvatun lähityön lisäämistä. Tehostamisessa on enemminkin kyse asiakastapaamisten nopeuttamisesta ja palveluiden verkkopohjaistumisesta. Asiakkaat kohdataan yhä useammin papereiden ja verkon välityksellä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa yksisuuntaista tiedonvälitystä, ei niinkään vastavuoroisia keskusteluja asiakkaiden tarpeiden ja palvelujen kohtaamisesta (ks. esim. Vuori 2013).

¹²² Asioimistulkkin ammattisäännöstö 2015.

¹²³ On toki selvää, että samaan kieliryhmään kuuluva työntekijä voi herättää asiakkaassa myös epäluottamusta.

¹²⁴ Julkunen 2001; Sulkunen 2006.

¹²⁵ Alavaikko 2006.

- ¹²⁶ Raamit liittyvät yleisesti hyväksyttyjen tavoitteiden kuten terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen tai, kuten Kurvin kohdalla, syrjäytymisen ehkäisemiseen. Valtionhallinto nimeää tämänkaltaisia yleisluontoisia tavoitteita erilaisissa ohjelma- ja puitelakiteksteissä jättäen samalla vastuun konkreettisten toteuttamiskeinojen muotoilusta kentällä toimiville ammattilaisille.
- ¹²⁷ Sulkunen 2006.
- ¹²⁸ ks. esim. Honkasalo ym. 2011, 88–92.
- ¹²⁹ Raha-automaattiyhdistyksen koulutustilaisuus 2014.
- ¹³⁰ Sosiaalityöntekijöiden kysely.
- ¹³¹ ks. myös Suutari 2002.
- ¹³² Yhtenä ratkaisuvaihtoehtona perhetyön tarpeeseen voisi olla työpari-malli, jossa kaupungin sosiaalityöntekijä/kodinhoitaja/neuvolan työntekijä ja projektityöntekijä tekisivät yhteistyössä perhetyötä. Sosiaalityöntekijöiden viranomaismootti antaa suuremmat valtuudet tehdä perhetyötä. Kotikäyntityössä ja perhetyössä on ensiarvoisen tärkeää, että asiakkaan kanssa on sovittu etukäteen, että työskentely koskee koko perhettä.
- ¹³³ Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, syksy 2014.
- ¹³⁴ vrt. kuitenkin Arnkil 2005.
- ¹³⁵ esim. Anis 2008; Brewis 2008; Hammar-Suutari 2009; Keskinen 2012.
- ¹³⁶ Esimerkiksi Päivi Ruotsalan (2011, 6–8, 13) opinnäytetyö Turun TE-toimiston maahanmuuttaja-asiakkaiden siirtymisestä erityispalveluista normaalipalveluihin tuo hyvin konkreettisesti esille ne asiat, jotka maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa koetaan haasteellisina. Ruotsalan mukaan viranomaiset kokevat, että maahanmuuttaja-asiakkaat vievät lähes kaksinkertaisen ajan kantasuomalaisiin asiakkaisiin verrattuna, koska usein tarvitaan tulkkipalveluja ja asioiden selventämistä moneen kertaan. Samoin maahanmuuttaja-asiakkaat voivat käyttäytyä totutusta poikkeavalla tavalla asiakaspalvelutilanteissa esimerkiksi ottamalla mukaan viranomaistapaamisiin sukulaisiaan tai ystäviään, mikä koetaan suomalaisessa asiointikulttuurissa vieraaksi.
- ¹³⁷ Blomberg et al. 2010.
- ¹³⁸ vrt. Raunio 2009.
- ¹³⁹ ks. esim. Warpenius 2006, 155–157.
- ¹⁴⁰ Kankare 2006, 136.

KIRJALLISUUS

Aaltonen, Sanna & Päivi Berg (2015) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Berg & Salla Ikäheimo: *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 41–127.

Aapola, Sinikka & Kaisa Ketokivi (2005) Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja Poikkeamia – aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 7–32.

Ahola, Elina & Heikki Hiilamo (toim. 2013) *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentuluen saajat ja käyttö 2008–2010*. Helsinki: Kela.

Ahola, Sakari & Iidastiina Jalo & Maria Karppinen & Mervi Leino & Matti Mäkelä & Anu Parantainen & Johanna Piirainen & Mika Salonen (2010) *Mutkat suoriksi, nivelet notkeiksi. Maahanmuuttajanuorten VaSkooli-hankkeen loppujulkaisu*. Turku: Maahanmuuttajanuorten VaSkooli-hanke.

Alanen, Olli & Aapo Kotkavuori (2014) *Välittämisen ammattilaiset – Vamoksen käsikirja etsivään nuorisotyöhön*. Helsinki: Diakonissalaitoksen julkaisuja.

Alavaikko, Mika (2006) Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu – keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehittämishankkeisiin. Teoksessa Pekka Sulkunen & Kari Rantala (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 39–55.

Alitolppa-Niitamo, Anne (2010) Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusseura, 45–65.

Allat, Pat (1998) Young People and Families: En/Countering Social Exclusion. Teoksessa Helena Helve (toim.) *Unification and Marginalisation of Young People*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 74–95.

Anis, Merja (2008) *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisen ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnot*. Helsinki: Väestöliitto.

Arnkil, Tom (2005) Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia, 173–200.

Asioimistulkin ammattisaännöstö (2015) <http://www.tulkit.net/ammatti/asioimistulkin-ammattisaannosto> (viitattu, 20.5.2015).

Asplund, Rita & Pertti Koistinen (2014) *Onko työmarkkinoilla tilaa kaikille? Katsaus erityisryhmiin kohdistetun politiikan tuloksiin ja haasteisiin*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Autio, Minna & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim. 2008) *Polarisoituvat nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisosaian neuvottelukunta & STAKES.

Back, Les (2007) *The Art of Listening*. Oxford: Berg.

Blomberg, Helena & Johanna Kallio & Christian Kroll (2010) Sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhyyden syistä pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 589–602.

Brewis, Kielo (2008) *Stress in the Multi-ethnic customer contacts of the Finnish civil servants: Developing Critical Pragmatic Intercultural Professionals*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Bynner, John (2013) School to work transitions and wellbeing in a changing labour market. Teoksessa Helena Helve & Karen Evans (toim.) *Youth and work transitions in changing social landscapes*. London: Tufnell Press, 31–44.

Dominelli, Lena & Walter Lorenz & Haluk Soydan (2001) Introduction. Teoksessa Lena Dominelli & Walter Lorenz & Haluk Soydan (toim.) *Beyond Racial Divides. Ethnicities in Social Work Practice*. Aldershot: Ashgate, 1–5.

Corak, Miles (2012). Age at Immigration and the Education Outcomes of Children. Teoksessa Ann Masten & Karmela Liebkind & Donald Hernandez (toim.) *Realizing the Potential of Immigrant Youth*. Cambridge University Press, 90–114.

Crul, Maurice & Hans Vermeulen (2003) The Second Generation in Europe. *International Migration Review* 37 (4), 965–986.

Elder, Glen & Janet Giele (toim. 2009) *The craft of life-course research*. New York: Guilford Press.

Erola, Jani (toim. 2010) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2010-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Forsander, Annika (2002) *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Helsinki: Väestöliitto.

Gretschel, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim. 2014) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Hammar-Suutari, Sari (2009) *Asiakkaana erilaisuus – kulttuurienvälisen viranomaistoiminnan etnografia*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Harinen, Päivi & Leena Koski (toim. 2008) *Arjen askeleet. Otteita elämän järjestyksistä*. Joensuu: Joensuun yliopiston sosiologian oppiaine.

Harrikari, Timo (2008) *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Helve, Helena & Karen Evans (toim. 2013) *Youth and work transitions in changing social landscapes*. London: Tufnell Press.

Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Jyväskylä: Gaudeamus.

Honkasalo, Veronika & Tomi Kiilakoski & Antti Kivijärvi (2011) *Tutkijat ja nuorisotyö liikkeellä. Tarkastelussa kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämishankkeet*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Hussi, Taina (2005) Sosiaalinen raportointi kokemustiedon käsitteellistäjänä. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaaliryönnön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia, 144–158.

Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.

Hänninen, Kaija (2007) *Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin*. Stakesin raportteja 20/2007. Helsinki: Stakes.

Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

Joronen, Tuula (2013) Työn ja opiskelun ulkopuolisuus on ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven ongelma. *Kvartti* 2, 43–54.

Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino: Tampere.

Kankare, Ilkka (2006) Syntinen liitto – arviointi ja Euroopan sosiaalirahaston itse aiheutettu monimutkaisuus. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 121–142.

Kansaneläkelaitos (2015) Opiskelijat. Opintotuki. Opintojen päätoimisuus. Osoitteessa: http://www.kela.fi/mihin-opintoihin-tukea_opintojen-paatoimisuus [katsottu 1.7.2015].

Kansaneläkelaitos (2015) Työttömyys. Työttömyysajan tuet. Esite. Punamusta Oy, 3.

Katisko, Marja (2013) Maahanmuuttajien asunnottomuus metropolialueella. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 111–130.

Kaukko, Mervi (2013) Everyday choices, meaningful activities and reliable adults. Diverse paths to empowerment of unaccompanied asylum-seeking girls. Teoksessa Maritta Törrönen & Olga Borodkina & Valentina Samoylova & Eveliina Heino (toim.) *Empowering Social Work: Research & Practice*. Kotka: Palmenia Centre for Continuing Education, 200–221.

Kautto, Mikko & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Jon Kvist & Hannu Uusitalo (toim. 2004) *Nordic Welfare States in the European Context*. London: Routledge.

Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 291–320.

Kivijärvi, Antti & Kai Mathias (tulossa) The well-being of migrant men in diversity -hankkeen loppuraportti.

Kumpulainen, Kristiina & Leena Krokfors & Lasse Lipponen & Varpu Tissari

& Jaakko Hilppö & Antti Rajala (2010) *Oppimisen Sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä*. Helsinki: Yliopistopaino.

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010).

Larja, Liisa & Johanna Warius & Liselott Sundbäck & Karmela Liebkind & Irja Kandolin & Inga Jasinskaja-Lahti (2012) *Discrimination in the Finnish Labor Market. An Overview and a Field Experiment of Recruitment*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja ulkomaalaisuus 1990-luvun maahanmuuttoliittisessä keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Linnoosmaa, Ismo & Pasi Moisio & Timo Seppälä (2014) Sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenne ja kehitys. Teoksessa Marja Vaarama & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 180–191.

Maahanmuuttovirasto (2015) Muukalaispassi. Osoitteessa: http://www.migri.fi/perheenjasenen_luokse_suomeen/matkustusasiakirjan_hankkiminen/muukalaispassi [katsottu 23.7.2015].

Maahanmuuttovirasto (2015) Toimeentuloedellytys. Osoitteessa: http://www.migri.fi/perheenjasenen_luokse_suomeen/toimeentuloedellytys [katsottu 1.7.2015].

Maahanmuuttovirasto (2015) Työntekijän oleskelulupa. Osoitteessa: http://www.migri.fi/tyoskentely-suomessa/tyontekijat_ja_tyonteko/tyontekijan_oleskelulupa [Katsottu 23.7.2015].

Maahanmuuttovirasto (2015) Työntekoon tarvitaan oleskelulupa. Osoitteessa: http://www.migri.fi/tyoskentely-suomessa/tyontekijat_ja_tyonteko [katsottu 23.7.2015].

Martikainen, Tuomas & Lotta Haikkola (2010) Johdanto. Sukupolvet maahanmuuttotutkimuksessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusseura, 9–43.

Mills, C. Wright (1990 [1959]) *Sosiologinen mielikuva [The Sociological Imagination]*. Helsinki: Yliopistopaino.

Mussino, Eleonora & Salvatore Strozza (2012) The Delayed School Progress of the Children of Immigrants in Lower-Secondary Education in Italy. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (1), 41–57.

Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Edita Publishing Oy.

Myrskylä, Pekka (2015) Toisen asteen koulutuksesta ja työelämästä syrjään jääneet 2000–2013. Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 18–22.

Mäntysaari, Mikko & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim. 2009) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mönkkönen, Kaarina (2007) *Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö*. Helsinki: Edita.

Nykänen, Pirjo (2010) *Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden turvapaikanhakijataustaisten nuorten ohjauksen haasteet: Ehjä ry:n tuetun asumisen ohjaajien näkökulmia*. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu.

Opetushallitus (2012) *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012. Määräykset ja ohjeet 2012:1*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Opetushallitus (2015) Yleiset kielitutkinnot. Osoitteessa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/kielitutkinnot/yleiset_kielitutkinnot [katsottu 5.9.2015].

Opetushallitus (2015) Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ohjaus. Osoitteessa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat [katsottu 1.7.2015].

Opetushallitus (2015) Yleiset kielitutkinnot. Osoitteessa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/kielitutkinnot/yleiset_kielitutkinnot [katsottu 5.9.2015].

Opintopolku.fi (2015) Harkintaan perustuva valinta. Osoitteessa: <https://opintopolku.fi/wp/amatillinen-koulutus/amatillisen-koulutuksen-valintaperusteet-kayttoon/harkintaan-perustuva-valinta/> [katsottu 1.7.2015].

Paju, Petri (2011) *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Palola, Elina & Katri Hannikainen-Ingman & Vappu Karjalainen (2012) *Nuoret koulutuspuodokkaat sosiaalityön asiakkaina – tapaustutkimus Helsingistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pekkarinen, Elina (2010) *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Peltola, Marja (2014) *Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Pietikäinen, Reetta (2005) Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja Poikkeamia – aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 219–253.

Pohjola, Anneli & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim. 2014) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: UNIpress.

Polanyi, Michael (2009) *The Tacit Dimension*. Chicago: University of Chicago Press.

Puuronen, Anne (2014) *Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Pyykkönen, Miikka (2007) *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pöyhönen, Sari & Mirja Tarnanen & Teija Kyllönen & Eeva-Maija Vehviläinen & Tatjana Rynkänen (2009) *Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Raunio, Kyösti (2009) Positivismi – havaintoon perustuva teoria. Teoksessa. Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 161–182.

Roivainen, Irene & Marianne Nylund & Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim. 2008) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* Jyväskylä: PS-kustannus.

Ronkainen, Jussi (2014) Mikä nuorisotakuussa ei toimi? Teoksessa Anu Gretschesel & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.)

Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Ruotsala, Päivi (2011) *Maahanmuuttajien siirtyminen erityispalveluista normaalipalveluihin Turun työ- ja elinkeinotoimistossa.* Turku: Turun yliopisto.

Saari, Juho (2011) Hyvinvoinnin tulevaisuus. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta.* Helsinki: Gaudeamus, 337–361.

Saarialho, Adriana & Bafrin Eskandari & Riitta Salin (2014) *Maahanmuuttajien asunnottomuus pääkaupunkiseudulla. Monihelin selvitys yhteistyössä ympäristöministeriön Paavo 2 -ohjelman kanssa.* Osoitteessa: <http://moniheli-fi-bin.directo.fi/@Bin/9b68e569c514666194b10d7e710a663b/1435750636/application/pdf/218352/Asunnottomuusselvitys%202014.pdf> [katsottu 1.7.2015].

Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko (2015) *Taiteilijan elämänkulku. Tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Sarvimäki, Matti (2011) Assimilation to a welfare state. Labor market performance and use of social benefits by immigrants to Finland. *Scandinavian Journal of Economics* 113 (3), 665–688.

Sipilä, Jorma (1985) *Sosiaalipolitiikan tulevaisuus.* Helsinki: Tammi.

Sisäasiainministeriö (2012) *Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkilöllisyyden osoittaminen pankki- ja muussa asioinnissa. Turvapaikanhakijan asiointikorttia selvittäneen työryhmän loppuraportti.* Sisäasiainministeriön loppujulkaisuja 46/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 10–11.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2012) Toimeentulotuki 2012. http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki. (viitattu 5.6.2015)

Sulkunen, Pekka (2006) Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Pekka Sulkunen & Kari Rantala (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia.* Helsinki: Gaudeamus, 17–38.

Suomen palveluohjausyhdistys ry. (2015) Suomen palveluohjausyhdistys. Osoitteessa: <http://www.palveluohjaus.fi/index.php/fi/> [katsottu 5.9.2015].

Suutari, Minna (2002) *Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Tervola, Jussi & Verho, Jouko (2013) Toimeentulotuki ja maahanmuuttajat Helsingissä. Teoksessa Elina Ahola & Heikki Hiilamo (toim.) *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010*. Helsinki: Kela, 71–88.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015) Ammatillinen työvoimakoulutus. Osoitteessa: http://te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/ammatinvalinta_koulutus/tyovoimakoulutus/index.html [katsottu 1.7.2015].

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015) Opinnot ja työttömyysetuus. Osoitteessa: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyyss-turva/opinnot_tyottomyysetuus/index.html [katsottu 1.7.2015].

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015) Rekrykoulutus yritysten rekrytointitarpeisiin. Osoitteessa: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonantajalle/loyda_tyontekija/etsi_tyontekijaa/rekrykoulutus/index.html [katsottu 1.7.2015].

Vaarama, Marja & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi Moisio & Anu Muuri (toim. 2014) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.

Virtanen, Petri (1998) Social exclusion among young people. The Finnish debate on exclusion – definitions and theoretical roots. Teoksessa Helena Helve (toim.) *Unification and Marginalisation of Young People*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 96–109.

Vuori, Jaana (2013) Yksisuuntaisen tiedon houkutus, prosessimaisen tiedon mahdollisuus. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.) *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*. Tampere: Vastapaino.

Warpenius, Katariina (2006) Näkymätön näyttö – vaikuttavuusarvioinnin pulmat paikallisprojekteissa. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 143–160.

Wrede, Sirpa & Camilla Nordberg (toim. 2010) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Ylikännö, Minna (2013) Nuoret toimeentulotuen saajat Helsingissä. Teoksessa Elina Ahola & Heikki Hiilamo (toim.) *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010*. Helsinki: Kela, 54–70.

Young, Jock (1999) *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Sage.